

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ

Н.Б. Голуб, В.І. Новосьолова, Л.В. Галаєвська

**Мовленнєві жанри на уроках
української мови в ліцеї
(рівень стандарту)**

практичний посібник

Київ
«КОНВІ ПРІНТ»
2020

УДК 373,5:811.161.2+811.161.2](075.3)

*Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту педагогіки НАПН України
(протокол № 8 від 31 серпня 2020 року)*

Рецензенти:

Васьківська Г.О. — доктор педагогічних наук, професор, завідувачка відділу дидактики Інституту педагогіки НАПН України

Юрійчук Н.Д. — кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української лінгвістики та методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»

Рудик Л.В. — учитель української мови та літератури опорного закладу загальної середньої освіти «Монастирищенська спеціалізована школа I-III ступенів №5» Монастирищенської районної ради Черкаської області.

Мовленнєві жанри на уроках української мови в ліцеї (рівень стандарту): практичний посібник./ Голуб Н.Б, Новосьолова В.І., Галаєвська Л.В.- Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2020 - 128 с.

ISBN 978-617-7724-59-8

У посібнику вміщено коротку інформацію про мовленнєві жанри, вивчення яких уперше введено до шкільної програми з української мови для учнів ліцею (рівень стандарту), обґрунтовано доцільність цієї інновації, надано матеріали, яких немає в жодному посібнику чи підручнику з методики, а також зразки вправ і завдань, що сприяють засвоєнню їх і набуттю досвіду застосування у мовленнєвій практиці. Автори також пропонують мовний матеріал для реалізації творчих ідей учителя.

Вивчення мовленнєвих жанрів сприяє функційності мовних знань і навичок, посиленню мотивації, налагодженню міжособистісних стосунків, подоланню бар'єрів у спілкуванні, набуттю впевненості у процесі самореалізації учнів.

Посібник адресовано вчителям української мови і літератури, студентам філологічних факультетів педагогічних вишів, методистам, аспірантам, докторантам і викладачам. Матеріали посібника також можуть бути корисними учням в умовах дистанційної освіти.

УДК 373,5:811.161.2+811.161.2](075.3)

ISBN 978-617-7724-59-8

© Інститут педагогіки, 2020
© Голуб Н. Б., Новосьолова В.І.,
Галаєвська Л.В., 2020
© КОНВІ ПРІНТ, 2020

ЗМІСТ

1.	Суть поняття «мовленнєвий жанр» (Н.Б. Голуб)	4
2.	Види роботи з мовленнєвими жанрами на уроках української мови в ліцеї (Н.Б. Голуб)	7
3.	Мовленнєві жанри на уроках риторики в 10-11 класах (Н.Б. Голуб)	14
	3.1. Інформаційні жанри (Н.Б. Голуб)	18
	3.1.1. Жанр <i>представлення</i> (Л.В. Галаєвська)	19
	3.1.2. Жанр <i>пояснення</i> (Н.Б. Голуб)	24
	3.1.3. Жанр <i>інструкція</i> (В.І. Новосьолова)	27
	3.1.4. Жанр <i>повідомлення</i> (В.І. Новосьолова)	33
	3.2. Фатичні жанри (Н.Б. Голуб)	40
	3.2.1. Жанр <i>бесіда</i> (В.І. Новосьолова)	41
	3.2.2. Жанр <i>телефонна розмова</i> (Л.В. Галаєвська)	49
	3.2.3. Жанр <i>листування</i> (В.І. Новосьолова)	58
	3.2.4. Жанр <i>комплімент</i> (Н.Б. Голуб)	63
	3.2.5. Жанр <i>порада</i> (Н.Б. Голуб)	70
	3.3. Оцінювальні жанри (Н.Б. Голуб)	73
	3.3.1. Жанр <i>похвала</i> (Н.Б. Голуб)	75
	3.3.2. Жанр <i>осуд</i> (Л.В. Галаєвська)	82
	3.3.3. Жанр <i>рецензія</i> (Н.Б. Голуб)	89
	3.3.4. Жанр <i>характеристика</i> (В.І. Новосьолова)	94
	3.4. Етикетні жанри (Н.Б. Голуб)	99
	3.4.1. Жанр <i>привітання</i> (Н.Б. Голуб)	100
	3.4.2. Жанр <i>вибачення</i> (Н.Б. Голуб)	106
	3.4.3. Жанр <i>прохання</i> (Н.Б. Голуб)	112
	3.4.4. Жанр <i>утішання</i> (Н.Б. Голуб)	115
	3.4.5. Жанр <i>подяка</i> (Н.Б. Голуб)	121
	Додатки	126

1. СУТЬ ПОНЯТТЯ «МОВЛЕННЄВИЙ ЖАНР»

Н.Б. Голуб

Процес навчання української мови має бути підпорядкований формуванню життєво важливих умінь і навичок, набуттю досвіду, на який є запит у суспільстві, який полегшує процес соціалізації молодого людини, облаштування її особистого й професійного життя.

Кожний розділ мовознавства (наприклад, фонетика, лексикологія, словотвір чи синтаксис) має свої одиниці (звук, слово, префікс чи речення), так само й у сфері комунікації виділяють одиниці — мовленнєві жанри (далі — МЖ), що полегшують процес навчання спілкуватися, підготовку до нього, сприяють гармонійності й забезпечують бажаний результат.

Будь-яка фонетична чи лексична одиниця, граматичне правило, що не підкріплені мотивацією й не спроектовані на реальні ситуації застосування їх, стають тягарем і втрачають цінність. Учні мають усвідомлювати, що весь теоретичний мовний масив є матеріалом, за допомогою якого можна вибудовувати будь-яку конструкцію, доцільну для презентування, ефективну для захисту, комфортного спілкування з іншими людьми, облаштування гармонійного середовища. Такими конструкціями є МЖ.

З огляду на те, що будь-яке людське спілкування здійснюється засобами МЖ, вивчати їх у школі необхідно. Відповідно до чинної програми уроки української мови мають бути спрямовані на формування компетентного мовця, національно-мовної духовно багаті особистості, на забезпечення повноцінної комунікативної активності мовців.

Жанрове оформлення мовлення входить до переліку компонентів комунікативної норми. На одну позицію з жанрами вчені-лінгвісти ставлять доречність/недоречність, комунікативну мету, орієнтування на адресата, вибір стратегій і тактик, співвідношення фактичного й інформаційного, суб'єктно-модального й предметно-змістового планів, тональність спілкування, вербальних і невербальних засобів, етикетні межі тощо.

М. Бахтін говорив, що «мовцєві дані не тільки обов'язкові для нього форми загальнонародної мови (словниковий запас і граматична будова), але й обов'язкові для нього форми висловлення, тобто мовленнєві жанри [1, 183]».

Загальний перелік МЖ важко впорядкувати з огляду на різноманітність людської діяльності. У кожній суспільній сфері свій набір МЖ, що обслуговують комунікацію сфери, забезпечують її розвиток. До МЖ зараховують на рівних короткі репліки побутового діалогу й інформаційний виступ, лист (у всіх його формах) і стандартне прохання, вітальну промову й великий репертуар ділових документів.

Щоб успішно інтегруватися в соціум, людині, крім володіння мовою, необхідні знання загальноприйнятих у цьому соціумі правил мовленнєвої поведінки. Компетентному мовцєві потрібно знати набір формул, за допомогою яких він зможе розпочати й підтримувати світську бесіду, звернутися з проханням до не-

знайомої людини, пояснити свою поразку, відреагувати на пропозицію, написати подячного листа чи висловити підтримку й співчуття близькій людині. Послуг пошукових програм тут недостатньо, потрібна систематична робота над засвоєнням теоретичних положень, формуванням життєво важливих умінь, набуттям досвіду застосування їх у різноманітних життєвих ситуаціях.

Отже, *мовленнєвий жанр* — це мовно-композиційне оформлення типових ситуацій соціальної взаємодії людей.

З поняттям МЖ тісно пов'язане уявлення про *мовленнєву роль* — нормативну, схвалену суспільством манеру мовної поведінки, що відповідає статусові мовної особистості. Що ж таке статус? *Статус* — це формально встановлене і визнане місце індивіда у соціальній системі. Або ж сходинка, на якій перебуває людина на шляху до власного становлення й зростання її як особистості.

Жанр конденсує норми комунікативної взаємодії для певної ситуації. Кожне жанрове дійство унікальне за своїми властивостями. Його неповторність пов'язана з неповторністю комбінацій складників комунікативної ситуації соціальної взаємодії.

Ця особливість дає мовцеві значну свободу вибору манери мовної поведінки всередині жанрового спектаклю.

Безмежний комунікативний простір сучасного соціуму передбачає застосування численних жанрів, що відображають стереотипи соціальної взаємодії, у процесі розв'язання багатьох суспільних та особистих проблем.

Сутність кожного МЖ визначають три рівні: стратегічний, текстовий і тактичний (див. таблицю 1.1.):

Таблиця 1.1.

МОВЛЕННЄВИЙ ЖАНР	
Хто? Кому? Про що? Навіщо? Як?	Стратегічний рівень
Наповнення живим змістом	Текстовий рівень
Визначення жанрової специфіки: 1) композиція; 2) відповідність стандартам.	Тактичний рівень

У мовленні «за допомогою висловлень реалізують різноманітні комунікативні завдання (цілі, наміри, задуми) [2, с. 73]».

Висловлення в лінгвістиці розглядають як основну одиницю спілкування, якій властива змістова завершеність. Таке розуміння дає підстави вважати жанром будь-яке висловлення: прислів'я, комплімент, репліку, зауваження, лист, вибачення тощо.

На сьогодні зроблено багато спроб класифікувати МЖ. У цьому посібнику немає потреби аналізувати всі наявні класифікації. Найбільш обґрунтованим вважатимемо поділ жанрів за *комунікативною метою* (автор — Т. Шмельова) на *інформаційні* (у яких мовець передає інформацію слухачеві), *фатичні, або ж діалогічні*, (суть спілкування полягає в налагодженні, підтримуванні, регулюванні й завершенні контакту), *етикетні* (мета їх полягає у здійсненні в соціальній сфері особливої події, вчинку, передбаченого етикетом цього соціуму), *оцінювальні* (у них мовець/мовці висловлюють своє оцінне ставлення до людини, явища,

предмета, події, вчинку тощо) й *імперативні* (висловлення волі, спонукання, бажання тощо).

Важливість етикетних та оцінних жанрів полягає у зверненні їх до емоційної сфери людини. Володіння інформаційними жанрами вивіщує мовця, робить його цікавим для інших людей (друзів, колег, рідних а також незнайомих). Суть фатичних жанрів полягає у вираженні різноманітних нюансів взаємин між учасниками комунікації.

Кожен жанр має специфічну композицію й мовно-тематичне оформлення, сутність його визначають такі складники: ціль, характер комунікації (офіційна/неофіційна), вид комунікації (публічна/особиста), кількість учасників, умови спілкування.

Відповіді на запитання про доцільність вивчення МЖ знаходимо в працях М. Бахтіна:

1. Теорія МЖ пропонує універсальний підхід до мовленнєвої поведінки людини, механізмів породження й інтерпретації текстів.
2. МЖ — стереотип мовної поведінки, «відносно стійкий тематичний, композиційний і стилістичний тип висловлення» [1, с. 242].
3. Знання теорії жанрів дає змогу людині почуватися впевнено у багатьох життєвих ситуаціях, повніше та яскравіше розкривати свою індивідуальність, гнучкіше й тонше відображати неповторну ситуацію спілкування, досконало здійснювати вільний мовленнєвий задум.
4. Знання жанрових канонів сприяє розпізнаванню жанру, тобто орієнтуванню в мовній події, у якій учасники спілкування беруть участь, відтворенню й застосуванню відповідного сценарію, що зберігається в тривалій пам'яті, налаштуванню на потрібну хвилю, залученню відповідної настанови, перцептивної діяльнійсності, і, в результаті, здатності прогнозувати подальші мовні дії партнера, подальше розгортання сценарію спілкування й адекватне реагування на нього.
5. МЖ організують наше мовлення майже так само, як його організують граматичні форми. Навчаючись відливати власне мовлення в жанрові форми, людина вже з перших слів угадує його жанр, обсяг, певну композиційну побудову, передбачає кінець, тобто від початку має враження мовленнєвого цілого, котре потім диференціюють у процесі мовлення [1].

Методисти (Іпполітова Н., Якушина Л., Хаймович Л.) роль знань жанрових особливостей мовленнєвого твору вбачають у сприянні регулюванню діяльності читача чи слухача на етапі сприйняття мовленнєвого твору, у визначенні правильного вибору засобів, доланні труднощів продукування і сприйняття, виробленні критеріїв аналізу й оцінювання своїх і чужих висловлень [5].

В. Карасик відносить володіння МЖ до статусних характеристик особистості, а відповідні знання й уміння вважає важливими передумовами формування мовленнєвої компетентності [3].

За висновками Ю. Лотмана, загальна для членів територіально-культурної й мовної спільноти система (або хоч набір) МЖ є тим самим обручем на бочці [4, с. 95]. З огляду на те, що МЖ являє собою стереотип мовної поведінки, а спіль-

ність стереотипів поведінки — суттєва конститутивна ознака суспільства, навчання МЖ має важливе значення для соціалізації школярів.

**Перелік активно досліджуваних МЖ дивіться в таблиці Додатку А.*

Література: 1. Бахтин М.М. Собрание сочинений: в 7-и т. М.: Русские словари, 1997. Т. 5. 330 с. 2. Иссерс О.С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. Изд. 5-е. М.: ЛКИ, 2008. 288 с. 3. Карасик В. И. Язык социального статуса. М.: Гнозис, 2002. 333 с. 4. Лотман Ю.М. Внутри мыслящих миров. Человек — текст — история. М.: Языки русской культуры. 1996. 464 с. 5. Риторика: учеб. / [Смелкова З. С., Ипполитова Н. А., Ладыженская Т. А. и др.] ; под ред.. Н. А. Ипполитовой. М. : Велби, Проспект, 2006. 448 с.

2. ВИДИ РОБОТИ З МОВЛЕННЄВИМИ ЖАНРАМИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЛІЦЕЇ

Н.Б. Голуб

Основоположники теорії мовної діяльності (школа Л.С. Виготського) виділяють уміння, якими повинна володіти кожна людина для здійснення успішного спілкування, а саме:

- 1) швидко і правильно орієнтуватися в умовах спілкування;
- 2) правильно планувати своє мовлення;
- 3) добирати адекватні засоби для передавання змісту;
- 4) забезпечувати зворотний зв'язок.

Теорія і практика МЖ сприяє набуттю досвіду успішного спілкування.

Для початку необхідно сформулювати в уяві учнів зразки, моделі (алгоритми) МЖ, усвідомлюючи які учні розуміли б суть і комунікативний потенціал кожного жанру. Суть кожного МЖ пов'язана з комунікативним наміром мовця: якщо намір — *похвалити*, то жанр — *похвала*.

Уроки української мови мають необмежені можливості застосування МЖ як важливих засобів, інструментів для розв'язання багатьох життєвих проблем.

Робота над засвоєнням МЖ має бути системною, а отже планувати її потрібно не лише на уроках, передбачених програмою.

Вправи і завдання мають бути спрямовані на :

- 1) визначення комунікативного наміру мовця;
- 2) розпізнавання жанру;
- 3) визначення ролі його в конкретній ситуації;
- 4) продукування тексту конкретного МЖ.

Роботу з МЖ можна проводити на уроках вивчення (закріплення, повторення, узагальнення тощо) матеріалу мовної змістової лінії й на спеціально відведених для конкретного жанру уроках практичної риторики. Зокрема, на уроках мови актуалізуємо МЖ через завдання, спрямовані на закріплення знань про конкретне мовне явище, а також у процесі роботи з текстом.

Кожен із жанрів тісно пов'язаний з певними темами мовної змістової лінії.
Наприклад:

1. Жанри *похвала, привітання, вибачення, утішення, листування, комплімент* тощо передбачають знання закінчень іменників у кличному відмінку.
2. Правила діалогу й прямої мови, неповні речення мають застосунок до жанрів *бесіда, телефонна розмова*.
3. У процесі підготовки текстів окремих жанрів (пояснення, інструкція, привітання тощо) використовують речення з однорідними членами, складнопідрядними реченнями.
4. Жанри *пояснення, інструкція* передбачають використання прийомів тлумачення лексичного значення слова.
5. Написання частки не з дієсловом може мати застосунок у процесі підготовки тексту жанрів *порада й осуд*.

Наприклад:

1. Тема «Сучасні лексикографічні джерела». Завдання:



Прочитайте тексти, поясніть, які мовленнєві жанри покладено в основу їх. Які слова є бар'єром у спілкуванні героїв? Чому? Запропонуйте свій варіант заміни таких лексичних одиниць. Яке значення для спілкування має правильний добір слова? Наведіть приклади.

- а) *поясніть* першокласникам, навіщо потрібні словники;
- б) *порадьте* молодшому братові/сестрі, як правильно користуватися тлумачним словником;
- в) проінструктуйте бабусю/дідуся, як користуватися довідковими медіа ресурсами.

2. Тема: «Лексична норма». Завдання:

1. — Годі! Дістали своїми повчаннями! Та ну вас усіх...

І одним рухом закинув до рота порічки, задерши голову, мов лелека, що впіймав жабу...

Ярину це розвеселило. Артем не зрозумів, чому вона засміялася, але й собі посміхнувся — не бути ж йому заодно з Сашком!

А той прожував ягоди, ковтнув і, змірявши друзів осудливим поглядом, рушив до хвіртки.

— Зажди, Сашку! Ти куди?

— Та смійтеся собі на здоров'я! Мені з вами нічого робити! З кого вам ще зуби скалити, як не з мене! Знайшли клоуна.

— Зовсім ні, — запевнила його Ярина. — Ми ж не насміхаємося — просто сміємося. Бо ти смішний, коли гніваєшся...

— А я що кажу? Знайшли клоуна й розважаєтеся!

— Та охолонь, — підійшов до нього Артем і легенько поплескав по плечі. — Вередуєш, як дівчисько.

— Та ну тебе! — Сашко смикнув плече, проте вже без образи в голосі. — Старий пресує мене, ви регочете...

— Припини Здійняв бучу на рівному місці, — не відступав Артем.

— Не глузували ми з тебе, а просто сміялися, — додала Яринка. — Це не одне й те ж.

— Цікаво — чому не одне й те ж? — буркнув Сашко.

— Глузування пекуче, а сміх теплий, — мовила дівчина (*О. Радушинська*).

II. Цього разу Бет гучно зітхнула й поглянула на свої грубі руки.


— Я не вірю, що хтось із вас страждає так сильно, як я, — вигукнула Емі. — Вам хоча б не треба ходити до школи, де зухвалі дівчата знущаються з тебе, якщо ти припустилася якоїсь помилки, а то й сміються над твоїми сукнями й образливо висловлюються про батька тільки через те, що він бідний. Вони навіть знущаються з тебе, якщо твій ніс видається їм несимпатичним.

— Якщо ти маєш на увазі наклепи чи образи, тоді краще говорити не «сміються», а «насміхаються», — намагалася пояснити Джо.

— Я знаю, що маю на увазі, не треба мене повчати й іронізувати. Нові слова вдосконалюють словниковий запас, — з гідністю відбивалася Емі (*Луїза Мей Олкотт*).

III. А ще Ірина була дуже стильна. У неї все було якимось унікальним. Є ще слово таке спеціальне. Ну, типу, «щось особливе»... О, ексклюзивним! Навіть звичайна сорочка, так ж, як у мене... Ми якось на розпродажу зустрілися, — а вона на комірці зробила вишивку, і все! І ні в кого більше такої нема! І прикраси handmade. Вона мені валяного Тоторо подарувала. Це був такий подарунок, як привіт із дитинства. Не знаєте Тоторо? Це з мультика Міядзакі, дух лісу.

Шкода, що Ірина кинула нас посеред року. Я образилася на неї страшно! Ледь Тоторо не викинула. Ну це ж зрада! Узяти й кинути тридцятьох двох учнів, отак просто! Вона ж нас не попередила, лише за тиждень сказала, що йде! Я ляпнула тоді «Ну й валіть! Ви нас дістали!». А потім якось попустилась, заспокоїлась тобто. Все ж Ірина була хороша. Ну, пішла на краще місце, директоркою якогось ліцею...(*В. Захабура*).

 Прочитайте текст. Яку проблему покладено в його основу? Сформулюйте її. Який із жанрів є ключем до розв'язання проблеми?

Так тато дізнався про нове синове захоплення. І хоч обійшлося лише адміністративним попередженням, він на Івана образився, адже той його обманював. Вечорами ходив з новими друзями «руфити» дахи, а татові говорив, що з однокласниками готуються до екзаменів.

Після повернення з поліції батько з сином мали тривалу серйозну розмову. Сперечалися, виговорювали один одному, сварилися. Тато говорив, що синові вже давно треба подорослішати, а не гратися в Карлсона, що живе на даху. Іван доводив, що нове захоплення якраз і робить його справжнім чоловіком.

— От чому, скажи, чому ти зв'язався з тими навіженими й безголовими? Чому серед твоїх друзів немає нормальних хлопців? — нервово допитувався батько, мало не зриваючись на крик.

Син, теж нервово розмахуючи руками, відповідав:

— Як ти не розумієш, що буфери якраз і є найвідповідальніші й найнадійніші? Лізти на дах можна тільки тоді, коли тебе страхує друг, якому пов-

ністю довіряєш і про якого знаєш, що той підтримає, якщо ти зісковзнеш чи втратиш рівновагу.

— Найнадійніші, кажеш? А чому ж вони втекли і залишили тебе одного відповідати?

— То й що? Мені ж нічого не було? А якби було, вони б допомогли все залагодити.

— Вони?

— Ну... батьки їхні. Там в одного батько в прокуратурі працює, а в іншого — в обласній адміністрації.

Тато посміхнувся.

— Тебе просто підставили, бо злякалися. Повір, якби театр висунув позов за пошкодження даху, батьки твоїх друзів-мажориків зробили б усе, щоб відмазати синків, а тебе залишити винним.

— Чому, тату? Це ж для них узагалі не гроші!

— Задля репутації. Щоб ніхто не міг сказати, що їхні діти чинять щось незаконне. Повір, тебе зробили б крайнім. Навіть якби їхні обличчя зняли на камеру, вони сказали б, що це ти їх підмовив на протиправні дії.

— Не вірю! — вигукнув хлопець і, зціпивши зуби, додав:— Ти просто невдаха і боягуз. І ти заздриш, що в мене є такі друзі. Бо в тебе самого їх ніколи не було. Бо хто хоче дружити з кульгавим боягузом?

Тато стрімко заніс руку, але стримався.

— Навіть ударити мене не можеш, боїшся, що відповім, — нервово випалив Іван.

Тато безсило опустив руку й мовчки вийшов з кімнати.

Він дійсно був кульгавим і знав, що син завжди цього соромився. Бо коли в дитинстві батьки інших дітей у дворі грали з ними в футбол чи бігали на лижах, він залишався лише пасивним спостерігачем...(А. Бачинський).

Бесіда:

1. Чи доцільно використати в цій ситуації *відмову* як МЖ? Обґрунтуйте.
2. Які мовні засоби роблять цей жанр ефективним?
3. Які комунікативні завдання можна виконати за допомогою цього жанру?
4. Які недоліки в змісті й мовному оформленні жанру?



Складіть і запишіть текст привітання, використовуючи однорідні члени речення. Доберіть і вмотивуйте для цього привітання (пояснення, похвали тощо) адресата.



Прочитайте текст. Назвіть жанри, наявні в ньому. Відредагуйте й доповніть їх.

Якось у восьмому класі поверталася з художньої школи. Мала в майстерню занести етюдник, тому що тягти його додому не дозволяла мама. («Щоб не тхнуло фарбами і бла-бла-бла...») Біля під'їзду наштовхнулася на заплаканого, захеканого хлопця на милицях. Права нога горопахи* була в гіпсі. Згодом з'ясувалося, що це він невдало стрибнув у довжину на уроці фізкультури. Хлопчина мав жа-

люгідний вигляд. Аліна не любила сліз, можливо, тому, що сама майже ніколи не плакала, тому й зачепила хлопця:

— У тебе щось трапилось?

— Так. Так, — крізь сльози вичавив хлопчина.

— Ану перестань хлипати, — прикрикнула на хлопця дівчина. — Кажі, що сталося. Не реви!

Аліна знала, як давати лад ось таким істерикам. Мамина школа. Хлопець і справді перестав плакати. Він розповів дівчині доволі кумедну історію. Як для кого, звичайно. Він живе разом із мамою. Місяць тому йому на день народження хрещений подарував розкішного шестимісячного сіамського kota. З власним паспортом, вже добре вишколеного. Котика назвали Бузком, і це ім'я дуже йому личило. Мурчик усім здавався янголом. Він не робив котячої шкоди — не нищив взуття, не лазив по меблях. Лише з дозволу господаря міг чемно вистрибнути на ліжко чи на крісло. Але була певна особливість — обов'язкові щоденні прогулянки на свіжому повітрі, попередив хрещений. Аж до сьогодні жодних проблем не виникало. Хлопець щодня чемно й із задоволенням гуляв із Бузком.

Його нога вже тиждень у гіпсі, тому тимчасово цю процедуру виконує матуся, коли повертається з роботи. Вона працює касиром на залізниці. Три години тому вона зателефонувала й повідомила, що її напарниця захворіла і доведеться відпрацювати ще одну нічну зміну. Таке вже траплялося. Але тоді вони не мали Бузка і нога була ціла. Мама запропонувала випустити котика на балкон. Не подвір'я, звичайно, але також чисте повітря і все таке. Петрусь вивів kota на балкон і там залишив. Несподівано задеренчав телефон, і хлопець пошкитильгав в інший бік помешкання. Тим часом поривом вітру зачинило балконні двері. І тут таке почалося! Кіт істерично завивав, дряпався, просячись назад у квартиру. Петро квапливо на одній здоровій нозі пострибав через хату. Дорогою бідолаха перечепився через поріг і забив собі ногу. Але треба було рятувати Бузка. Якось відчинив балконні двері і здивувався — порожньо. Довкола блищали баярки, залишені шокованим котом, а сам мурчик щез. І раптом низу хлопець почув жалісний нявкіт. Під під'їздом росте величезна стара акація. Її гілля сягає аж восьмого поверху. І там, у кроні дерева, плачучи й тремтячи зі страху, сидів його котик. Переляканий Петрусь відразу зателефонував хрещеному. Що робити і як таке могло трапитися? Все було вельми прозаїчно — Бузок боявся висоти. Тим і пояснювалася його надзвичайна стриманість, ігнорування вікон, карнизів, столів, шаф... І ось Петро тут, унизу. Ліфт не працює, ледве дошкитильгав. Зателефонував пожежникам, але ті послали його куди подалі. З однокласників та друзів, як на зло, нема нікого вдома, усі на футболі чи тренуванні. Мама на роботі, хрещений також не може приїхати. Він хірург, і в нього термінова операція.

— Слухай, ти певен, що кіт досі на дереві? Може, він уже чкурнув звідтіля? — запитала Аліна.

Петро підняв одну милицю й показав десь у центр крони акації. Міцно притулившись до гілки, униз дивився нажаханий кіт, на правду сніжно-бузкового кольору.

А чому він не нявчить? — перепитала дівчина.

— Охрип. Три години поспіль давати концерт, — хлопець був готовий знову розревітися.

— Так, не рюмсати. Знімай свою куртку. Я через п'ять хвилин повернусь.


Аліна вихором влетіла в під'їзд. Занесла етюдник у майстерню, звідти забрала наплічник для занять зі спортивного орієнтування. Татко колись вирішив, що це саме «воно» для майбутнього митця. І логіку розвиває, й уважність, і тіло тренує, постійно на свіжому повітрі, а головне — зміцнює дух. Коли повернулася назад, то побачила вже трішки заспокоєного хлопця. Одягнувши поверх рожевої блузки куртку, Аліна відкрила наплічник. П'ять років серйозних тренувань, чемпіонка України зі спортивного орієнтування серед дітей — неабищо! Алінин тренер Єгор Вікторович — фанат своєї справи. Навчав не тільки вміння вправно користуватися мапами та компасом чи орієнтуватися на місцевості за її рельєфом і ландшафтом, а й основ скелелазіння. Для цього частенько навідувалися на Високий Замок, їздили в Карпати, так би мовити, наочні заняття. Пару вузлів на альпіністському спорядженні — і вона вже на дереві. Через десять хвилин Аліна, уся подряпана, але щаслива, стояла під акацією, витрушуючи з куртки переляканого kota. Той із радістю пішов на руки до господаря, жалісливо й винувато зазираючи тому в очі.

— Бузочку, дорогесенький, пробач мою недбалість. Я більше не буду, не буду таким телепнем, — торохкотів хлопець. — Не знаю, як тобі віддячити? Дякую, дякую! Е-е-е...

— Мене звати Аліна.

— Бузок, тобто кіт — Бузок, а я — Петро! — затинаючись, відповів хлопець. — Д-дякую, дякую, Аліно!

Будь ласка, рости великий! Давай допоможу тобі доплентатися додому. Ну що, Бузочку, мусиш мене потерпіти ще пару хвилин. На одній нозі господар тебе не донесе (*Дара Корній*).

 *Об'єднайтеся в пари. Прочитайте текст. Яка проблема становить його основу? Визначте емоційний стан мовців. Висловіть припущення, чим закінчилася розмова. Поділіть між собою ролі. Уявіть себе на місці учасників цієї ситуації спілкування. Як ви почуваете себе? Змодельуйте ситуацію так, щоб у ній було всім комфортно. Які жанри мовлення в цьому вам допоможуть?*

Почистивши зуби, Марк пройшов до кухні. Тоскно* зиркнув на вівсянку, перевів очі на тарілку з нарізаними фруктами, подумав, що не хоче навіть їх.

— Доброго ранку! — Мама поставила перед хлопцем чашку з гарячим чаєм...

Усі вдавали, що це звичайний ранок, наче є невидимі нитки, що тягнуться в минуле, і їх можна просто так узяти й обрубати.

— О котрій учора почалися уроки?

Запитання прозвучало неприродно. Мама добре знала, коли в сина починаються заняття.

— О восьмій тридцять. — Хлопець сидів, понуро втупившись у тарілку.

— Марку, можеш мені пояснити... — у грудях раптом закінчився кисень, однак жінка швидко опанувала себе, — я би дуже хотіла, щоб ти пояснив, що робив біля того будинку о восьмій ранку.

Марк, не підводячи голови й не рухаючись, почав повільно набирати в легені повітря.

— Я заходив до..., — тихо почав й аж зубами клацнув із розпачу.


— До кого?

Марк звів очі. Мамин погляд тиснув, як приставлений до лоба палець.

— Ні до кого! — несподівано для себе він гаркнув так голосно, що Яна відсахнулася.

— Марку? — брови здивилися дугами.

— Відчепись від мене! — закричав хлопець. — Чого ти причепилася?! Я ні до кого не ходив! (За М. Кідруком).

 *Об'єднайтеся в групи. Прочитайте текст. Обговоріть його між собою. Сформулюйте проблему, яку порушує автор. Яку етичну норму в тексті порушено? Змодельуйте свій варіант тексту. Обговоріть усі варіанти.*

Кілька років тому мені зателефонували з радіостанції. Ведуча хотіла знати, чи не погодився б я дати інтерв'ю.

Я погодився.

— Десь на хвилину, не більше, — сказала вона.

— А про що саме, — запитав я, — ви хотіли б почути?

— Завтра, — сказала вона, — я вам передзвоню десь о цій порі. Добре?

— Добре.

Що можна сказати за хвилину?


Хіба що базові речі: хто ти є й чого ти хочеш. На те, щоби це зрозуміти, нерідко йде ціле життя.

Але дівчина з радіостанції, ймовірно, питатиме мене про щось більш конкретне, наприклад, про те, чим сьогодні переймаються всі її друзі.

А я повинен використати цю нагоду, щоб і підхвалити нашу вихрасту юнь, і обминаючи гострі кути її недолугого запитання, розповісти про себе...

І як знати: а що, як це зухвальство сподобається тим, хто відповідає за ефірний час, і вони мені накинуть ще одну хвилину?

До речі, дівчина з радіостанції так мені ніколи й не передзвонила (В. Діброва).

 *Прочитайте уривок з книжки Г. Расселл «Рік хюге по-данськи». Секрети найщасливішої країни у світі». Знайдіть інформацію про те, що таке «хюге». Доповніть текст власним поясненням.*

Пернілле Чаггар дуже здивувалась, коли дізналася, що ми переїхали з Лондона в сільський район Ютландії, і поспівчувала нам, що це сталося саме в січні.

— Зима — важка пора року для іноземців, — розповіла вона. — У Данії саме пора затишного сімейного життя. Усі сидять за зачиненими дверима. З листопада по лютий данці закутуються в прямому й переносному значенні цього слова. А тому не дивуйтеся, якщо на вулицях буде малолюдно, особливо в сільських районах.

Прекрасно.

— То ось де вони всі! А чим вони зайняті?

— Вони зайняті хюге, — відповіла Пернілле. Мені чомусь здалося, що в неї щось неначе застрягло в горлі.

— Перепрошую, чим?

— Хюге. Це таке данське слово.

— А що воно означає? (Г. Расселл).



Прочитайте пропозиції, з якими звертаються один до одного герої повісті В. Захабури «Лепрекони». Відреагуйте на кожну згодою чи відмовою. Обґрунтуйте свій комунікативний намір.

1. Приходьте на Осінній бал! Ми приготували сюрприз! 2. Слухай, у дядька Олексія в гаражі є камери для велосипеда. Зробімо собі рогатки? Там гума суперова! 3. А пофарбуймо Бевзя у тигра!?! (Бевзь — це лінивий кіт баби Марії).

3. МОВЛЕННЄВІ ЖАНРИ НА УРОКАХ РИТОРИКИ В 10-11 КЛАСАХ

Н.Б. Голуб

У чинній програмі з української мови (рівень стандарту) вперше передбачено вивчення МЖ на окремих уроках. Зокрема, заявлені жанри представлення, пояснення, інструкція, повідомлення, бесіда, телефонна розмова, лист, похвала, осуд, рецензія, характеристика, привітання й вибачення. Під час цих уроків необхідно спрямувати роботу на ознайомлення із суттю МЖ, життєвою доцільністю, структурою його й особливостями мовного оформлення. На закріплення пропонуємо учням ситуації, у яких цей жанр доцільно застосувати. Корисними вважаємо завдання на пошук найбільш відповідного жанру для конкретної ситуації, обґрунтування вибору МЖ, коригування змістового наповнення й мовного вираження. Наприклад:



Прочитайте текст. Доберіть і запишіть пояснення, якого потребує ситуація.

Ярчик згодом перестав ховати від неї ножі. І газ вимикати. Йому нарешті вдалося дібрати слова. Ті, що чітко окреслили Вишні справжню суть заборон. Що це не заборона заради заборони. Що він не покаже таким чином, що Ярчик дорослий і розумний, а Вишня — просто дівчисько. Ні. Він зумів пояснити, а вона зрозуміти: йдеться про речі справді важливі. Про турботу й довіру. Бо Ярчик дорожить Вишнею. Він не хоче, аби з нею щось сталося. Але Вишня маленька. Навіть до школи не ходить. Багато чого не вміє або вміє неправильно. І тому, сама не відаючи, може наробити собі шкоди.

— Турбота — це коли дбаєш, щоб інший не заподіяв собі шкоди? — підсумовує мала.

— Якось так. Це можна по-різному тлумачити.

— І ти про мене турботишся? Вишні на диво легко даються неправильні, але по-дитячому справжні слова.

— Турбочуся, аякже. Хіба не бачиш?


Вони перекидаються усмішками.

— А довіра? Що таке довіра? (О. Чупа).

* Прочитайте текст. Визначте, що в ньому варте похвали чи осуду. Дайте власну оцінку, виразивши її в одному з цих жанрів. Чи знаєте ви про подібні традиції в українців?

У селищах Абшерону* стукають у всі двері, коли хтось тяжко хворіє або помирає. Люди збираються разом, допомагають. Майже ніхто не відмовляє. Чи не через те, що біда може статися з кожним. «А чому ж іще?» — цікавлюся в бабусі, яка саме перемелює в м'ясорубці горіхи.

— Милосердя ніколи не буває помилкою, синку. Це начинка життя, як мелений із цукром фундук у шекербурі* (Е. Сафарлі).


 Прочитайте текст. Висловіть своє ставлення до думки автора. Підготуйте текст представлення, у якому розкажіть про Франка з позиції вашої думки.

В українському літературному каноні Іван Франко посідає друге місце — між Шевченком і Лесею Українкою. Хоча заслуговує на більше: наприклад, бути самим собою.

Кожен канон є спрощенням, намаганням класифікувати й ієрархічно розкласти те/тих, що за своєю суттю не надаються до зганяння в стада, хай навіть такі елітні, як «вершини національної літератури»...


...Тож якщо ми хочемо зробити собі й Франкові послугу, нарешті зрозуміти й гідно оцінити його, мусимо винести його за рамки цього контрпродуктивного канонічного п'єдесталу. Адже він не перший, але аж ніяк і не другий. Його можна назвати феноменом, найвидатнішим українцем за всю історію, суперечливим генієм, не треба лише його ні з ким порівнювати. Зосібна* він цілісний.

У каноні, тобто «одним із» може бути спрощений Каменярь, але не Франко, іменем якого можна назвати не лише університет, а й усеньку Академію наук; іменем «українського письменника №2» можна назвати фестиваль патріотичного вірша, але й змагання рибалок (таку чудову ідею нещодавно запропонували з рідного Франкові Дрогобича). Франко ж насправді 3D: навіть його втискати в якісь одновимірні площини? (А. Любка).

 Прочитайте текст. Зверніть увагу на особливості жанру представлення. Підготуйте текст, у якому ви представите групі іноземців людину, якій споруджено пам'ятник у вашому населеному пункті.

«Підведіть голови, — сказав Роберт Вінтроп натовпу багато років тому, урочисто відкриваючи пам'ятник великому героєві американської незалежності Бенджаміну Франкліну, — і погляньте на чоловіка, який піднявся з нічого, який здобув усе без покровителів і родичів, який не мав радості здобути

приступну освіту, що нею тепер можете насолоджуватись ви, який виконував найчорнішу роботу в ранні роки, але жив, щоб стояти перед королями, а після його смерті світ не забуде його імені» (М. Гладуелл).

 Прочитайте діалог. Який мовленнєвий жанр покладено в основу його? Чи можна вважати пояснення повним, вичерпним? Знайдіть інформацію, яка б доповнила його.

— А-а-а, чекай-но, я тобі дещо привезла. Простягнула їй диск.

— Що це?


— Фадо.

— Фадо?


— Така португальська музика. Спершу я її не сприймала, але потім мені сподобалося. Дуже класна, коли тобі сумно. Це Маріза, здається, найвідоміша зірка фадо.

— Дивна назва.

— Португальською фадо означає «доля» чи щось таке (Й. Ягелло).

 Прочитайте зразки пропозицій. Відреагуйте на них згодою чи відмовою. Вибір жанру обґрунтуйте.

1. «Ходімо на морозиво, я сьогодні багата, — запропонувала Наталія. — Мама підкинула грошенят з нагоди початку навчального року». 2. «Хочу тебе про дещо попрохати, — мовила Наталія, коли дівчата вже сиділи за столиком над своїми вазочками. — Підеш зі мною завтра на кастинг? Мені зателефонували з тієї агенції, куди я ходила з мамою, ну знаєш. Кастинг до якоїсь реклами, шампуню чи що... Не знаю, я й хочу піти, але самій якось лячно. Підеш? Завтра після уроків» (Й. Ягелло). 3. Коли проходимо повз ці двері, з-за стелажа визирає бібліотекарка. «Хлопчики, — гукає вона. — Нову літературу одержали. Заходьте, подивитесь» (В. Лис).

 Прочитайте уривки творів. Розпізнайте мовленнєві жанри. Які комунікативні й моральні принципи в них реалізовано?

1. Усе буде добре, дідусю, не журіться. Я вже знаю, що робити, аби хата не посунула в яр. Ось попрошу сонечко і... — Я хитро примружувала очі. — Вже пісню до сонечка маю. Не питайте мене про все, то не можна питати. Я розкажу вам тільки-но втечуть дощі у яр і сонечко вигляне знову. Інакше воно загнивається та й не прийде (Л. Нестеренко). 2. Марійцю, усе, що ти робиш, наповнюй любов'ю. Садиш ти часник чи кидаєш у землю насінину квіточки, віддавай цій роботі душу, і твоя любов, укладена в працю, буде для всіх видимою. Якщо робити щось із ненавистю, то й хліб, спечений із доброї муки, буде гірким. І навіть як ти співаєш, мов ангел, але не любиш цього робити, то краще не співати, бо людям не буде радості від твого співу (Л. Козут). 3. Які у вас чудові діти, а їхнє великодушне ставлення до вас, батьків, у такому жорстокому світі — це така рідкість! Надзвичайно зворушливо, коли вони говорять до вас на «Ви» і з такою шаною, якої зараз

майже не побачиш. Та й стосунки між вами такі теплі і щирі, ніби ви й не живете в час важких реалій нашого нестабільного життя, а в якомусь вигаданому нереальному світі. 4. У світі існують різні закони, згідно з якими ми живемо. Знаєш, коли щось треба змінювати в житті, спочатку ми повинні почистити свої думки, душу і вже потім дійти до матеріального. Це можна порівняти з таким: якщо нам потрібне нове взуття, то треба викинути старе, або коли нам потрібен новий одяг — слід почистити шафу і звільнити під нього місце. Так само і з людьми: коли є люди, які нас чомусь не влаштовують або ми бачимо, що ми їх не влаштовуємо та нервуємо і від цього не відчуваємо себе з ними на одній енергетичній хвилі, то краще з ними розстатись, ніж мордуватись і заганяти стосунки у глухий кут. Так що дуже добре, Іванку, що ти це зрозумів вчасно... *(Із творів Л. Козут)*.

Значна частина МЖ у певних ситуаціях, на думку З. Курцевої, є ключовим елементом мовленнєвого вчинку, що постає як навмисне створюване висловлення, покликане відобразити моральну позицію комуніканта, мета якого — впливати на адресата у кризовій ситуації спілкування (вплинути на думку, на ставлення до чогось чи когось, на прийняття рішення) [1].

Тому в процесі навчання мовленнєвих жанрів важливо за основу взяти комунікативно-моральні максими, як-от:

1. Свої дії, думки, вчинки спрямовуй на добро і благо.
2. Будь відповідальним за кожне мовлене/писане слово, думку.
3. В усьому прагни взаєморозуміння.
4. Дослухайся до голосу совісті і всі вчинки звіряй із нею.
5. Кожну ситуацію оцінюй адекватно, щоб у ній вчинити правильно.
6. Продумуй використання вербальних і невербальних засобів, що мають відповідати твоїм моральним принципам.
7. Будь лояльним і справедливим в оцінюванні чужих мовленнєвих дій і вчинків і суворим — в оцінюванні своїх [1].

Важливість їх полягає в тому, що ці етичні судження за своїм походженням є ціннісними. Наприклад:

Прочитайте текст. Визначте, які МЖ покладено в основу їх? Якими комунікативно-моральними максимами керується Софія? Як ви оцінюєте її рішення?

Аж раптом моя люба подруга підскочила й вигукнула:

— Ой, я ж зовсім забула! Мене чекає Ян, щоб піти до магазину. Хочеш з нами?

— Я б із радістю, але не можу. Дуже давно не бачила бабусю й дідуса, тому побуду з ними.

— Гарзд, Софіє, зустрінемося завтра. Не засмучуйся, все буде добре! *(А. Харламова)*.

Література: 1. Курцева З. Речевой поступок и речевой этикет. Проблемы современного образования. 2013. №1. С. 6-15.

3.1. ІНФОРМАЦІЙНІ ЖАНРИ

Голуб Н.Б.

Ключовим критерієм поділу комунікації на інформаційну й фатичну є інформація як сукупність нових і важливих відомостей, убудованих у процес спілкування. У вузькому розумінні вчені називають її (інформацію) фактами, а в широкому — номінують «естетичною» інформацією. Під час спілкування комуніканти інформацію видозмінюють кількісно і якісно, що спричиняє зміну їхньої поведінки. Дослідники теорії інформації виокремлюють дві характеристики її — кількісну та якісну, від яких залежить значення й цінність її для адресатів.

Виділяють такі інформаційні мовленнєві жанри: лекція, доповідь, повідомлення, пояснення, інструкція, представлення та ін.

Особливість інформаційних мовленнєвих жанрів (далі — ІМЖ) визначає мета їх: формувати у слухачів нові знання про предмети і явища об'єктивного світу, стимулювати допитливість, пізнавальну й комунікаційну активність.

Предмет ІМЖ — усе розмаїття довкілля: люди, речі, поняття, явища, події, факти, наукові гіпотези та ін.

Головний принцип побудови ІМЖ — послідовний, чіткий і зрозумілий виклад матеріалу.

Варто зауважити, що знання можуть бути суб'єктивно нові (тобто нові для конкретного слухача) й об'єктивно нові (тобто нові для всіх). Тому загальна для всіх ІМЖ ситуація — це потреба адресата у певній інформації, унаслідок чого і виникає необхідність передавати її.

У конкретних ситуаціях мета інформації реалізується різними завданнями, що визначають різновиди подання інформації, тобто жанри:

- інформація про людину — *представлення*;
- інформація про предмет чи явище — *пояснення*;
- інформація про способи виконання дії — *інструкція*;
- інформація про події чи факти — *повідомлення*.

У процесі підготовки тексту ІМЖ потрібно дотримуватися таких порад:

- намагайтеся всебічно й повно викладати зміст;
- дотримуйтеся відповідності змісту й тези;
- зважайте на логіку викладу: вона має бути зрозуміла адресатові;
- пропонований матеріал має бути новим для слухача і максимально корисним;
- візьміть за орієнтири такі запитання: **ЩО** я говоритиму? **КОМУ?** **З ЯКОЮ МЕТОЮ?**

Важливою категорією ІМЖ є інтерес, тобто вибіркове ставлення особистості до об'єкта, зумовлене життєвим значенням і емоційною привабливістю. Жоден ІМЖ не буде корисним, якщо він не розрахований на конкретного слухача.

3.1.1. ЖАНР ПРЕДСТАВЛЕННЯ

Л.В. Галаєвська

Представлення — це найперша дія, до якої людина вдається на новому місці, перед новими людьми. Цей МЖ спонукає мовця надати особистісну інформацію, якої потребує ситуація і адресат. Пропонуючи перелік особистісних характеристик, досягнень, людина водночас заявляє про себе й демонструє вміння налагоджувати контакт і спілкуватися з незнайомими людьми.

Відповідно до ситуації представлення буває двох видів: *офіційне й неофіційне*, що загалом мають багато спільного, однак різняться змістом і будовою (граматичною і композиційною).

До спільних рис відносять ситуацію (знайомство) і типовість змісту.

За формою виділяють такі види представлення: *інтерв'ю і презентація*. Представлення може здійснювати інша особа, а також автор/претендент (самопредставлення/ самопрезентація).

МЖ представлення (знайомлення) — це набір певних правил, знання й дотримання яких необхідне кожній вихованій людині.

Соціальне значення цього МЖ полягає в тому, що знання особливостей його сприяє встановленню контакту між людьми, формування у мовців комунікабельності. Повідомити про себе цю інформацію — означає відрекомендуватись.

Відповідно існують етикетні формули МЖ представлення безпосередньо, тобто без 3-ї особи : *Будьмо знайомі! Я хочу (хотів би/хотіла б) з Вами познайомитися! Мені конче потрібно з Вами познайомитися! Для мене честь — познайомитися з вами/тобою! Ви не проти, щоб ми познайомилися? Чому б нам не познайомитися? Дозвольте відрекомендуватися*. Після цих формул ідуть фрази самовизначення: *Моє ім'я...; Моє прізвище...; Мене звати...; Я...* Застосування цих стандартних фраз у неофіційних ситуаціях не є обов'язковим, і адресат може відрекомендуватися, назвавши тільки своє ім'я, наприклад: *Я хотів би з Вами познайомитись, Олекса! Будьмо знайомі, я Ірина!*

Представлення через посередника (3-тю особу) відбувається «волею долі», тобто під час випадкових зустрічей, за збігом обставин. До об'єкту представлення звертаються зі словами: *«Дозвольте представити Вам...», «Дозвольте познайомити вас...», «Знайомтеся...»*.

З огляду на те, що анкетні дані не дають повного уявлення про людину, суспільною практикою стало проведення співбесіди чи інтерв'ю.

Термін «інтерв'ю» (від. англ. — *зустріч, побачення, бесіда*) має два значення: 1) призначення для опублікування в пресі, у передачі по радіо, телебаченню; розмова з журналістом, громадським діячем; 2) газетна стаття або передача по радіо, телебаченню, що містить виклад такої розмови [6, с.45].

Інтерв'ю складається із запитань і відповідей. Запитання мають бути змістовними, чіткими, різноплановими, щоб допомогти людині, яка дає інтерв'ю, надати повну інформацію про себе, виявити індивідуальність. Цінуються несподівані, дотепні запитання. У процесі інтерв'ю здебільшого вдаються до публіцистичного стилю, інколи — розмовного, щоб налагодити контакт, взаєморозуміння.

Самопрезентація. Кожна людина повинна вміти розповісти про себе, подати себе, зазначивши свої сильні і слабкі сторони. Це буває необхідно під час знайомства, переходу в новий клас, групу або колектив, вступу в яку-небудь організацію, співбесіди перед вступом до вишу.

За словником, цей термін походить від французького *present* — *передаю*, вручаю або від латинського «*praesentatio*» — пред'явник [4, с. 25]. Більшість дослідників самопрезентації дотримуються визначення, запропонованого Ж. Тедеші й М. Ріесом, на думку яких самопрезентація — це «зумисна й усвідомлювана поведінка особистості, спрямована на створення певного враження про себе в оточення» [5, с. 34]. Існує і інше визначення поняття *самопрезентація* — «вербальна й невербальна демонстрація власної особистості в системі зовнішніх комунікацій».

Існує дві основні форми *самопрезентації* — «*природна*» і «*штучна*».

«Природна» самопрезентація притаманна дитинству. У дорослому житті вона переходить в іншу якість — стає «штучною».

Є безліч методів самопрезентації, і вибирати їх потрібно з урахуванням чіткого *алгоритму*:

1. Аналіз «потенційної аудиторії», на яку спрямований процес самопрезентації.
2. Вибудовування стратегії вербального і невербального прояву власної особистості відповідно до місця самопрезентації.
3. Контроль і корегування своїх дій відповідно до ситуації.
4. Реалізація природної самопрезентації поза контекстом штучної [5, с. 45].

Видами самопрезентації називають *автобіографію* (усну чи письмову) й *вільну розповідь* про себе.

В автобіографії всі відомості потрібно подавати в хронологічній послідовності, щоб уявити життєвий шлях, ділову класифікацію і громадську активність людини.

Вільну розповідь про себе будують по-іншому. В її основі може бути й автобіографія (її основні пункти), але однак вона має на меті сформувати у співрозмовників гарну думку про себе, справити на них гарне враження. Вільна розповідь про себе — це реклама самого себе.

У такому виступі не радять вихвалитися, а побудувати розповідь так, щоб слухачі відчували ваші сильні сторони, уподобання, уміння, у результаті чого сформували про вас позитивну думку. Схвально сприймають елементи розповіді, у яких ідеться про недоліки, наприклад, про те, чого ви не любите, яких звичок прагнете позбутися, що у вас поки що не виходить, але чого хотіли б навчитися. Зосередьтеся на основних рисах вашого характеру, сильних і слабких, розкажіть про свої захоплення, про те, як ви любите проводити дозвілля. Цікаво буде почути про ваші плани: ким ви хотіли б стати і чому, де хотіли б працювати або вчитися. Важливий елемент вільної розповіді про себе — гумор. Поставтеся до себе з гумором, наведіть кумедні випадки з життя.



Ймовірна *модель* вільної розповіді:

1. Мене звуть...
2. Народився/народилася..., приїхав/приїхала..., живу..., вчуся....
3. За характером я людина...

4. Я люблю...
5. Понад усе я не люблю (що, кого, що робити...).
6. Моїми сильними сторонами, як мені здається, є...
7. До своїх слабкостей я б відніс/віднесла такі риси/звички...
8. Мої друзі вважають мене...
9. Зі мною іноді трапляються цікаві (дивні... випадки).
10. Моє улюблене заняття...
11. У майбутньому я б хотів/хотіла...
12. Я сподіваюся на те, що...

Розповідати про себе потрібно в привітній манері, доброзичливо, щиро, скромно, не надто серйозно, з м'якою іронією щодо власних недоліків, не надто емоційно, лаконічно (не більше 1-2 хв.). Не варто намагатися розповісти все. Те, про що не сказано, слухачі можуть дізнатися, поставивши вам запитання.

Матеріали для вчителя:



Прочитайте відповіді Юрія Андруховича на запитання Тетяни Таран (книжка «RECвізити. Антологія письменницьких голосів») під час інтерв'ю. Яким постав перед Вами письменник? Наскільки важлива для читачів така презентація майстра слова?

Якщо висловлюватися по-футбольному, то, напевно, є дві моделі моїх днів — домашня і виїзна. Зрозуміло, що домашня — це коли я вдома в Івано-Франківську. Така модель передбачає, що я вкладаюся спати напередодні десь не раніше першої-другої ночі, тому зазвичай прокидаюся о дев'ятій. Потім мені потрібно ще кілька годин, щоб якось розгойдатися чи випити кави. Тобто якщо це день, коли я маю і хочу дійсно щось написати, то робочий процес починається не раніше дванадцятої-першої дня. Домашня модель мого життя може, звісно, включати в себе і прогулянку містом, бо Франківськ мені подобається головним чином тому, що куди б я не йшов у ньому і куди б не хотів потрапити, я всюди можу дійти пішки...

Якщо ж ідеться про вихідну модель, подорож, то там можуть бути свої особливості..

Я — людина, яка піддається змінам... Я двадцятирічний і сорокарічний — це вже навіть не батько і син, а абсолютно далекі за багатьма характеристиками люди.

Ще одна моя риса — схильність до вибору, розмірковування і вагань. Можна сказати, що я до певної міри обережна людина. Але про цю свою рису я забуваю в момент писання.

Схильність до розповідання історій у мене від батька...

Бути письменником непросто, тому що загалом він більше живе внутрішнім, аніж зовнішнім.

Мені дуже лестить, коли хтось говорить, що я — «передусім поет». Сказати так про якусь людину — значить, дуже високо її оцінити.

Мої пошуки власної мови і стилю досі тривають. Безумовно, змінюються мої смаки. Те, що я вважав стилістично неприйнятним, коли мені було, скажімо, 25, сьогодні може цілком мені сподобатися на рівні якихось стилістичних одиниць і конструкцій.

Мушу визнати: я ніколи повністю не прочитав Біблію...

Часом мені подобається якась тема, я її тут же вибовкую і говорю, що хочу написати про це майбутню книжку. Але насправді в мене немає списку книжок, які я хотів би написати.

Я страшенно драматично переживав проминання часу, мабуть, як і всі інші чоловіки, наближаючись до сорока років... Я відчуваю, що все одно час прискорюється, що життя — це таке збігання з гори, але вже немає якогось стискання серця і скреготів усередині.

Важливо пам'ятати, що життя насправді довге, дуже довге... І навіть не одне, а їх кілька. І ось проживати їх треба якось так, щоб між ними не виникало жодних прогалин...



I. Прочитайте уривок твору. Схарактеризуйте себе трьома словами як людину (як мовця, як доньку, як сестру...). Попросіть зробити це маму, сестру, подругу. Зіставте відповіді й зробіть узагальнення. На цих матеріалах підготуйте есе «Мій світ і я в ньому».

Мені подобається, що ніхто навколо не знає, яка я насправді людина. Якби попросити моїх подруг, однокласників, знайомих, учителів і навіть родичів написати три слова, які характеризують мене найкраще, ці слова були б такі: усмішка, каре, окуляри, або: світшот, пепсі, піца, чи: легкість, сміх, жарти, або навіть: уважність, чемність, сумлінність.

Насправді ж я зовсім не така. Ніщо з цього мене не характеризує. Якби слова вибирала сама, це були б листопад, туман, осінь. І осінній запах, і дощ, і мокрі горіхи в траві (Г. Ткачук).

II. Про що, на вашу думку, свідчить фраза «ніхто навколо не знає, яка я насправді людина»? Це добре чи погано?



Прочитайте текст. Який жанр мовлення покладено в основу ситуації спілкування? Яка роль його? Проаналізуйте елементи представлення.

Ми попрямували до батьків. Аж тут я зрозуміла, що зараз мені доведеться знайомити їх із Максом. А як правильно знайомити хлопця з батьками — я не знаю. У мене ж ніколи не було хлопця. Треба вдихнути й видихнути, заспокоїтись та...

— Привіт. Знайомтесь. Це Марк. А це моя мама Лана і тато Альберт.

— Дуже приємно з вами познайомитися, потискуючи татові руку, сказав Марк.

— І нам також, синку, посміхаючись, сказав тато.

Познайомившись із татом, Марк також поглянув на маму і привітав її (А. Харламова).



Прочитайте текст. Проаналізуйте, як реалізовано в ньому жанр представлення. Висловіть свої зауваги. Перетворіть текст з урахуванням вимог і ваших пропозицій.

— Чудово! Він тут! — Клементина знімає капелюха і розмахує ним. — Це ми! — вигукує вона і оглядається на Женьчину маму.

— Слухай, я не готова.

— Марино! Ти мене з розуму зведеш,
Клементина надягає капелюха. — Я ж тебе не заміж видаю. Познайомишся,
а там буде видно.

— То йдемо, Марино? — Клементина по-дитячому смикає її за руку. — Ходім. Він же дивиться на нас. Чекає, бач.

— Хто? — оговтується Женьчина мама.

— Хто-хто! Вадя! — вона тицяє пальцем на широкоплечого чоловіка, який стоїть біля червоної парасолі. Вище його голови, на барвистих мотузках, почеплено яскравих повітряних зміїв. Марині по тілу знову пробігають мурашки.

Женьчина мама мовчить. Вона добру хвилину розглядає зміїв, хвості яких тріпочуть у повітрі. Їй хочеться хитатися разом з ними. Хочеться бути ближче до неба. Вона думає про те, що б сказав Женьчин тато...

Вона знає, що він хотів їй щастя. Пригадуються його останні слова. Його прохання не лишатися самій. Не лишати Женьку без чоловічої підтримки. Вона тоді його переконувала, що впорається, що зуміє прожити все життя, сподіваючись, що вони з ним зустрінуться десь, на небі. Вона вірила, що на небі є місце зустрічі.

«Може, і добре, що зараз відбудеться це знайомство...»

Вони підходять до високого чоловіка.

— Вадь, — тягне Клементина, це — Марина, моя давня подруга.

— Дуже приємно, — він широко усміхається.

Женьчиній мамі стискається в серці. Вона розгублено поглядає на Клементину...



Прочитайте текст. Уявіть себе очевидцем такої ситуації. Сформулюйте проблему й запропонуйте кілька варіантів роз'язання її. Доберіть аналогії з життєвих ситуацій.

За хвилину зайшов до вагона, поправив рюкзак на плечі, іншою рукою міцно тримав букет. Від рвучкого початку руху похитнувся, спробував схопитися вільною рукою за поручень, але не встиг, заточився і гепнувся на сидіння. І все було б нічого, якби там не сиділа якась дівчина. Тимофій майже вмостився їй на руки!

— О! — відредагувала на його появу дівчина. — Сьогодні у нас «хлоцєпад» у метро? — смішно зморщила носик. Тимофій відчув, як пашіє обличчя, рвучко скочив на ноги, міцно схопився за поручень, подумки проклинаючи рюкзак.

— Соррі, — спромігся нарешті видихнути Тимоха.

— І все? — насмішувато глянула на нього дівчина. Вона мала яскраво-руде волосся, явно фарбоване...зовсім не красуня, але щось таке в ній було.

«Лисичка!» — вирішив Тимофій, розглядаючи червоно-рудий колір волосся. — Тримай! Це тобі! — несподівано для себе протягнув квіти дівчині.

— Дякую, — тихо промовила Лисичка.

— Ой! Моя станція! — несподівано скочила з місця рудоволоса, і за мить стулки за нею зачинилися.

Дівчину, схожу на Лисичку, він помітив одразу. Дівчина дійсно існувала, а не була витвором його фантазій! Тимофій застиг, вражено розглядаючи Лисичку. Ось вона, зовсім поруч! Очі її зелені...і веснянки на такому симпатичному носіку. Обличчя бліде, неправильної форми, ніби з якоїсь старої картини.

— Як тебе звати? — затуманеним поглядом подивилась на хлопця Юлька.
— Тимофій мене звати — пильно вдивлявся їй у вічі хлопець.
— Номер телефону свій хоч скажеш? — гукнув. Тимоха зашепотів, намагаючись їх міцно увігнати у пам'ять, а потім, згадавши, вихопив з кишені якусь візитівку, нашвидкуруч надряпав свій номер, підбіг до рудоволоски і вклав їй картинного прямокутника у долоню.

Література: 1. Вежбицка А. Речевые жанры [пер. В. Демет'єва] Жанры речи: сб. науч. статей. Саратов: Колледж, 1999. С. 99-112. 2. Голуб Н.Б. Мовленнєві жанри на уроках української мови у 8-9 класах. *Українська мова і література в школі*. 2015. №1. С. 13-19. 3. Долинин К.А. Речевые жанры как средство организации социального взаимодействия. Жанры речи: сб. науч. статей. Саратов: Колледж, 1999. С. 8-14. 4. *Короткий енциклопедичний словник* / за ред. В.І. Воловича. Київ : Український Центр духовної культури, 1998. 736 с. 5. Котлярова М.Н. Теории самопрезентации. СПб., 2002. 98с. 6. *Халер М.* Інтерв'ю : [навчальний посібник] / за загал. ред. В. Ф. Іванова К. : Академія Української Преси, Центр Вільної Преси, 2008. 404 с.

3.1.2. ЖАНР ПОЯСНЕННЯ

Н.Б. Голуб

Пояснення — інформаційний жанр, що передбачає обґрунтування, розкриття певних властивостей об'єкта, особливостей його структури, зв'язків з іншими об'єктами. За логічною формою «пояснення — завжди умовивід, а частіше — послідовність умовиводів, висновків, роздумів. Цим пояснення відрізняється від опису» [1, с. 10]. Основу пояснення становить не просто повідомлення про будь-яке явище, подію, предмет і коментарі до нього, а дошукування в ньому причинно-наслідкових зв'язків. Специфіку пояснення в гуманітарній сфері визначають рівні долі двох контекстів — ціннісного й пізнавального.

Готуючи будь-яке пояснення, потрібно подбати про те, щоб його сприймали з інтересом. Для цього текстові пояснення варто надати образності. Необхідно враховувати психологічну закономірність: слухачі найкраще запам'ятовують початок і кінець. Тому особливих зусиль авторові треба докласти, щоб основна частина пояснення зацікавлювала, спонукала до активних роздумів.

Пояснення — МЖ, однаковою мірою життєво важливий для дітей і дорослих. Застосування його сприяє порозумінню, пізнанню світу, формуванню системи уявлень і ставлень у дітей та дорослих.

Одна із важливих ознак гарного пояснення — доцільна образність. У процесі пояснення радять використовувати такі прийоми:

- логічний наголос;
- логічні паузи;
- повернення до найважливішого;
- інтонування.

Особливого значення надають так званому «дидактичному акцентові» — умінню «підкреслити, звернути увагу за допомогою: повернення (не буквального, не набридливого, в новому, як правило, контексті) до одного і того ж; інтонації

(шрифтів, фарб, поміток на полях і т. ін.); логічної паузи, що дає можливість обдумати щойно сказане» [1, с. 120].

Вправи і завдання:



Прочитайте тексти. Узагальніть інформацію, яку вони містять і розкажіть про значення жанру пояснення. У яких життєвих ситуаціях жанр пояснення особливо важливий?

1. Щезають заборони без пояснення, щезають такі речі, які передбачені, що «от так має бути», і ти не можеш пояснити ні самому собі, ні своїй дитині, чому, так має бути. Але ти знаєш, якщо ти не дотримаєш того, щоб дитина це усвідомила, що їй цього не можна, то не знати, що з нею по тому буде, буде катастрофа й біда (*Т. Прохасько*).
2. Здавалося б, війна і казка — поняття настільки протилежні, що навіть уявити, як їх можна об'єднати, надзвичайно складно. Але, виявляється, подібний симбіоз цілком можливий. І яскравий тому приклад — дивовижний проект під назвою «Новітні казки України».


Цей проект — спільне дітище* світлярки* Олександри Лисицької й відомої в Україні учасниці АТО Аміни Окуєвої, які одного разу подумали: а що як у найвідоміших персонажів казок насправді знайомі нам обличчя? Обличчя, які ми бачимо у випусках новин? З цього й стартувала ідея представити людей, які виявили себе у сьогоднішній російсько-українській війні, в образах казкових персонажів. І розповісти історії їхніх життів у казковій інтерпретації.

Авторки переконані, чому сьогодні надзвичайно важливо пояснити маленьким українцям, що відбувається в Криму і на Донбасі (*ONLINE.UA*).

3. Коли помирає домашній улюбленець, батькам необхідно пояснити смерть максимально просто. Наприклад: «Коли хтось помирає, він уже не може пити, їсти, дихати, він не буває голодним, не відчуває холоду і ви більше ніколи його не побачите», «Коли помирає песик, він уже не може гавкати і бігати», «Мертві квіти більше не ростуть і не цвітуть».

Діти вчать через пояснення, тому уникати його не потрібно. Наприклад, коли помер дядько Максим, дитина може продовжувати питати, чому тітка Юля плаче. Їй потрібно і це пояснити: «Тітка Юля плаче, бо їй сумно, що дядько Максим помер. Вона дуже за ним сумує. Ми всі сумуємо, коли хтось, кого ми любимо, помирає».

4. Для багатьох дітей перше вересня асоціюється зі стресом, а для першокласника це вдвічі бентежно, адже діти не завжди розуміють, що на них чекає. Тому важливо пояснити дитині, що світ великий, і в ньому існують закони, правила, аби вона його не боялася, а навпаки цікавилася, в тому числі й школою. Батькам варто дати зрозуміти дитині, що вона переходить на новий життєвий етап, тепер вона не просто дитина, а набуває нового статусу — першокласника/першокласниці. Що це таке собі підвищення, як, наприклад, у тата або мами на роботі. Пояснити дитині, що це її перший крок до соціального визнання (*З Інтернету*).

 Прочитайте тексти. Визначте, де в основу покладено розповідь, а де — пояснення. Відповідь обґрунтуйте.

1. Я зірвав декілька квіток, що нараз у руці сором'язливо склали свої ніжні, як дівочі щоки, пелюстинки.
— Горять, як грань, — сказав дід. — Гейби* червлені червецем.
— Чим? — перепитав я. — Червнем?
— Червецем. Комашина така. Нею барвили нитки, якими вишивали ружі на полотні.

Таке шитво не вицвітає. Буває, поблякне з роками розшитий рукав, вивітряться барви, а червцевий узор горить собі, як цей мак... Збирали червчаків червцею лише в червні, тоді їхні соки дозрівали до фарбування. От тобі й червень! Може, того й місяць нарекли так. А, може, від черешень, що паляться об цій порі. І гу-сінь тепер жваво плодиться по садах. І бджолині матки сіють черву... Тут гадок багато. Легше з липнем чи серпнем (М. Дочинець).

2. — А чому не можна було сушити трави на горищі хатини?! — вимогливо запитав я.


Він глянув на мене з легким подивом:

- Там ми живемо.
- То й що?
- А трави вмирають. Розумієш? Їм треба спокій, щоб дійти.

Мені кортіло запитати, куди дійти, але я не запитав. Та хіба можна було щось приховати від цього чоловіка? Його сірі очі набрали особливої ясності.

— Ти хочеш повісти, що насамперед тут є ми, а не трава. Се правда. Трава травою, але ми себе мусимо додержувати. Людське в собі. Ми прийшли сюди на готове. Чи не так? А готове кимось же уготоване. Нам придалося. Ми доклали до чогось руки — воно ще комусь придасться. Не гідно, щоб руйнація починалася з тебе. Коли не можеш примножити надбання, бодай збережи його. Такий поступ нашого трибу*. Закон збереження, який і нас береже. Як ми — так і нам... (М. Дочинець).

3. Любив він давніх «мислительних» авторів — Канта, Спінозу, Сенеку, Марка Аврелія, Гесіода, Плутарха, Монтеня, Гете, нашого Сковороду. Читав угорською, чеською, румунською, німецькою, російською, українською та русинською мовами. Закінчив мадярську початкову школу. Дід барана дав, аби внука взяли вчитися. Інші давали за те, щоб дітей не брали до школи. Вчився на відмінно в чеській гімназії. У Румунії був помічником у професора фітотерапії при Бухарестському медінституті. Російську та німецьку опанував в «університетах» ГУЛАГу, сидів з німцями в одному бараці. Щодо української, то вона в кров і плоть увійшла в Хусті, стольному місті Карпатської України, яку він захищав із десятима патронами (М. Дочинець).

 Прочитайте тексти пояснень. Наскільки вичерпними вони є? Чи маєте щось додати? Поділіться, як ви шукаєте інформацію, якої вам бракує.

1. — Якою має бути справжня книга?

— Якою? Такою, щоб не стільки ти, скільки вона читала тебе. Зчитувала й направляла серце. У давнину, розпочинаючи оповідь, один літератор написав: «І книга ся — замість мого тіла. І слово се — замість душі моєї». Чи скажеш ліпше? Мені думається, що книга має давати розмисел, як держатися правди і як цуратися зла. Має нести світло, нове пізнання і радість від краси слова (*М. Дочинець*).

2. У процесі спалювання сухого листя у повітря з однієї тонни потрапляє близько дев'яти кілограмів пилу, тобто суспендованих твердих речовин, які ускладнюють дихання. Звертаю вашу увагу, що, ці тверді частки потрапляють у повітря. Крім того, коли це не сухе, а вологе листя, що тліє без доступу повітря, виділяється така отруйна речовина, як бензопірен, яка є дуже канцерогенною. У процесі спалювання цих рослинних залишків повітря сповнюється також оксидом азоту, чадним газом, шкідливим для навколишнього середовища (*О. Борисюк*).



Доберіть перелік ситуацій, що потребують МЖ пояснення. До яких пояснень доводиться вдаватися тим, у кого є молодші брат чи сестра?

Література: 1. Сохор А.М. Объяснение в процессе обучения: Элементы дидактической концепции. М.: Педагогика, 1988. 128 с.

3.1.3. ЖАНР ІНСТРУКЦІЯ

В.І. Новосьолова

Комунікативна мета жанру *інструкції* — поінформувати адресата про перебіг і способи виконання певних дій та спонукати до виконання їх. Під інструкцією розуміємо перелік дій, за допомогою яких можна досягнути необхідних результатів.

В інструкції адресант надає інформацію, яка містить перелік правил, виконання або невиконання яких вплине безпосередньо на якість життя чи безпеку адресата, тому адресат має бути зацікавленим у дотриманні запропонованих правил.

Адресант у цьому МЖ прихований, але його позиція стосовно адресата є пріоритетною, тому що адресант володіє необхідними знаннями в певній галузі й це надає йому право інструктувати адресата. Необхідною вимогою адресанта є обов'язкове виконання певних дій, адже невиконання інструкції може спричинити негативні наслідки.

Інструкція є особистісно орієнтованим МЖ. За формою реалізації вона може бути надана в письмовій і в усній формі.

До жанрово-стилістичних особливостей текстів-інструкцій відносять поєднання ознак наукового й офіційно-ділового стилів.

Отже, *інструкція* як МЖ є усною або письмовою вказівкою, мета якої – забезпечити адресата директивами про виконання доцільних, звичайних, бажаних/небажаних дій (мовних, ментальних або фізичних) за допомогою рекомендаційного або імперативного (владного припису) типів впливу на адресата.

Виділяють такі *види інструкцій*: медична, інструкція з експлуатації; інструкція ознайомлення з правилами тощо. Кожен текст цього МЖ має свої жанрові й структурні особливості. Наприклад, структура *медичних інструкцій* різних фармацевтичних компаній має своє розроблене оформлення відповідно до стандартів. Передусім в інструкції зазначають назву компанії, препарату, активні речовини й форма препарату. Основну інформацію виділяють жирним шрифтом. Додатковим матеріалом є наочні графічні зображення, що дає змогу краще зрозуміти особливості використання лікувальних препаратів.

Текст інструкції ніколи не має підпису автора, але в ньому завжди зазначено виробника товару, міністерство чи відомство. Ці інстанції і є фактичним джерелом інструкції, однак складають її за суворими правилами жанру, регламентованого спеціальними правовими документами.

Медична інструкція має такі складники (зони):

- 1) інтродуктивно-дескриптивна (презентує предмет повідомлення, а саме медичний препарат. У зоні переважає вживання номінативних речень як у заголовках, так і в основному змісті текстів: *Comprimés pelliculés; Traitement symptomatique des maux de tête*;
- 2) референційна (містить інформацію про особливості застосування медичного препарату пацієнтами різного віку та статі, а також інформацію про умови зберігання препарату);
- 3) регламентативно-директивна (має на меті надати вказівки щодо використання медичного препарату);
- 4) попередження (мета повідомлення полягає у передаванні змістовно-концептуальної інформації адресатові та встановленні причинно-наслідкових зв'язків).

Отже, зона попереджень та регламентно-директивна демонструють пацієнтові особливості вживання медичного препарату, що виражається за допомогою дієслів у наказовому способі та інфінітивних конструкцій.

Інструкцією з техніки безпеки є правила з техніки безпеки в роботі з приладами або технічними пристроями.

Інструкції пишуть за загальноприйнятою схемою: назва, зміст (за пунктами). Інструкцію затверджує керівник підприємства й підписує інженер з техніки безпеки.


Розділи типової інструкції:

- вступ, загальні відомості (вказівки),
- технічні показники,
- комплект поставки,
- вимоги безпеки,
- порядок установаження й підготовлення приладу до роботи,
- порядок роботи приладу,
- догляд за приладом,
- технічне обслуговування,
- правила зберігання і транспортування,
- можливі несправності й методи їх усунення,
- гарантійні зобов'язання.

Вправи і завдання:

 *Бесіда. Дайте відповіді на запитання:*

1. З якими інструкціями вам доводилося ознайомитися й використовувати в різних життєвих ситуаціях?
2. Чому важливо дотримуватися інструкції з експлуатації побутових приладів?
3. Наскільки важливо вивчати інструкцію з експлуатації предметів побуту (одягу, приладів, іграшок тощо)?
4. Наскільки важливо ретельно дотримуватися тексту інструкції?
5. Які інструкції вам доводилося складати самостійно?
6. З яких основних правил повинен складатися текст інструкції з експлуатації будь-якого побутового приладу?

 *Прочитайте текст. До якого мовленнєвого жанру він належить? За якими ознаками ви це визначили?*

Перед підключенням кава-машини обов'язково порівняйте її технічні характеристики (напругу й частоту живлення). Вони повинні обов'язково збігатися, інакше виникає небезпека пошкодження кава-машини.

Електробезпека приладу гарантована тільки в тому випадку, якщо машина підключена до системи захисного заземлення згідно інструкцій. Дуже важливо дотримуватися цієї основної умови забезпечення електробезпеки. У разі сумніву проконсультуйтеся з фахівцем-електриком.

Надійну й бездоганну роботу кава-машини буде забезпечено лише у випадку її підключення до громадської відкритої мережі.

Кава-машину не можна використовувати в нестаціонарних умовах (наприклад, кораблях).


Негайно витягніть мережну вилку, якщо, наприклад, відчуєте запах гару або виникнуть несправності в роботі.

Стежте за тим, щоб не затиснути або не перетерти гострим краєм меблів мережний кабель. Прослідкуйте, щоб кабель не звисав. Хтось може зачепитися, й виникне загроза пошкодження приладу.


Експлуатуйте кава-машину виключно за кімнатної температури в діапазоні температур від +10°C до +38°C.


Захищайте прилад від потрапляння на нього води й водяних бризок. Не занурюйте кава-машину в воду.

Під час проведення ремонтних робіт необхідно від'єднати кава-машину від мережі. Прилад вважається повністю відключеним від електромережі лише тоді, коли мережну вилку машини вилучено із розетки.


 *Виберіть із перерахованих дій чи предметів ті, які потребують спеціальної інструкції.*

Спортивна гра, екскурсія, пральна машина, бійка, гаджет, іспит, урок, прибирання кімнати, приготування борщу, тренування, смартфон, футбольний м'яч, викрутка, кросівки, конструювання годівниці для птахів, окуляри, ганчірка для прибирання.

 *Складіть і запишіть інструкцію, як здійснити презентацію улюбленого нового побутового приладу, яким ви користуєтесь вдома. У процесі підготовки презентуйте нові ідеї використання приладу, додайте цифри, графічні зображення, продумайте аргументи, які прогнозуватимуть позитивні результати нововведення, і перелік етапів (кроків) реалізації запропонованої ідеї.*

 *Прочитайте інструкцію з експлуатації безпроводною оптичною мишею. До чого спонукає текст інструкції? Чому важливо дотримуватися її правил?*

1. Підключіть приймач до вільного порту USB. Установіть його на відстані 1-1,5 метра від місця розташування комплекту.
2. Натисніть кнопку «Reset» спочатку на приймачі (світлодіод почне поволі мигати), а потім кнопку «Reset» на нижній стороні маніпулятора.
3. Перевірте роботу маніпулятора. У випадку, якщо пристрої не встигли з'єднатися, необхідно повторити пункт 2.


 *Прочитайте текст. Про що в ньому йдеться? Розпізнайте мовленнєвий жанр. Визначте, які засоби й прийоми дають змогу приготувати страву. Яких правил у тексті бракує?*


Хоча у світі проводять чемпіонати з приготування кави по-ірландськи, її можна спокійно зробити вдома. Це дуже смачно!

Для неї знадобиться склянка, може бути схожа на винний бокал — об'ємом від 180 до 250 мл. Спочатку треба заварити чорну каву. Можна це зробити в горнятку і влити її в бокал через ситечко. Додати цукор, можна — з цукрової тростини або ж цукровий сироп. Кавового напою взяти 150 мл, сиропу 20—30 мл (20-25 г цукру).

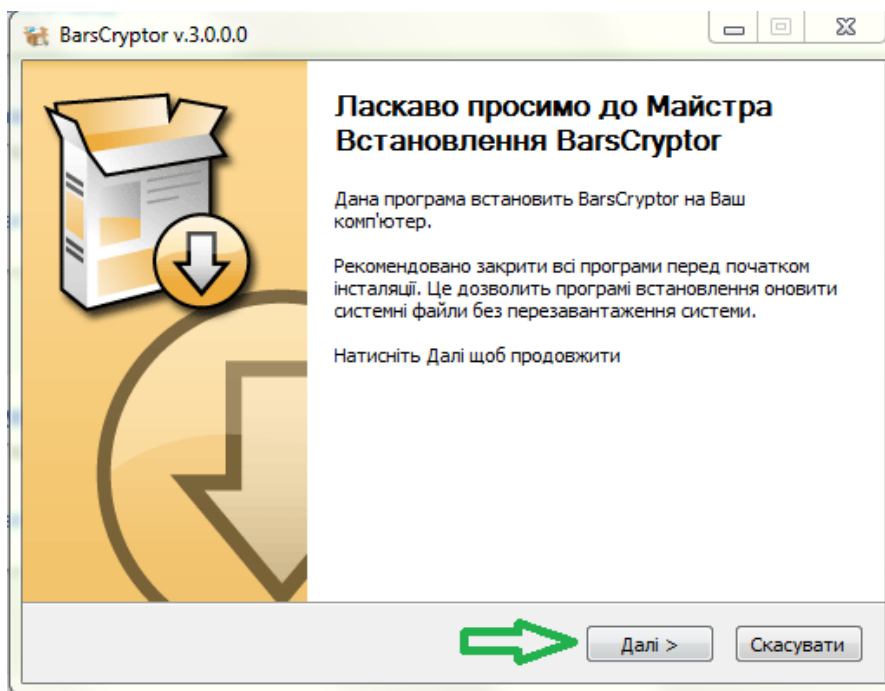
Оскільки це кава по-ірландськи, додати в каву ірландського сиропу. Найкраще додати на порцію від 25 до 40 мл. У цьому діапазоні вдається максимально смачно.

Також потрібні вершки та шейкер. У шейкер залити вершки (без льоду), збити 5-6-ма ударами, вилити через сито зверху на каву — утворюється тонкий шар. Напій треба пити великими ковтками, без жодних соломинок, не перемішуючи. Це дуже важливо. Адже родзинка напою в тому, що великим ковтком ми забираємо частину холодних вершків з верхнього шару й запиваємо гарячою кавою, що під вершками. Це дуже приємний баланс, за який і цінують цей напій.

 *Перегляньте за покликанням (<https://krutygolov.com.ua/blog/yak-zibratikubik-rubika-persha-instruksiya-ukrayinskoju-movoyu>) інструкцію, як зібрати кубик Рубка. Спробуйте вдома зібрати його самостійно. Зробіть висновок про роль графічних засобів під час створення будь-якої інструкції. Чи можна без них обійтися?*

 *Перегляньте фрагмент етапу покрокової інструкції з графічними елементами встановлення комп'ютерної програми. Чи доводилося вам послуговуватися подібними інструктивними діями? Як часто вам успішно вдалося встановити програми з чіткою візуалізованою інструкцією,*

структурованою інформацією за допомогою схем, умовних позначок, таблиць? Зробіть висновок про важливість чіткості графічних засобів передавання інформації. Знайдіть помилки і поясніть правила написання. Чи важливе для інструкції грамотне мовне оформлення?



- 👉 Підготуйте письмову інструкцію ознайомлення з правилами будь-якої улюбленої гри. За можливості використовуйте графічні елементи у своїй інструкції.
- 👉 Напишіть інструкцію для бабусі, як користуватися подарованим їй мобільним телефоном.
- 👉 Напишіть інструкцію з безпеки поведіння в лісі на відпочинку з приготуванням і споживанням їжі на свіжому повітрі для ваших однолітків.
- 👉 Чи знаєте ви про гру «Уно»? Прочитайте текст інструкції цієї настільної гри. Визначте вид та елементи композиції.

ПРАВИЛА ГРИ «УНО»

Правило 1. На початку гри кожному гравцеві роздають по сім карток. Решту кладуть у колоду «Прикуп». Верхню картку з колоди «Прикуп» перевертають, на неї гравці починають почергово викладати картки.


Правило 2. Гра розпочинається за годинниковою стрілкою. Перший гравець має право викласти одну з карток згідно з такими правилами:

- Картка може бути такого ж кольору.
- Мати таку ж цифру чи таку ж картинку.
- Використати активні картки «Уно». Якщо у гравця немає жодної картки з цього переліку, то йому потрібно брати по одній картці з колоди «Прикуп». Добирати й шукати потрібну до того моменту, доки гравець не зможе зробити хід.


Правило 3. Переможцем гри стає учасник, який першим позбувся всіх своїх карт.


Правило 4. Якщо у гравця в руках залишається одна картка, то перш ніж походити, він повинен вигукнути: «Уно!». Якщо він цього не зробить, то інші учасники покарають його за неухильність — і гравець повинен буде взяти з колоди «Прикуп» ще дві картки. Під час гри учасники не мають права приховувати кількість карток — не можна ховати їх у руці або складати одна на одну на столі. Картки завжди мають бути розгорнутими у вигляді віяла.

Вдалої гри!

 *Прочитайте інструкцію, що навчає правил поведіння на льоду. Прокоментуйте, до чого спонукає текст інструкції. Чому необхідно неухильно дотримуватися її правил?*

1. На водоймах безпечним прийнято вважати лід такої товщини (за температури повітря, нижчої за 0°C):
 - для одного пішохода — завтовшки не менше 5-7 см;
 - для групи людей (масові перевали пішки) — не менше 15 см, за умов масового катання на ковзанах — 25 см;
 - для перевали вантажного автомобіля 35 — 55 см, трактора — 40-60 см.
2. Міцним вважають прозорий лід із синюватим або зеленуватим відтінком завтовшки 12 см.

 *Об'єднайтеся у дві команди. Продумайте й запишіть завдання для іншої команди, у якому змодельюте ситуацію необхідності дотримання інструктованих дій безпечного перебування однокласників чи однокласниць на воді.*

 *Об'єднайтеся в пари. Прочитайте текст. Побудуйте бесіду, під час якої обговоріть прочитане. Прокоментуйте наведені правила поведінки в гостях. Чи все в них враховано? Якими є правила гостинності? Назвіть їх. Пригадайте українські народні казки, у яких персонажі порушували правила гостинності.*

Похід на гостину починається із запрошення. Відома приказка стверджує, що справжні друзі приходять без спеціального запрошення. Може, це й так. Але все ж таки приходити в гості без запрошення некультурно, тому що ти своїм візитом відволікати господаря від якихось невідкладних і важливих справ. Якщо тебе запросили, обов'язково уточни час гостини. Адже спізнюватися неетично — це може образити господаря й інших гостей. Якщо в тебе поганий настрій або ти почувашся недужим, краще залишайся вдома. У гостях будь привітним та усміхнен-

ним. Підтримуй розмову, але нікого не перебивай. Навіть якщо тобі мало цікаво, вислухай з увагою співрозмовника.

Обов'язково похвали страви, якими пригощають господарі, навіть якщо вони тобі не смакують. Не забувай, що ти не вдома, не засиджуйся. Можливо, господарі не планували приділяти тобі увесь вечір, у них можуть бути інші справи. Прощаючись, подякуй за гарно проведений час.



Об'єднайтеся у дві команди. Створіть інструкцію, що навчає правильно заварювати й пити чай. Прокоментуйте, до чого спонукає текст інструкції учасників іншої команди.

3.1.4. ЖАНР ПОВІДОМЛЕННЯ

В.І. Новосьолова

Використанню МЖ повідомлення про будь-яку подію передуює сама подія і потреба сповістити про неї.

Повідомлення — мовленнєвий жанр, що містить інформацію про події, факти.

Адресант використовує повідомлення для надання нової інформації про стан справ або речей і спрямовує ним слухачів до роздумів, дій, критичного оцінювання фактів, явищ, подій, сприяє пошуків інтересу тощо. Цей жанр може мати низку субжанрів, які розгортаються за схемою *«повідомлення про...»*.

Важливим джерелом повідомлень є канал комунікації — мережа Інтернет, тому окремо виділяють *Інтернет-повідомлення*. Час сприйняття повідомлення — необмежений; читач завжди має доступ і до найсвіжіших публікацій, і до архівів електронного видання. Комунікація має інтерактивний характер, адже відвідуваність та коментованість сайтів відображає соціальну думку (реакцію читача).

Різні тематичні види новин вирізняються як субжанри повідомлень завдяки використанню значної кількості популярних пояснень того чи іншого явища. І хоча ці тексти мають багато спільного, вони застосовують різні стратегії для об'єктивного висвітлення різних типів подій.

Повідомлення можуть бути спрямовані на діалог між учасниками подій та на емоції читача, водночас охоплюють великий за місткістю обсяг оперативної інформації.

Органом зору людина сприймає повідомлення про форму предметів та їх колір, тексти, малюнки, скульптури, світлові сигнали тощо. Такі повідомлення називаються *візуальними*.

Органом слуху людина сприймає музику, спів птахів, крики тварин, розповідь учителя тощо. Такі повідомлення називаються *звуковими*.

Органом дотику людина сприймає повідомлення про те, твердий предмет чи м'який, гладкий чи шорсткий, рідкий чи твердий тощо. Такі повідомлення називаються *тактильними*.

Органом нюху людина сприймає повідомлення про різноманітні запахи: різкий або приємний, запах диму, запах парфумів тощо. Такі повідомлення називаються *нюховими*.

Органом смаку людина сприймає повідомлення про різні смаки: солоний, солодкий, гіркий, кислий тощо. Такі повідомлення називаються *смаковими*.

За допомогою повідомлень подаємо інформацію. Передавання її здійснюють *вербальними* (знакова система людської мови, природна звукова мова, тобто система фонетичних знаків) і *невербальними* (міміка, постава, жести, умовні сигнали) засобами. Використовують різні способи подання інформації (*див. таблицю 3.1.4.1.*).

Таблиця 3.1.4.1.


Спосіб подання повідомлення	Приклади повідомлень
Текстовий	Художні твори, листи, записки, листівки, смс-повідомлення тощо.
Числовий	Значення температури повітря, швидкості вітру, висоти гори, віку людини, відстані між містами тощо.
Графічний	Малюнки, картини, світлини, дорожні знаки тощо.
Звуковий	Розповідь учителя, клаксон автомобіля, дзвоник на перерву, виконання музичного твору на флейті, сміх дитини.
Відео	Фрагменти німого кіно, документальні кадри без звуку.
Умовні сигнали	Хитання головою на знак згоди, жести мови людей з особливими потребами, сигнали світлофора.
Спеціальні позначення	Запис математичних формул, ноти, запис ходів партії шахів, азбука Морзе, шрифт Брайля.
Комбінований	Стаття про екскурсію із світлинами, відеоролик, звуковий кінофільм, відеорепортаж, малюнок з підписом.

Одне й те ж повідомлення можна подати різними способами. Наприклад, повідомлення про номер колії і час відправлення потяга «Київ-Чоп» може оголосити диктор, можна передати записом у розкладі руху потягів, відобразити на світловому табло тощо.

Завдання і права:

 *Наведіть приклади:*

- а) текстових, числових, графічних, звукових повідомлень;
- б) повідомлень, поданих умовними сигналами;
- в) повідомлень, поданих комбінованим способом;
- г) подання одного й того самого повідомлення різними способами;
- г) повідомлень, які людина сприймає органами зору, слуху, дотику, нюху, смаку.

 *Прочитайте повідомлення. До чого спонукає кожне з них?*

1. У столиці з'явилася вулиця, названа іменем загиблого випускника львівської військової академії.

Київрада назвала нову вулицю в Дарницькому районі на честь Андрія Кизиля – Героя України, який поліг у бою під Авдіївкою.


Андрій народився в Умані. Він був випускником Київського військового ліцею імені Івана Богуна, далі продовжив навчання військової справи в Національній


академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного у Львові. Загинув під час жорстоких боїв за Авдіївку 29 січня 2017 року в результаті артилерійсько-го й мінометного обстрілу російських окупантів. Андрієві було лише 23 роки. У Героя залишилися дружина Оксана та 8-місячний син Артем (*П. Островський*).


2. Спершу я навчився українською писати. З дев'ятнадцяти років співпрацював із різними часописами, намагаючись весь час розвивати потрібні мовленеві навички, розширювати лексикон. Але от що цікаво: це майже зовсім не допомагало вести розмови українською. Хвилин 10-20 спілкування українською ще витримував, та щойно виникала потреба у веденні розмови на маловідому тему з використанням не лише загальноновживаних слів, «підвисати» й «глючити». Гадаю, більшість із тих, хто вважає себе білінгами, насправді перебільшують власні можливості щодо якоїсь із мов. Мені це не подобалося, і п'ять років тому цілком перейшов на українську (*О. Веремко-Бережний*).
3. Вам треба знайти те, що ви любите. Це так само необхідно і для роботи, і для стосунків. Ваша трудова діяльність заповнить більшу частину життя. Єдиний спосіб бути цілком задоволеним ним — робити те, що, на вашу думку, є великою справою. Єдиний спосіб здійснювати велику справу — робити те, що ви любите. Якщо ви ще не знайшли своєї справи – шукайте. Не зупиняйтеся. Як це буває в коханні, ви довідаєтеся про нього тоді, коли знайдете. І, як будь-які гарні стосунки, вони стають лише кращими з роками. Тому шукайте – поки не знайдете. Не зупиняйтеся.


Ваш час обмежений, тому не витрачайте його, живучи чужим життям. Не потрапляйте в пастку догми, що навчає жити, керуючись думками інших людей. Не дозволяйте шумові чужих думок перебити ваш внутрішній голос. І найважливіше, майте хоробрість вважати дослухатися до свого серця й інтуїції. Вони якимсь чином уже знають те, ким ви хочете стати насправді. Усе інше вторинне (*Стів Джобс*).

4. Упродовж останніх років, відколи почалася мода на електронні книжки, у пресі регулярно виникають дискусії щодо переваг і недоліків електронних читалок порівняно з традиційними книжками. Однак навіть фанати нового формату визнають, що скоріш за все він не замінить паперову книжку повністю — як кіно не вбило живопис, а телебачення не вбило кіно. Бо нічого досконалішого дотепер не вигадано.


 *Прослухайте повідомлення за цим покликанням <https://www.youtube.com/watch?v=Jhue9IPE7II>. Відтворіть його усно докладно, акцентуючи увагу на змісті загалом, на окремих важливих деталях чи фрагментах почутого. Спрогнозуйте майбутнє України, окресліть свої дії для кращого розвитку її.*

 *Об'єднайтеся в пари. Уявіть, що ви — журналіст/ка, який/яка є очевидцем якихось надзвичайних подій і часто використовує пряму мову учасників цих подій. Створіть усне повідомлення, використайте вашого партнера в ролі свідків уявних надзвичайних ситуацій. Майте на увазі, що новини про надзвичайні події спрямовані на користувачів мережі Інтернет, які бажать отримати оперативну інформацію про ці події.*

 Підготуйте й запишіть повідомлення про подію чи факт, які останнім часом вас здивували (викликали інтерес).

 Прочитайте поради, підготуйте повідомлення, яке містить нову для вас інформацію.


1. Пийте багато води.
2. Снідайте по-королівськи, обідайте, як принц, і вечеряйте, як жебрак.
3. Їжте більше продуктів рослинного походження, вживайте менше їжі, яку виготовляють на заводах.
4. Більше грайте в ігри.
5. Прочитайте більше книжок, ніж у минулому році.
6. Посидьте в тиші, принаймні 10 хвилин кожного дня.
7. Сон — 7 годин.
8. 10-30 хвилин ходьби в день. Під час ходьби посміхайтесь.


 Прочитайте розповіді про життя Григорія Сковороди. Підготуйте повідомлення, яке містить найцікавіший, на ваш погляд, факт про життя легендарного українського філософа.

За легендою, Григорій Савич Сковорода точно знав дату своєї смерті. 9 листопада 1794 року по обіді поет узяв лопату, викопав собі могилу. Потім пішов до кімнати, одягнув чисту білизну, підклав під голову сумку з власними пожитками, ліг спати й більше ніколи не прокинувся.

Відома історія про знайомство Сковороди із Катериною II. Мовляв, одного разу вона вирішила познайомитися з відомим філософом і запросила його до свого палацу. Поета завели до прийомної зали для прийомів. Згодом увійшла цариця. Усі присутні вклонилися їй. Один Григорій Савич стояв рівно. Катерина II обурилася й запитала, чому він не вклоняється повелительці. На що філософ відповів: «Не я бажав Вас бачити, це Ви хотіли на мене подивитися. Як же Ви мене роздивитесь, якщо я буду зігнути удвоє?»


Як майстра слова його знали й учні Харківського колегіуму, де Сковорода викладав. У Григорія Савича була власна оригінальна система оцінювання. Замість балів філософ писав справжні вироки, наприклад, «вельми туп», «справжнє безглуздя», «доволі гострий». Попри це Сковорода був легендарним учителем, якого любили всі (за О. Вишняковим).


 Підготуйте повідомлення, що містить нову для вас інформацію про предмети, явища чи події, пов'язані із вашими захопленнями.

 Прочитайте текст, визначте основну думку його. Використайте зміст тексту й підготуйте повідомлення про мовні норми.

Мовець опановує мовні норми в їхньому повному й масовому вияві впродовж усього життя – переважно наслідуванням мовленнєвої практики інших. Наприклад, дитина без спеціального навчання переймає вміння говорити від батьків, родичів, друзів, товаришів, знайомих. Щоб усвідомити і якнайповніше


користуватися мовними нормами, кожен має спеціально навчатися. Мовна норма – це завжди певний конкретний факт мовленнєвої поведінки мовців. Кожна з мовних і мовленнєвих норм завжди співвідносна з певними мовними одиницями – фонетичними, семантичними, граматичними, стилістичними (П. Дудик).

 *Започаткуйте проєкт «Мовна ситуація в Україні: історія й сучасний стан», який надає змогу повідомити про тривалу війну проти української мови, української ідентичності й української державності. Реалізуйте свої ідеї в повідомленні, підготуйте до захисту проєкт.*

 *Прочитайте тексти Івана Цюпи й Оксани Забужко про українську мову. На основі змісту наведених текстів складіть повідомлення для іноземного приятеля про можливості виражальних засобів української мови й висловіть у ньому власне ставлення до української мови.*


1. Мова наша є ще таємницею. У ній всі тони і відтінки, всі переходи звуків від твердих до найніжніших... Дивуєшся дорожечності мови нашої: У ній що не звук, то подарунок, все крупно, зернисто, як самі перла. Кожне слово має свій сенс, красу свою... Народжується велике почуття радості, при згадці таких слів, як «світанок», «сонячний промінь», «весняний струмок», «голуба далечінь», «блакитна високість»... А скільки таких слів існує, і за кожним — глибинна суть і краса! (І. Цюпа).
2. Я говорю українською тому, що я українка, і це моя рідна мова. Мова є одним із дуже важливих маркерів ідентичності. Мова живе доти і остільки, доки, і оскільки нею говорять. Якщо мовою не говорять, вона завмирає. Я говорю українською для того, щоб моя мова жила, розвивалася, ширилася і мала майбутнє.

Українська — дуже сильна мова. Той факт, що я в ній народилася, для мене особисто велика творча удача і, можна сказати, привілей (О. Забужко).

 *Прокоментуйте наведене повідомлення. Висловіть власне ставлення до проблеми корпоративної культури.*

Сьогодні буденним явищем є упровадження Програм щодо змін корпоративної культури, де головною є навчання впродовж життя. Завдяки комп'ютерним комунікаціям особистість намагається працювати над собою, змінюючи позитивно себе й організацію, у якій працює, що впливає на зміни зовнішнього середовища. Це є ще одним із прикладів, коли комп'ютерна мережа об'єднує людей для подальшого поступу в умовах світових інтеграційних процесів. А скільки нових друзів знайшли школярі, беручи участь у всеукраїнських та регіональних проєктах! Після спілкування в мережі Internet організуються поїздки-зустрічі в різні країни світу.

Наша планета Земля перетворилася на величезну кулю в павутинні інформаційних комп'ютерних мереж і телефонних кабелів, які об'єднують мільярди людей секундним натиском клавіші (Н. Прибиловська).

 Прочитайте уривок з філософської притчі «Маленький принц». Докладно перекажіть його. Розкажіть, які почуття викликав у вас наведений текст. Що означає бути відповідальним? Це певний набір соціальних ролей чи риса характеру? Чому треба бути відповідальним? Пригадайте інші тексти, що торкаються проблеми відповідальності й підготуйте усне чи письмове повідомлення на цю тему.

— Піди ще поглянь на рожі. Ти зрозумієш, що твоя рожа – єдина на світі. А як вернешся попрощатися зі мною, я подарую тобі одну таємницю.

Маленький принц пішов глянути на рожі.

— Ви нітрохи не схожі на мою рожу, – мовив він їм. – Ви ще ніщо. Ніхто вас не приручив, і ви нікого не приручили.

Ви такі, як раніше був мій лис. Він нічим не різнився від ста тисяч інших лисів. Але я з ним заприятелював, і нині він – єдиний в усьому світі. Рожі дуже зникаючі.

— Ви дуже гарні, але порожні, – сказав іще маленький принц. – Задля вас не схочеться померти. Звісно, випадковий перехожий і про мою рожу подумає, що вона така сама, як і ви. Але вона одна-єдина, над усе найдорожча. Я-бо полив її. Я-бо накрив її скляним ковпаком. Я-бо затулив її ширмою. Я-бо нищив задля неї гусінь, лишив тільки двох чи трьох, щоб повиводилися метелики. Я чув, як вона нарікала і як хвалилася і навіть як замовкала. Рожа ця – моя.

І маленький принц вернувся до лиса.

— Прощавай... – мовив він.

— Прощавай, – відповів лис. – Ось моя таємниця. Вона дуже проста: лише серце добре бачить. Найголовнішого не побачиш очима.


— Найголовнішого не побачиш очима, – повторив маленький принц, аби краще запам'ятати.

— Твоя рожа дорога тобі тому, що ти присвятив їй стільки часу.

— Моя рожа дорога мені... – повторив маленький принц, аби краще запам'ятати.

— Люди забули цю істину, – мовив лис, – але ти не забувай. *Ти назавжди береш на себе відповідальність за тих, кого приручив.* Ти відповідаєш за свою рожу.

— Я відповідаю за свою рожу, – повторив маленький принц, аби краще запам'ятати (*Антуан де Сент-Екзюпері*).

 Прочитайте текст. Визначте його тему. Складіть і запишіть повідомлення цю тему.

Історичні джерела, на нашу думку, не підтверджують непомірних багатств опришків. Зрештою, Довбуш ніколи не став би всенародним улюбленцем, якби метою його діяльності було примітивне бажання збагатитися. Безумовно, відібрані у багатіїв харчі, зброя та гроші були потрібними опришкам лише для того, щоб проіснувати під час лісового партизанського життя. Надлишок здобичі, правда, заважав маневрувати опришківським загонам. Лишки або роздавалися селянам, або просто закопувалися в горах.

Порівнюючи історичні факти, географію походів Олекси Довбуша з тими легендами, які стосуються опришківських скарбів, можна дійти цікавих висновків. Знаючи звичку опришків залишати лишки скарбів у лісових сховах, мабуть, якась дещиця там залишилася донині.

З уст місцевих краєзнавців довелось почути ще одну версію подальшої долі скарбів Олекси Довбуша. Кажуть, що після смерті свого ватага побратим Довбуша Іван Бойчук забрав частину опришківського золота й відвіз його на Запорозьку Січ. На ті гроші, можливо, було озброєно козаків. А пізніше, коли гетьман Полуботок відвозив запорізькі клейноди до Лондона, то, цілком ймовірно, разом з ними до туманного Альбіону попливли й залишки Довбушевих скарбів (за Б. Вінтоняком).



Підготуйте повідомлення «Професії майбутнього».



Прочитайте текст. Знайдіть у повідомленні факти й судження про них. Назвіть їх.

Ізраїль «відреагував» на прохання України визнати митрополита УГКЦ Андрея Шептицького «Праведником народів світу». В офіційному листі голова Інституту Голокосту «Яд Вашем» Авнер Шалев визнав, що митрополит Андрей Шептицький рятував євреїв під час Другої світової війни.

За словами рабина Давида Кахане, якого врятував Шептицький, більше 240 українських священиків ризикували своїм життям, переховуючи та надаючи допомогу євреям. Крім 200 дітей, яких було сховано в монастирях, Шептицький переховував у своїй резиденції 15 євреїв, зокрема Курта Левіна, його брата Ісаака Левіна та власне Кахане, який згодом став головним рабином ізраїльських військово-повітряних сил.

Шептицький, як заявляє рабин Кахане, справді був одним із найбільших гуманістів в історії людства й, безперечно, найбільшим другом, якого мали євреї.

В інтерв'ю з Девідом Міллзом 31 травня 1968 р. Курт Левін сказав, що зустрітися з такою людиною як Шептицький – це як торкнутися зірок, і надихнутись цією подією... Це промінь гуманності в найкращому прояві, промінь релігії та віри в найсильнішому їх утіленні.

У 1942 році глава УГКЦ видав пастирське послання «Не убий!», де закликав не йти на «політичні вбивства». За ініціативи владики євреям видавали фальшиві документи, аби ті могли втекти за кордон. Єврейських дітей рятували в монастирях УГКЦ.

У 2013 році Антидифамаційна ліга — американська правозахисна суспільно-політична організація, що протистоїть антисемітизму та іншим формам нетерпимості стосовно євреїв — удостоїла посмертно митрополита УГКЦ Андрея Шептицького нагороди імені Яна Карського за мужність і героїзм у порятунку євреїв у часи Другої світової війни (З. Яницька).

** Знайдіть і запишіть коротко 5-10 позитивних повідомлень.*

3.2. ФАТИЧНІ ЖАНРИ

Н.Б. Голуб

Термін «фатичний» походить від грецького «φάτος» (сказаний). Одним із перших дослідників фатики вважають Дж. Остіна.

Фатичні й інформаційні жанри розрізняють за такими ознаками: цілевизначення, функції, інформативність, тональність, композиція, організація ситуації спілкування.

Виділяють такі *функції* фатичного спілкування:

- налагодження й підтримування контакту, а згодом — стосунків;
- демонстрування емпатії й толерантності у стосунках;
- регулювання стосунків між людьми;
- обмін враженнями, думками (причому головною фатичною інтенцією є задоволення потреби у спілкуванні);
- налагодження і підтримування стосунків між незнайомими, мало-знайомими, добре знайомими, між близькими друзями, у сім'ї, а також під час випадкового знайомства;
- налагодження-продовження-переривання комунікації, тобто перевірка, чи працює канал зв'язку, а також для того, щоб привернути увагу співрозмовника й утримати його в разі потреби.

Отже, у визначенні функцій переважають дві думки: 1) мета фатичних жанрів — налагодження контакту (інтерації); 2) мета фатичних жанрів — налагодження, підтримування і припинення контакту. Дійти згоди справді нелегко, адже виявити фатичні жанри в чистому вигляді непросто. Тому поділ, якого у структурі посібника дотримуємося ми, є умовний.

Особливість фатичних жанрів пов'язують також із фатичною мовленнєвою поведінкою, якій властиве «вільне й розкуте виявлення індивідуальної манери мовця, що надає право використовувати весь діапазон комунікативних ролей-функцій», «об'єднання настільки різномірних явищ» [4]. У фатичній поведінці важливого значення надають розумінню комунікативного наміру.

В. Дементьев до фатичного спілкування відносить МЖ, що покращують міжособистісні стосунки (душевна розмова, освідчення, комплімент, флірт, жарт) чи погіршують їх (з'ясування стосунків, звинувачення, образи, сварки, знуцання, розіграш). Учений, зокрема, виділяє 5 видів фактичних жанрів: 1) ті, що прямо погіршують стосунки (*образу*); 2) ті, що поліпшують стосунки прямо (*освідчення*); 3) ті, що непрямо погіршують стосунки (*знуцання*); 4) ті, що непрямо поліпшують стосунки (*жарт, флірт*); 5) святковомовленнєві жанри: міжособистісні стосунки не покращуються й не погіршуються [2, с. 38-39].

Автором терміна «фатичне спілкування» (у значенні «спілкування, спрямоване на...») називають Б. Малиновського [6]. Учений визначає його як такий різновид мови, що відображає закладене в самій природі людини прагнення до створення «уз спільності» між людьми і часто схожий на простий обмін словами. Щодо фатичної функції у віртуальному спілкуванні, то ми поділяємо думку Л. Компанцевої про те, що інтернет-комунікація — «це особливе місце реалізації мови, що

ніколи раніше не існувала», чим особливо цікава для лінгвістів [3, с. 67]. Специфіка чат-комунікації полягає у невимушеному, поверхневому (неглибокому) спілкуванні заради спілкування і з метою розслаблення, у якому домінує фатична функція мови. Характерною ознакою чат-спілкування називають хаотичний обмін репліками великої кількості людей, мета яких — привернути до себе увагу.

Значення фатичних жанрів полягає в тому, що вони не лише сприяють налагодженню контакту, але й слугують надійним засобом установаження певних стосунків між мовцями. Саме фатичні жанри, на думку дослідників, є ефективною формою презентації мовної особистості.

Мета фатичних жанрів — спілкування. На сьогодні надзвичайно важливо, щоб учитель на кожному уроці створював атмосферу мовленнєвого спілкування, став для учнів людиною, якій вони не бояться висловити свою думку, з якою вони відверто діляться почуттями, переживаннями, ставленнями і планами. Адже у процесі спілкування формуються вміння, важливі для соціалізації школярів.

Література: 1. *Винокур Т.Г.* Говорящий и слушающий: Варианты речевого поведения. М.: Изд-во ЛКИ, 3-е изд. 2007. 176 с. 2. *Дементьев В.В.* Фатические и информативные коммуникативные замыслы и коммуникативные интенции: проблемы коммуникативной компетенции и типологии речевых жанров // Жанры речи: сб. науч.ст. Саратов: Колледж. 1997. С. 34-44. 3. *Компанцева Л.Ф.* Интернет-лингвистика: когнитивно-прагматический и лингвокультурологический подходы: монография. Луганск: Знание. 2008. 528 с. 4. *Курцева З.И.* Речевой поступок и речевой этикет /Проблемы современного образования. 2013. №1. С. 6-15. 5. *Остин Дж.Л.* Слово как действие. Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XVII. М.: Прогресс. 1986. С.22-129. 6. *B. Malinowski.* The Problem of Meaning in Primitive Languages. London: Kegan Paul, Trench and Trubner. 1923. pp. 296-336.

3.2.1. ЖАНР БЕСІДА

В.І. Новосьолова

Бесіда є жанром ділового спілкування; який має на меті досягнення поставлених цілей. Перебіг бесіди зумовлений потребою дійти певних висновків у процесі аналізу думок, суджень, висловлень і виробити відповідні рішення.

Бесіда як аналітичний жанр незамінна у випадку, коли обговорюваний предмет не піддається моментальному й однозначному тлумаченню, але потребує спокійного всебічного й глибокого розгляду, аргументованого й кваліфікованого «препарування». Що контрастнішими будуть позиції співрозмовників, тим ефективнішим буде їхнє прагнення встановити істину. Дуже важливо, щоб співрозмовники з повагою ставилися до поглядів один одного, не прагнули принизити значущість аргументів опонента. Жанр бесіди вимагає підготовленості, високого рівня кваліфікації, компетентності співрозмовників у питанні, яке обговорюють у ході бесіди. Кожен співрозмовник має продемонструвати розуміння предмета розмови.

Ділова бесіда спрямована на вирішення конкретної проблеми. Зазвичай результатом такої бесіди є зміна чинної ділової ситуації новою. Головна умова результативності ділової розмови – техніка поставлення запитань.

Основна мета ділової бесіди – досягнення домовленості, узгодженості в сюжетах ділового спілкування, розв’язання певних професійних завдань. Діловій розмові притаманні свідоме налаштування на рівень співрозмовника, облік його повноважень і сфери відповідальності, життєвого й професійного досвіду, особливостей його мислення й мовлення. Виділяють чотири типи бесіди:

- офіційна, або ділова (упродовж якої розв’язують професійні завдання й обговорюють ділові питання);
- невимушена (із друзями й добре знайомими людьми);
- світська (з незнайомими людьми, коли відбувається знайомство);
- застільна (організована з нагоди особливої події).

Мета офіційної розмови – обговорити навчальні або виробничі питання, спільне розв’язання завдань чи проблем. *Учасниками такої розмови* є керівник/підлеглий; колеги, партнери. Офіційна бесіда потребує попередньої підготовки.

Мета невимушеної розмови — мати задоволення від спілкування. *Учасниками* є друзі, рідні, добре знайомі люди.

Мета світської розмови — познайомитися, заприятелювати, налагодити контакт. *Учасниками її* є незнайомі люди. Світська неофіційна розмова має таку *структуру*: привітання >представлення → власне розмова → закінчення.

Особливо важливо заради продовження знайомства подякувати за приємну розмову, висловити приємні враження від знайомства і сподівання на подальше спілкування.

Спеціальних рекомендацій щодо організації й проведення немає.

Світська бесіда. Перша бесіда з незнайомою людиною завжди складна, оскільки співрозмовники шукають точки дотику, часто говорять про банальні речі. До світської бесіди вдаються у тих випадках, коли непристойно мовчати. Цей тип бесіди має закінчену структуру. Найчастіше вона традиційна: початок, середина і закінчення.

Поради щодо *початку*:

– ви можете відрекомендуватися; якщо це зручно, розповісти про коло своїх інтересів і вподобань, але зробити це коротко;

– дуже важливий момент — «похвала співрозмовника». Погляньте на людину уважно, і ви побачите щось, що вам може в ній сподобатися, чи то приємний погляд, дивовижний колір волосся, елегантний одяг, вишукані манери. «Мене вражає ваша обізнаність у цьому питанні! Які ваші прогнози у розвитку цих подій надалі?», «Я був на виставці ваших картин. Приємно здивований, як можна звичайні речі зобразити так незвичайно!»;

– виявіть інтерес: у вас має бути, приязна посмішка й зацікавлений вираз обличчя;

– можна скористатися проханням про допомогу: розповісти про щось, поінформувати;

– пропозиція власних послуг (подати води, запропонувати чаю, кави тощо).

Поради щодо наповнення *середини* світської бесіди:

– спробуйте тактовно його розговорити, використовуючи такі прийоми:

— запитання фактичного чи особистісного характеру (про роботу, про те, що відбувається довкола; про навчання...);

— повідомлення власних думок і вражень, щоб викликати навзаєм відвертість;

— намагайтеся уважно поставитися до розмови, навіть якщо це вам нецікаво; якщо ви чогось не зрозуміли, не соромтеся уточнити; кивайте головою, посміхайтесь, тобто не просто слухайте, а переймайтеся сказаним.

Завершення бесіди – це головна частина бесіди, оскільки саме вона залишається в пам'яті. Вміння правильно завершити бесіду — необхідна умова майстерності співрозмовника.

Для ввічливого закінчення розмови можна дотримуватися таких порад:

- взаємна згода співрозмовників; коли вам здається, що тема вичерпана, уважно спостерігайте за поведінкою співрозмовника; якщо ви помітили, що він теж так вважає, зробіть паузу, таким чином давши змогу йому самому завершити розмову, або ж вийдіть із бесіди самі;
- у кінці бесіди подякуйте партнеру за цікаву розмову;
- висловити сподівання на те, що почата розмова буде продовжена;
- якщо бесіда з якоїсь причини перервано, незалежно від вашого бажання, варто попросити вибачення, потім подякувати співрозмовникові, висловивши надію на продовження розмови.

Щоб не бути нав'язливим, слідкуйте за настроєм співрозмовника; не пропонуйте нові теми для обговорення, якщо партнер не дуже зацікавлений у спілкуванні. Особливо важливо вчасно припинити розповідь про себе та своїх близьких і знайомих.

Варто нагадати, що існують такі моделі розмови, що *згубно впливають* на її перебіг. Їх поділяють на *три типи*:

- надмір запитань особистого характеру; коли співрозмовник буквально «накидається» на партнера із запитаннями, не дослуїаючи до відповідей;
- скарги — кожен із співрозмовників починає скаржитися «на життя»; вихована людина повинна бути в розмовах оптимістом, підбадьорити іншого у найскладніших обставинах;
- обговорення інтимних, особистих тем; відвертість потребує відвертості, після якої часто з'являється відчуття огиди;
- плітки — найбільш поширена й пагубна модель бесіди, коли обговорюють усе довкола: знайомих і незнайомих людей, факти й вигадки.

Стратегія відсторонення:

- ланцюжок цікавих історій чи анекдотів; гарний анекдот, доцільно розказаний, може стати окрасою бесіди; але коли бесіда складається із одних анекдотів, то вона абсолютно безпредметна, даремна й не має сенсу;
- пожвавлена балакучість; така стратегія властива людям, які бояться почути образливий натяк на свою адресу; як тільки бесіда торкається забороненої теми, співрозмовник неприродно пожвавлюється, видає тривогу; для заповнення паузи бесіда стає хаотичною;

-
- єдино прийнятною є та модель, у якій учасники намагаються поговорити на абстрактну тему, далеку від небажаних; бесіда може стати цікавою, якщо знайти спільну, небайдужу для учасників тему.

Щоб уникнути «непродуктивної» бесіди, можна запропонувати власну тему чи модель розмови, а можна тактовно, описати те, що між вами відбувається: «Звичайно, наше життя складне, але якщо постійно про це говорити, воно не стане кращим і легшим. Цим ми лише зіпсуємо собі настрої, а тому я пропоную поговорити про щось приємніше, наприклад...».

Ділова бесіда — це міжособистісне мовне спілкування, що передбачає обмін поглядами, думками, інформацією, спрямоване на розв'язання певної проблеми.

Характер ділової бесіди, її особливості, тематика визначаються професійними і діловими інтересами її учасників, а також типом стосунків між співрозмовниками (субординаційні чи партнерські).

За характером обставин, за яких обговорюють ті чи інші питання, ділові бесіди бувають *офіційні й неофіційні*, тобто з дотриманням і без дотримання певних правил і формальностей. Ділові бесіди можуть відбуватися в кабінеті, на робочому місці, в їдальні, під час прогулянки, дружнього застілля тощо.

За характером обговорюваних питань найпоширеніші такі види ділових бесід: *кадрові* (прийом на роботу, звільнення з роботи, переміщення на посаді); *дисциплінарні* (пов'язані з порушенням трудової дисципліни, ухилянням від виконання посадових (службових) обов'язків); *організаційні* (визначають технологію виконання завдань); *творчі* (присвячені виробленню концепції того чи іншого проекту, завдання).

Вважаємо, що суть ділових бесід доцільно розглядати в закладах вищої освіти.

Запорукою успіху будь-якої бесіди є ретельна підготовка до неї. Звичайно, неможливо все передбачити наперед. Однак досвід переконує, що із 10 ділових бесід 7-8 підготовлених заздалегідь будуть успішними. І навпаки, із 10 непідготовлених 8 — приречені на невдачу.


Матеріал для вчителя:



Прочитайте текст. Висловіть власне ставлення до пошанної форми звертання до співрозмовника. Поміркуйте. Чому в мовленні з'явилися етикетні форми? Підготуйте, складіть і запишіть сім речень для бесіди, використавши зміст поданого тексту.


Як ми сьогодні частіше звертаємося до співрозмовника — на «ти» чи на «ви» або «Ви»? В українців здавна вважається, що «тикають» лише некультурні й неввічливі люди. Але сучасна мода все більше розмиває межі традиційної української культури, зокрема й мовленнєвої, і нав'язує панібратське «ти».

На таку фамільярність у народі здавна сформульована дотепна відповідь: «Я з вами, шановний пане, свиней (у деяких варіантах — гусей) не пас!» (<http://l-ponomar.com/yak-my-zvertayemosya-na-ty-chy-na-vy-pro-poshannu-mnozhyhu-v-ukrayinskij-movi/>).

 Прочитайте текст, що нового дізналися з нього? Як ця інформація допоможе вам комунікувати, у яких ситуаціях?

Як відомо, займенник «ви» часто вживають у нашій мові під час звертання до кількох осіб — це його пряме значення. Але він може бути вжитий і з метою словесного вираження пошани під час звертання до одного співрозмовника. Це так звана пошанна множина. Використовуючи пошанну множину, мовці нерідко сумніваються, як сказати: «Ви принесли» чи «Ви принесла»? Адже тут дію виконує одна особа, хоча звертаються до неї у множині. «Ви принесла» — неправильно. Зазвичай присудок узгоджується з підметом у числі, тому правильна граматична форма його — множина. Отже, правильно говорити «Учора Ви обіцяли принести мені книжку».

Якщо присудок виражений не дієсловом, а прикметником, то він може бути вжитий у множині чи однині. Отже, може бути і «Ви щасливий», і «Ви щасливі». Проте висловлення буде більш стриманим і ввічливим, якщо присудок стоятиме у множині (за А. Коваль).


 Прочитайте мовчки текст. Яку проблему порушує автор, чи є вона актуальною? Що нового ви дізналися зі змісту, у чому переконалися? Підготуйте бесіду про те, як ви керуєтеся мовленнєвим етикетом. Учасники: друзі, однокласники.

У людини з високою мовною культурою завжди знайдеться, з чого вибрати ввічливу форму звертання. Цих непрямих звертань-прохань у нашій мові достатня кількість: «вибачте, будь ласка. Чи не можете мені...», «даруйте, можна Вас на хвилинку?», «пробачте за турботу...» Ці звороти допомагають встановити контакт з незнайомими людьми (за А. Коваль).

Кожен із вас, відчуваючи певну потребу, хоч раз у житті, звертався із проханням до рідних, учителя, друга, незнайомої людини. А чи завжди відповідь на ваше прохання була приємною й очікуваною для вас? Чому?

Аби прохання було результативним, скористайтеся такими порадами:

- а) звертаючись із проханням до людини, не відводьте погляд;
- б) обов'язково називайте на ім'я людину, до якої звертаєтесь;
- в) говоріть чемно, використовуйте «ввічливі» слова;
- г) перш ніж озвучити суть прохання, чітко сформулюйте й «проговоріть» його;
- г) не забудьте під кінець розмови подякувати й перепросити, якщо відволікли людину від важливої справи.

 Об'єднайтеся в чотири команди. Уявіть, ситуацію, що ви незнайомі люди, зустрілися в потязі, познайомилися й намагаєтесь налагодити контакт. Перша команда готує речення для привітання, друга — для представлення, третя — для світської розмови, четверта — для закінчення. Створіть спільну бесіду.



Прочитайте уривок з роману Володимира Лиса «Століття Якова». З'ясуйте, чи можна цей діалог назвати бесідою. Чому? Проаналізуйте комунікативну поведінку учасників спілкування. Дайте оцінку їй. Чи вдалося у цій ситуації уникнути конфлікту? Як на це вплинули моральні, розумові, вольові, особистісні риси учасників? Які висновки ви зробили, які способи подолання конфлікту візьмете собі на озброєння? Складіть 5-6 речень рекомендаційного характеру «Як уникати конфліктів у спілкуванні» й використайте їх у бесіді з близькими людьми.

Оленка:

— Мовчїть, дїдусю Якове. Дїдуню мїй дорогий. Сядемо лїпше на цїй вашїй лавцї. Сядемо.

«Я й так мовчу, – думає Якїв. — Але якщо тобі хочеться, то помовчимо удвох. Хай і на лавцї. Якась ти сама не своя, дївко. Невже за Валїком сохнеш...»

Вїн примощується на лавку, напїврозсохлу, як і вїн сам... Оленка сїдає поруч. Мовчїть. Огортає їх вечїр. Над сусїдською хатою здїймається димок.

— Серпень з вереснем стискають один одному правїцї, – раптом каже вона і пояснює: – То вїрш є такий, Якове Платоновичу. Справдї, стискають. Щось менї болить вїд того потїску... Душа болить... Хоча я не певна, що вона у мене є... Що скажете, Якове Платоновичу?

— Напиши Вальковї, – каже Якїв.

— Он як...

Вона злзатїть з лавкї і знову сїдає на неї. А тодї легко зїстрибує. Стає — рученята в боки. На кїшку, що от-от пазурики випустить, схожа.

— Он як? Радите написати? Думаєте, мїж нами щось було?

— Вам виднїше, каже Якїв.

— Господи, ну чому ви такий спокїйний, – Оленка сплїтає руки, хрускають пальцї. — А ще, судячи з усього, прожили бурхливе жїття.

Якїв дивиться на неї і старається щось збагнути.

— Бурхли...

— Бурхливе, – пїдказує Оленка.

— Бурхливе, кажеш? А в тебе яке?

— Непутяще у мене було жїття, – каже Оленка. — Непутяще, хоч і моє. Я його вже нїби закреслила, а в нову рїчку ввїйти боюся. Не хочу, дїду мїй Якове. От яка бїда. І нїхто нїчого не порадить. Навїть ви. Ви-те, як у вас кажуть. Ви-те...


А потїм вона сказала, що пїде до Олькї. До вашої донькї, Якове Платоновичу. Ще самотнїшої, як вона. Бо в неї, Оленкї, бач, є вже дїд, близькїй, хоч і чужий. А в Олькї...

— Ти мене обїжаєш, доцю, – сказав Якїв. — Обїжаєш... Бо Олька...


Хотїв сказати — сама винна, але стримався. Бо то нїби й неправда, вїн теж добрий, характер у нього теж не з медом... І не сметаною на булку мазаний.

— Пробачте тодї, дїдусю, – сказала Оленка. — Та до панї Ольгї я таки пїду. Коли марудить душа і серце плаче, як сказав один поет...

І таки пїшла. Коло ворїт обернулася, спїдниця коротенька вїялом майнула.


 Прочитайте. У разі потреби використайте наведені вислови й візьміть участь у бесіді з сусідом (сусідкою) за столом на тему важливості наполегливості на шляху здійснення власних мрій. Яким запитанням ви розпочнете бесіду?

1. Птах, який не використовує свої крила, далеко не полетить. Наші крила – це наша уява, і ті, хто не використовує її, залишаються завжди на одному місці. Мрійте та фантазуйте, тільки так ви зможете вільно літати по безмежному світу можливостей (М. Алі). 2. Не слухай нікого, хто скаже, ніби ти чогось не можеш. Навіть мене. Зрозумів? Якщо є мрія – оберігай її. Люди, які чогось не можуть, будуть запевняти, що і в тебе не вийде. Поставив мету – добийся. І крапка. Слідуй за своєю мрією! (З Інтернету).

 Прочитайте мовчки текст. Знайдіть слова, словосполучення, речення, у яких міститься основна інформація. Використайте їх, створивши бесіду з медіаспіврозмовником.

Віртуальний світ, незважаючи на свою привабливість і багатогранність, позбавлений однієї важливої якості — живого спілкування. Бо скільки «смайликів-уподобайликів» не малою, а передати справжні емоції розчарування, розпачу, болю тощо — неможливо. З одного боку зручно, а з іншого — якимось не по-людськи.

Вільний доступ до будь-якої інформації, можливість безперешкодного дистанційного спілкування й усі пов'язані з цим переваги та недоліки спричинили процес збайдужіння людства. Люди втратили спроможність відчувати емоції, біль і радість інших. Віртуальне спілкування, яким би воно не було швидким і зручним, не може замінити живої присутності. Через монітор неможливо помітити тінь смутку на обличчі співрозмовника, зрозуміти його вагання, сумнів чи впевненість. З людиною, яка сидить по той бік екрану, не можна просто взятися за руки, помовчати в ті хвилини, коли будь-які слова бувають зайвими... (<http://www.etica.in.ua>).

 Прочитайте текст. Візьміть участь з сусідкою (сусідом) за столом у неофіційній розмові, дайте відповідь на поставлені після тексту запитання, поставте співрозмовникові власні запитання.

На думку медиків, здоровий спосіб життя – це гармонійний режим поєднання роботи й відпочинку, оптимальне харчування, фізична активність, дотримання гігієни, відсутність шкідливих звичок, а також найважливіший складник – доброзичливе ставлення до оточення й до життя.


Щоб дотримуватися здорового способу життя, потрібно мати силу волі й тверде бажання досягти поставленої мети. Необхідно дослухатися до себе, зрозуміти, що в змозі змінити в собі, повірити в себе.

Насамперед необхідно проаналізувати власний розклад дня. Другий крок – поступово замінити шкідливі звички й дії корисними.

Отже, запропонований метод дуже простий, але ефективний. Поступово замінійте кожну шкідливу дію на таку, що приємно робити без шкоди здоров'ю. Ось і весь секрет досягнення здорового способу життя, гарного настрою і приємних вражень від життя (за Ю. Петюком).

Бесіда:


1. Які думки утворює автор, які цінності в центрі його уваги?
2. Яке місце має посідати здоров'я в системі життєвих цінностей і чому?
3. Наведіть приклади власних корисних звичок.
4. Поясніть, що означають слова й словосполучення «здоровий спосіб життя», «фізична активність», «оптимальне харчування».

 *Прочитайте виразно текст, правильно наголошуючи й інтонуючи слова. Що для вас означає самомотивація? Розкажіть, які почуття викликають у вас виконання складних завдань у процесі досягнення поставленої мети. Прокоментуйте вислів «Якщо ти будеш робити навіть маленькі кроки, навіть просто спроби, завтра ти будеш далі від тих, хто нічого не зробив». Побудуйте бесіду на цю тему зі своїми батьками.*


Кидаючи собі виклик, ти ростеш. Змінюється твоє життя. Досягти поставленої мети не легко, але це не причина для того, щоб зупинитися.


Найважливіший елемент самомотивації — це усвідомлення, що все відразу зробити не вийде. Для досягнення результатів потрібно подолати певні життєві етапи. Складність завдання залежить від поставленої мети, завзяття й мотивації. Будь-який проєкт вимагає витрат часу й сил. Усвідомте це й будьте готові докласти максимум зусиль. Тільки дія є результативною. Ніякі роздуми, обговорення чи сумніви результатів не дають.

Завжди повторюй: «Я можу. І я намагатимуся, поки не здобуду перемоги» (З Інтернету).


 *Об'єднайтеся в п'ять команд. Учасники кожної складіть і створіть бесіду, тему якої визначено у таких завданнях:*

1. Поцікавтеся думкою співрозмовника щодо проблеми зміни клімату планети Земля.
2. Установіть контакт з незнайомою людиною під час спільної роботи над проєктом.
3. З'ясуйте у співрозмовника правильність вашого розуміння суті почутого повідомлення.
4. Висловіть партнерові задоволення результатами співпраці.
5. Зверніться до однокласників з пропозицією взяти участь в акції відновлення лісів.


 *Об'єднайтеся в пари. Підготуйте офіційну розмову, впродовж якої обговоріть проблему підготовки проєкту «Як попередити залежність від соціальних мереж». Учасники бесіди: учитель-психолог, учні й учениці.*

 *Прочитайте уривки діалогів. У яких ситуаціях міг відбутися обмін такими репліками? Виберіть і опишіть одну із ситуацій спілкування; розіграйте повноцінний діалог.*

1. — Тебе викликають!
— Куди?
2. — Звернув увагу?
— На що?
— На коментар директорки?
— А час зафіксував?
3. — О котрій?
— О вісімнадцятій.
— На тому ж місці?
— Можна й там.
4. — Ну як тобі довіряти?
— Я ж пожартував!
— Тут доречно бути серйозним!

 Прочитайте афористичні вислови. З'ясуйте, що необхідно для того, щоб навчитися вести бесіду. Які теми для бесіди є приємними, а які — не бажаними?

1. Читання робить людину знаючою, бесіда — винахідливою, а звичка записувати — точною (Френсіс Бекон). 2. Бесіда — це споруда, яку зводять спільними зусиллями (А. Моруа). 3. Талантом співрозмовника відзначається не той, хто охоче говорить сам, а той, з ким охоче розмовляють інші (Ж. де Лабрюйєр). 4. Будьте хорошим слухачем. Заохочуйте інших розповідати про себе (Д. Карнегі). 5. Говорити краще обдумано, ніж швидко (Т. Мор).

 Типова ситуація: невимушена бесіда з незнайомою людиною. Співрозмовник/ця розпочав/ла — «...у кожного є такі речі, які є знаковими, асоціюються з важливими подіями в житті». Підтримайте розмову, по черзі розповідаючи уявному співрозмовникові/співрозмовниці про такі предмети у вашому житті, вашій родині.

3.2.2. ЖАНР ТЕЛЕФОННА РОЗМОВА

Л.В. Галаєвська

Телефонна розмова перебуває на межі мистецтва і життя.

*Це розмова не з людиною, а з образом,
який виникає в тебе, коли ти її слухаєш.*

Андре Моруа

Мовленнева діяльність учнів охоплює систему мовленневих умінь (сприймати, відтворювати і створювати усні й письмові монологічні та діалогічні висловлення), необхідних учням для спілкування в різних життєвих ситуаціях. Мовленнева здатність кожної особистості виявляється у наявності вмінь спілкуватися усною й писемною літературною мовою, користуючись багатством її виражальних засобів залежно від мети і завдань комунікації, сфери суспільного життя тощо.

З усіх мовленнєвих жанрів доцільно використовувати насамперед ті, які потрібні здобувачам освіти у період навчання в школі й після закінчення її [5, с. 9-10].

Для повноцінного спілкування людині необхідні спеціальні вміння, у тому числі жанрові, як-от: «швидко й правильно орієнтуватися в умовах спілкування», «правильно спланувати своє мовлення», «знаходити адекватні засоби для передавання цього змісту», «забезпечити зворотний зв'язок». Якщо «будь-яку з ланок буде порушено, мовцєві не вдасться досягти бажаних результатів спілкування — воно буде неефективним» [3, с. 15].

Комунікативна мета МЖ *телефонна розмова* — поінформувати співрозмовника, висловити своє ставлення до чогось; довести щось, переконати його у чомусь; з'ясувати щось; попросити про щось; привітати з чимось тощо.

У структурі типової приватної розмови зазвичай виділяють три компоненти:

1. початок спілкування (налагодження зв'язку/контакту);
2. повідомлення мети дзвінка, виклад справи;
3. закінчення розмови.

Кожен із цих компонентів передбачає вибір етикетних формул, що залежить від таких обставин:

1. куди телефонують (в установу, організацію чи додому);
2. з якою *метою* телефонують (прохання, повідомлення, запрошення тощо);
3. кому телефонують (вік, посада, фах, стать абонента);
4. *хто* телефонує (психічний тип особи, емоційний стан, особливості мовлення);
5. характер *взаємин* співрозмовників (офіційні, дружні, товариські, родинні, інтимні тощо).

З огляду на важливість емпатії, привертаємо увагу до здатності мовця контролювати власне висловлення й водночас відстежувати реакцію співрозмовника.

Нині значення активної комунікації зростає. Телефон/смартфон відіграє суттєву допоміжну роль для здобуття інформації, оперативного реагування на події, дистанційного керування діями чи їх корегування тощо. Слід пам'ятати про те, що телефон/смартфон — не забавка, а засіб спілкування, до того ж, особливий: співрозмовники не бачать один одного, а тому передавання інформації через міміку, жести, вираз очей просто неможливе. У наш час листування і спілкування замінили короткі телефонні розмови.

В українському суспільстві побутує таке поняття як «мобільна культура». За статистикою, кожен другий українець має мобільний телефон/смартфон, а багато хто — і не один. За даними соціологічного опитування, існує потреба у формуванні й поширенні етики користування мобільним зв'язком. Молодь переважно не вважає на необхідне переводити мобільний телефон/смартфон у беззвучний режим у громадських закладах.

До переліку причин недоліків, що призводять до неефективного телефонного спілкування, відносять такі:

- неготовність до розмови;
- надмірна сухість у спілкуванні, недружнє ставлення до співбесідника;
- невиправдане небагатослів'я, що межує зі зневажливістю;
- нетерпіння, роздратування;

-
- прагнення швидше закінчити розмову;
 - уникнення звертання до співрозмовника на ім'я;
 - байдужість до проблем співрозмовника;
 - зверхність та зневага у виразах та інтонаціях;
 - брак контролю над своїми почуттями й емоціями;
 - агресивна поведінка (гнів, крикливість, грубість тощо);
 - невпевнена поведінка (запобігливість, скрадливий тон бесіди, образа у відповідь на критичні зауваження, готовність піддатися бажанням співбесідника, невміння обстоювати свої інтереси й відмовляти в проханні, невміння припинити надто довгу розмову тощо);
 - неконкретні запитання й розпливчасті відповіді;
 - зайва увага до другорядного, що не на користь основному, «переливання із пустого в порожнє» [4, с.67].

Одне з важливих правил телефонної розмови — лаконічність. Називають такі причини дотримання її:

1. цінування часу абонента;
2. повага права інших додзвонювачів, для яких розмова з абонентом може бути не менш важлива;
3. призначення телефонної розмови — розв'язання нагальних справ.

Щоб телефонна розмова була результативною, ефективною, необхідно заздалегідь продумати основу, канву розмови, зокрема, сформулювати запитання, прохання, новини тощо.

Приватна телефонна розмова відрізняється від ділової невимушеністю спілкування, менш строгою регламентованістю мовного етикету, можливістю використання жартівливих етикетних виразів.

За дослідженнями соціологів, 62% людей відчують дискомфорт, спілкуючись по телефону/смартфону. Певні незручності для оточення нерідко створюють мовці, що зловживають телефонними розмовами у громадських місцях. Тому необхідно знати правила культури спілкування мобільним телефоном/смартфоном, а саме:

1. Відповідаючи на вхідний дзвінок у громадському місці, краще вийти на вулицю, зайти в інше приміщення чи просто відійти подалі від людей, щоб не заважати їм своєю розмовою.
2. Якщо ви очікуєте на важливий дзвінок, увімкніть беззвучний режим чи скористайтеся послугою «Голосова пошта».
3. Існує певний перелік місць і заходів, де необхідно обмежити себе в користуванні мобільним зв'язком, як-от: лікарні, навчальні заклади, театри, кінотеатри, прес-конференції, громадські зустрічі, круглі столи, наради, засідання тощо.
4. У людних місцях потрібно відрегулювати гучність вхідного дзвінка мобільного телефону/смартфону.
5. Уникайте встановлення на мобільний телефон рингтонів, образливого чи нецензурного змісту.
6. Тестування власного телефону/смартфону на рівень гучності рингтонів краще здійснювати вдома, а не в громадських місцях.
7. Розмовляти необхідно тихо, не підвищуючи голос і не привертаючи уваги.

-
8. Ви не завжди зобов'язані відповідати на вхідний телефонний дзвінок — деякі розмови можна просто відтермінувати.
 9. Навіть якщо ненадовго виходите з приміщення, не забувайте брати з собою мобільний телефон/смартфон.
 11. Некоректно використовувати чужі мобільні телефони/смартфони з власною метою та повідомляти їхні номери третім особам без дозволу.
 12. Перебуваючи в бібліотеці, переведіть свій телефон/смартфон у беззвучний режим, у разі крайньої необхідності відповідайте на дзвінок тихо й лаконічно.
 13. Якщо вам не відповіли на дзвінок, не варто телефонувати наполегливо й неперервно. Витримайте паузу.
 14. Ініціатива завершення розмови належить тому, хто зателефонував. Однак, якщо розмовляють чоловік і жінка, то таке право належить жінці. Так само першим закінчує розмову старший за віком або службовим становищем.
 15. Мистецтво ведення телефонної розмови полягає в тому, щоб стисло сказати все, що потрібно й отримати відповідь. Де покликання? Звідки правила? Сама вигадала?

Лише впродовж перших 15 секунд телефонної розмови формується ставлення її учасників один до одного. Соціальні психологи називають це явище «ефектом первинності», тобто, як співрозмовник сприйматиме нас упродовж розмови, залежить від того, чи вдасться нам із перших секунд спілкування справити приємне враження на нього. Щоб створити позитивний емоційний фон у телефонній розмові, експерти радять усміхатися, розмовляючи зі співрозмовником, адже усмішка за допомогою інтонації передається й відчувається навіть по телефону.

Вправи і завдання:



Прочитайте телефонні діалоги. Укажіть помилки, яких припустилися мовці. Запишіть відредаговані діалоги.

А — А хто це телефонує?

— А навіщо він вам?

— Давайте Петренка до телефона.

— Іванові Павловичу немає часу розмовляти з вами.

— Я ж вам сказав, що не зможу прийти на збори.

Б — Алло! Куди я потрапив?

— А коли вона прийде?

— Не заважайте мені своїми дрібницями.

— Це не моя справа, звертайтеся до директора.

— Ваше прохання безглузде, задовольняти його ми не будемо.




Доберіть етикетні формули початку й закінчення ділової телефонної розмови. За потреби скористайтесь етикетними формулами, поданими в довідці.

Довідка: Я телефоную в такій справі... Я маю повідомити Вам про... Ви просили мене зателефонувати щодо... Вибачте, Ви не зайнят(-ий, -а) зараз? Вибачте, що відволікаю Вас від справ. Чи не змогли б Ви мене вислухати? Дозвольте висловити

свою думку... На мій погляд (на мою думку, як мені здається)... Не зловживатиму Вашим часом (терпінням). У мене все (от і все). Отож домовилися. Вибачте, що потурбував/потурбувала. Вдячний за розмову. Дякую за увагу. Спасибі за допомогу (інформацію). З Вашого дозволу я зателефоную ще. Чекайму на Ваш дзвінок. Телефонуйте, якщо буде потреба. Завжди радий допомогти.


 **Підготуйте й запишіть текст однієї з телефонних розмов:**

1. двох однокласників, один із яких пропустив через хворобу заняття на підготовчому відділенні в університеті;
2. брата й сестри, що обмінюються враженнями від цікавої мандрівки;
3. юнака/дівчини з людиною похилого віку, що потребує допомоги;
4. учня/учениці з класним керівником про реалізацію цікавої ідеї.

 **Сформулюйте можливі варіанти смс-повідомлень, у яких зверніться з проханням до однолітка, старшої людини, батька/матері.**

 **Розіграйте телефонні розмови у таких ситуаціях:**

1. Власник щойно збудованого замиського котеджу телефонує у фірму «Ландшафтний дизайн», щоб запросити спеціаліста для впорядкування прилеглої території.
2. Випускник (випускниця) університету телефонує до центру зайнятості, щоб дізнатися про наявність робочих місць за спеціальністю, яка його (її) цікавить.
3. Юнак (дівчина) телефонує на один із телеканалів, щоб ознайомитися з умовами участі в конкурсі (визначтеся, якого саме, і придумайте йому назву).
4. Юнак (дівчина) телефонує до фірми, щоб замовити таксі для недільної поїздки на дачу.

 **Прочитайте текст телефонної розмови. З'ясуйте, чи є в діалозі надлишкова інформація. Обґрунтуйте свою думку.**

— Алло, добрий день! Це квартира Тарасенків?

— Так.

— Це Михайло, шкільний приятель Сашка. А можна його до телефону?

— Сашка немає — він зараз на тренуванні з футболу.

— Тренування проходить у нашій школі?

— Так. Воно закінчиться десь за пів години.

— Дуже добре! То я зустріню його біля школи. Я маю повернути йому енциклопедію з історії, яку він позичав мені тиждень тому. Я захворів і не ходив до школи цей час, тож не мав змоги віддати книгу і подякувати.


— Зрозуміло. Сашко після тренування піде додому, тож ти теж можеш підійти одразу сюди.

— Дякую, але я не знаю точно, де ви живете, тому я краще зустріню Сашка біля школи. А якщо раптом ми не зустрінемося, перекажіть йому, будь-ласка, щоб він мені перетелефонував.


— Добре, Михайле!

— Дякую Вам!

-
- Нема за що.
 - До побачення!

 **Прочитайте текст телефонної розмови, по-різному інтонуючи її. Яке значення має правильна інтонація?**

- Алло! Це Наталка Іванченко. Можна Олену до телефону?
- Привіт, Наталко, це ж я!
- О, вибач не впізнала. Ти сьогодні ввечері вільна? Я запрошую тебе до себе — буде невеличка вечірка.
- Як цікаво! О котрій годині?
- О шостій. Я приготую дещо смачненьке, а потім подивимось новий фільм.
- Думаю, я зможу прийти. А багато гостей буде?
- Ні, ще Тетяна й Оксана з братом. Ти його знаєш?
- Миколу? Знаю. Ми з ним разом до музичної школи ходимо.
- От і добре, що всі одне одного знають, тож має бути цікаво. То ти прийдеш?
- Так, із задоволенням. Тобі потрібна якась допомога у приготуваннях?
- Ні, дякую, все буде просто й невимушено. Упораюсь! Чекаю на тебе о шостій! Бувай!
- Дякую! До вечора!

 **Перевірте, чи знаєте ви номери телефонів, які повинен знати кожен. Допишіть останню цифру. Це телефони спеціального виклику, тому вони працюють цілодобово**

10_ — пожежна служба; 10_ — поліція; 10_ — швидка медична допомога;
10_ — газова служба; 10_ — довідкова служба.

** Прочитайте зразки можливих спеціальних викликів. Розкажіть про важливість їх. Висловіть своє ставлення до тих, хто вдається до розіграшів, жартів, викликаючи ту чи ту службу.*

I. — Алло! Це швидка допомога?

— Так.

— Прийміть, будь ласка, виклик.

— Адреса?

— Вулиця Шевченка, 10, кв. 48. Браженко Оксана, 56 років. Це моя бабуся, у неї різкий біль у ділянці серці, вона важко дихає.

— Чекайте. Швидка вже виїжджає.

II. — Алло! Пожежна охорона?

— Так, черговий Печерського району слухає вас.

— У квартири будинку, що розташований навпроти, пожежа! Приїжджайте!

— Назвіть адресу.

— Вулиця Соборна, будинок 13, квартира на п'ятому поверсі.

— Виклик прийнято. Чекайте.

III. — Довідка. Слухаю вас.

— Доброго дня! Підкажіть, будь ласка, номер кас (довідки) залізничного вокзалу.

-
- Хвилинку! 27-16-31.
 - Дякую. До побачення!
 - IV. — Доброго дня! Таксі «Престиж», слухаю.
 - Доброго дня! Можна замовити таксі?!
 - Так, є вільні машини. Звідки їхати?
 - вул. Литвиненка, 18, 3-ій під'їзд.
 - Куди їхати?
 - На Козацьку, 142.
 - За десять хвилин — чорна «шкода». Вартість поїздки — 70 гривень.
 - Дякую.

Матеріали для вчителя:

Цікаві факти про мобільний телефон/смартфон

Найперший прототип мобільного телефона створила американська компанія Motorola. А її інженер Мартін Купер став першою людиною, яка зателефонувала по мобільному. Відбулося це в 1973-му році на одній із вулиць Нью-Йорка. Мартін телефонував своєму конкурентові з корпорації AT&T, щоб розсердити його. Як згадає сьогодні Мартін Купер, той історичний дзвінок він здійснив за допомогою телефона, схожого на цеглину. Розміри першого мобільного були такі: висота — 22,5 см, товщина — 12,5 см, ширина — 3,75 см. Перша в світі «мобілка» важила близько кілограма. У апарата не було дисплея. Батарея телефона давала йому змогу працювати в режимі очікування до 8 годин, а в режимі розмови — до однієї години. Заряджати телефон потрібно було досить довго (близько 10 годин). Коштував перший мобільний дуже дорого — 3995 \$. Цікаво знати, що перше смс-повідомлення з телефону на телефон відправили у Фінляндії в 1993-му році. З 1996-го року німецька компанія Siemens почала виготовляти телефонні апарати з диктофоном і кольоровим дисплеєм. У 2000-му році в Японії з'явилися апарати із вбудованою фотокамерою та mp3- плеєром.

Найперший у світі смартфон з'явився в 1993-му році. Важив він 500 г. Перший смартфон поєднував у собі функції звичайного телефона та комп'ютера, мав сенсорний дисплей. Коштувала ця радість 899 \$. Найдорожчим телефоном у світі (на 2013 рік) вважався iPhone 4 «Diamond Rose Edition», який створив британський ювелір Стюарт Хьюз. Така «трубочка» коштувала близько 5 млн. фунтів (це орієнтовно вісім мільйонів доларів). Уже з назви можна зрозуміти, що цей телефон прикрашено діамантами. Крім того, виготовлений він із рожевого золота.

II. А чи знаєте ви, що поява мобільних телефонів викликала не лише загальну радість, а й спричинила нові психічні хвороби: *телефонофобію* (її симптоми — страх, боязнь розмовляти по мобільному телефону) *номофобію* (страх опинитися поза зоною доступу або взагалі без мобільного в руках), *фригенсофобію* (боязнь того, що мобільний здатний зашкодити головному мозку людини); *рингофобію* (її симптоми: людина чує мелодію свого телефону і їй здається, що хтось їй телефонує, але насправді це не так).

III. Етикетні формули телефонної розмови

Етапи телефонної розмови	Фрази
Встановлення зв'язку (привітання, представлення)	Доброго дня... Мене звати... Я такий-то (така-то). Перепрощую, з ким я розмовляю? Попросіть, будь ласка...
Повідомлення мети розмови	Я телефоную в такій справі...У мене до Вас така справа... Маю до Вас прохання... Я хочу повідомити Вам, що... Ви просили зателефонувати...
Виклад справи	Я маю на увазі...Ви мене не зовсім зрозуміли...
Кінець розмови (висловлення вдячності, прощання)	У мене все. Отож домовились. Дякую за увагу. Щиро вдячний Вам за розмову. Вибачте, що потурбував. Не зловживатиму Вашою увагою (Вашим часом). З Вашого дозволу зателефоную ще. Чекатиму Вашого дзвінка. Телефонуйте в разі потреби.

 *Пройдіть тест та визначте свій рівень залежності від телефона.*

Тест: Залежність від мобільного телефона/смартфона

<p>1. Коли у вас з'явився мобільний телефон?</p> <p>А) менше року тому; Б) 2-3 роки тому; В) 5-7 років тому; Г) не пам'ятаю...</p> <p>2. Ви придбали його, тому що...</p> <p>А) це не предмет розкоші, а потрібна річ. Б) жити без мобільного зараз ніяк не можна; В) треба отримувати від життя задоволення; Г) у мене все має бути модним і сучасним;</p> <p>3. Чи знаєте ви всі функції й можливості вашого телефона/смартфона?</p> <p>А) ні, мені це не потрібно; Б) маю загальне уявлення; В) знаю, але не досконалим; Г) ще б мені цього не знати!</p> <p>4. На скільки відсотків ви використовуєте ці можливості?</p> <p>А) 5-10% (телефон створено для того, щоб телефонувати!); Б) 10-40% В) 40-80% Г) 80-100%</p>	<p>5. Як довго ви зазвичай розмовляєте по мобільному телефону/смартфону?</p> <p>А) Що менше, то краще; Б) кілька хвилин, лише для з'ясування суті питання; В) не менше 5-10 хвилин; швидше не можу; Г) простіше відповісти, скільки хвилин у день я не розмовляю по телефону!</p> <p>6. Чи багато грошей ви витрачаєте на оплату розмов?</p> <p>А) не дуже (треба економити!); Б) я витрати планую й дотримуюся; В) зазвичай більше, ніж планувався; Г) на таке задоволення грошей не шкода!</p> <p>7. Коли лягаєте спати, де ви залишаєте мобільний/смартфон?</p> <p>А) там, де завжди — у шафі; Б) там, де ношу його протягом дня (сумка); В) на тумбочці поруч із ліжком, користуюся ним як будильником; Г) під подушкою!</p>
---	--

<p>8. Як часто ви міняєте телефони? А) а навіщо їх міняти? Б) орієнтовно один раз на 5 років; В) не рідше ніж 1 раз на рік. Г) іще частіше.</p> <p>9. Ви міняєте телефон, коли...? А) він ламається; Б) швидко розряджається, застаріває; В) хочеться кращого, з новими можливостями... Г) щойно з'являється нова модель...!</p>	<p>10. Коли ви забуваєте мобільний удома... А) не страшно, навряд чи мені хто зателефонує. Б) прикро, та ввечері перевірю дзвінки; В) напевно, треба повернутися... Г) цього не може бути: я ніколи забуваю телефон!</p>
--	--

Результати: Якщо у вас більше варіантів відповідей

А — мобільний телефон вам потрібен для того, щоб телефонувати або ще писати та отримувати повідомлення. Отже, залежності тут немає.

Б — ви використовуєте мобільний телефон у розумних межах. У житті ви цінуєте не кількість, а якість. Мобільний для вас — звичний, потрібний і зручний предмет, без якого розв'язувати багато проблем було б значно складніше. Водночас ви чудово розумієте недоліки «мобільного друга», адже він ніколи замінить вам живого спілкування.

Якщо у вас більше варіантів відповідей **В**, то ви — «просунутий» користувач! Ви прагнете все дізнатися й усього навчитися, цінуєте кожну вільну хвилину і хочете взяти від життя все. Мобільний телефон/смартфон — ваша права рука, без нього життя зупиняється. Але будьте обережні! Із друга він цілком може легко перетворитися на ворога.

Якщо у вас більше варіантів відповідей **Г**, то від мобільного у вас залежність очевидна. Треба терміново вживати заходів! Постарайтеся зрозуміти, чому це «диво техніки» замінює вам багато інших радощів життя.

Література: 1. *Китайгородская Г.А.* Методические основы интенсивного обучения иностранным языкам. М. : МГУ, 1986. 175 с. 2. *Леонтьев А.А.* Психология общения 2-е изд., испр. и доп. Смысл, 1997. 365 с. 3. *Ляховицкий М.В.* Структура речевой ситуации и ее реализация в учебновоспитательном процессе. *Иностранные языки в школе.* 1984. №2. С. 18—23. 4. *Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах* : підручник / кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. 2-ге вид., випр. і перероб. К. : Ленвіт, 2002. 328 с. 5. *Мирошніченко А.Л.* Навчання усного мовлення. *Українська мова та література.* 2004. №31. С. 9—13.

3.2.3. ЖАНР ЛИСТУВАННЯ

В.І. Новосьолова

*Пишіть листи і надсилайте вчасно,
Коли їх ждуть далекі адресати,
Коли є час, коли немає часу,
І коли навіть ні про що писати.
Пишіть про те, що ви живі-здорові,
Не говоріть, чого ви так мовчали.
Не треба слів, навіщо бандеролі?
Ау! — і все, крізь роки і печалі.*

Ліна Костенко

Лист (грец. ерізіоіе – лист, звідси епістолярний) – писаний текст, призначений для спілкування на відстані, а також відповідна поштова кореспонденція.

Дотримання етикету листування підтверджує повагу до адресата, ввічливість, вихованість і сприяє налагодженню гармонійних міжособистісних стосунків.

Листи мають узвичаєну структуру:

- *початок* – це мовні етичні формули, що містять звертання, вітання, встановлення контакту з адресатом, прихильності до автора листа;
- *основна частина* – інформація, фактичний матеріал;
- *завершальна частина* також має вигляд мовних етикетних формул із семантикою вибачень, прохань, побажань, прощань.

Першими листами в історії людства користувалося населення Центрально-андського регіону Південної Америки — насамперед мешканці імперії інків та їхні нащадки. Кіпу — повідомлення «записані» вузликами на мотузках. До нашого часу збереглося понад 900 кіпу. Найбільша колекція — близько 300 екземплярів — міститься в Етнологічному музеї у Берліні, ще одне велике зібрання є в музеї «П'ять континентів» у Мюнхені, по кількадесят кіпу зберігають музеї Перу.

Листувалися наші предки й за допомогою птахів. Голубина пошта – це використання голубів для доставки повідомлень. Ці птахи завжди були ефективні як пошланці завдяки своїй природній здатності швидко знаходити найкоротший шлях додому. Птахів зазвичай транспортували до місця призначення у клітках, а там, за потреби, прив'язували до лапок компактно складений папірець з написаним повідомленням, і відпускали на волю. Голуб, звичайно, летів назад додому, де його власник міг прочитати отриманого листа.

Перші згадки про поштове сполучення в Україні (правда, не систематичне) датуються ХХVІІ століттям. Богдан Хмельницький вів листування як з провідними політиками сусідніх країн, так і з козацькою старшиною. Процес написання одного із козацьких листів, який навіки залишиться в історії країни та мистецтва, зображений на загальновідомій картині Іллі Рєпіна «Запорожці пишуть листа турецькому султану».

Електронна пошта з'явилася ще до запуску Інтернету. Це були 70-і роки ХХ століття, коли найбільшою мережею вважали ARPANET. Тоді кожен комп'ютер займав площу кімнати, коштував непристойно дорого, і ним користувалося відразу декілька чоловік. Перша електронна пошта працювала саме між ними.

Нині електронна пошта — жанровий формат мережі Інтернет. Як і традиційний лист, електронне повідомлення має таку структуру: заголовок, тіло листа й підпис.

Заголовок електронного листа — сильна позиція, що формує реакцію адресата на отримане повідомлення.

У заголовку міститься така інформація:

- унікальний ідентифікаційний номер повідомлення;
- адреса відправника повідомлення;
- адреса(и) одержувача(ів) повідомлення (аналог «кому»);
- тема повідомлення; час і дата надсилання повідомлення.

Заголовок повинен містити стислий і чіткий опис суті питання й/або звернення до незнайомої людини. Недостатня інформативність заголовка може стати причиною того, що адресат може видалити таке повідомлення, не читаючи.

Електронний лист містить текст самого повідомлення і є аналогом виконаного на папері листа. Існує кілька прагматичних параметрів, що відрізняють електронного від написаного на папері листа.

Зміст і оформлення електронного повідомлення характеризують вигляд мовної особистості адресанта.

Виділяють спеціальні принципи складання електронного повідомлення, на яких ґрунтується успішність електронної комунікації. Це ввічливість, грамотність, чіткість, стислість, небагатослів'я, координати для зворотного зв'язку. Ці параметри багато в чому повторюють принципи традиційного листування.

Проте є й деякі особливості E-mail-спілкування. Так, прагнення до економії часу призводить до глобальної безграмотності E-mail-повідомлень. Тому необхідно перед відправленням листа обов'язково перевірити, чи дотримано в ньому мовних норм, чи немає описок, пропущених літер.

Ще однією особливістю електронного листування є обмежений обсяг листа. Вважається некоректним відправляти електронні повідомлення обсягом більше, ніж 1 МБ. Це пов'язано з обмеженням швидкості електронної пошти та з метою економії часу адресата.

Вправи і завдання:



Прочитайте вірш Ліни Костенко. Чому він має таку назву? Чим викликана у вас потреба писати листи?


ЛИСТ

На одному з малих полустанків я чекаю поїзда
зранку. Влаштувалась в кутку на лаві, щоб мене не
знайшли цікаві. Протяг має в'їдливий присмак паровозного
сизого диму, і стоїть неумитий присмерк за розхитаними дверима.

Десь там брязкіт і скреготіння, залізничний
постійний шум...

Я поклала папір на коліно, я стривожені
вірші пишу. Наче прозу пишу – без розбивки рядків
розмаїті пласти, щоб здавалось на перший

погляд, що пишу я звичайні листи.
Власне, це недалеко від правди.
Інша форма – той самий зміст. Адресовані
людям вірші – найщиріший у світі лист.

 Прочитайте приватний лист Тараса Шевченка, що є зразком епістолярного жанру. Прокоментуйте, наскільки важливо знаходити час і можливість для написання листа рідні людині?

15 листопада 1839. Петербург.


Микито, рідний брате!

Минуло вже більш як півтора року, а я до тебе не написав ні півсловечка. Вибачай, голубе сизий, так трапилось. Скажу щирю правду...; я так собі думав – що ж, що я напишу письмо, хіба їм буде легше? Твого лиха не возьму на себе, а свого тобі не оддам. Так що ж з тих листів? Папір збавлять та й годі. Воно, бач, і так і не так, а все-таки краще, коли получиш, прочитаєш хоч одне слово рідне. Серце ніби засміється, коли знаєш, що там діється. Так отаке-то, мій голубе, нудно мені стало, що я не знаю, що у вас робиться. Та й ти таки не без того, щоб не згадав свого брата Тараса, школяра, – бо вже дуже давно, як ми з тобою бачились, та що ж робити ма(є)ш, коли Бог не хоче, потерпим ще трохи, а там, коли живі та здорові будем, – то, може, і побачимось...

Добраніч.

Твій рідний брат.

Тарас Шевченко.

 Прочитайте уривок із листів римського філософа Сенеки до давньоримського поета Луцилія. Запишіть текст, висловіть у ньому свої почуття, враження від прочитаного.

СЕНЕКА ВІТАЄ ЛУЦИЛІЯ!

Так і поступай, мій Луцилію! Відвоюй себе для себе самого, зберігай і заощаджуй час, який у тебе відбирали або крали, який проходив даремно. Сам переконайся в тому, що я кажу правду: частину часу в нас забирають силою, частину крадуть, частина протікає дарма. Але найганебнішою є втрата часу з нашого власного нехлюйства. Придивися уважніше: адже найбільшу частину нашого життя ми марнуємо на безглузді справи, велику частину на ледарство, а все життя – не на те, що треба.

Покажи мені хоч одну людину, яка цінує свій час, хто розуміє, чого вартий один день, людину, яка розуміє, що помирає з кожною хвилиною.

Поступай так, мій Луцилію, як ти мені пишеш: не втрачай ані хвилини. Запанувавши над сьогоднішнім днем, не так залежатимеш від завтрашнього. Інакше, поки будеш відкладати на завтра – життя мине. Все, Луцилію, чуже нам, один тільки час-наша власність. Лише час мінливий і текучий дала нам у власність природа, але і його хто хоче, той у нас і відбирає.

Смертні нерозумні – отримавши щось дріб'язкове, дешеве, і таке, що легко компенсувати, вони дозволяють, щоб їм виставили рахунок. А ось ті, кому приділили час, не рахують себе боржниками, хоч час не поверне навіть той, хто знає, що таке вдячність.

Можливо, ти питаєш, як поступаю я, раз смію тебе повчати?

Признаюся щиросердно, як марнотратник, який все підраховує, я точно знаю, скільки витратив. Не можу сказати, що нічого не втрачаю, але скільки і чому — знаю, і причини своєї бідності розумію. Проблеми зі мною такі ж, як і з більшістю тих, хто не з власної вини дійшов до зубожіння всі мене прощають, та ніхто не допомагає.

Ну то й що ж? Не бідний той, кому багато не потрібно. Але ти бережи своє багатство – саме час розпочати! Як казали наші предки – пізно бути заощадливим, коли залишилось лише на дні. На дні залишається не лише мало, але й найгіршої якості.

Бувай здоровий.



Прочитайте лист. Визначте комунікативну мету автора, сформулюйте основну думку. Яких елементів тут бракує? Яким постає перед вами адресант? Що найбільше вразило вас? Напишіть декілька речень у відповідь автору або прокоментуйте текст.

Минуло 18 років, відколи я виїхав до Канади. Перша половина цих літ була дуже нелегкою.

Важко було звикати до чужомовного середовища, інших державних законів і правил суспільного життя, інших смаків продуктів, космічних цін, майже повної відсутності запахів квітів та рослин, здичавілих непрохідних лісів, порівняно бідної флори та фауни. Сумно було дивитися в низьке небо над головою без лелеки, жайворонка, ластівки, зозулі, соловейка й споглядати поля без волошок і червоних маків. Важко було ходити по землі, кожний клаптик якої є чиєюсь приватною власністю, звикати до холодного і вологого клімату, де тільки 9 місяців є зима, а все решта літо, і літо, і літо... Тривожно було рости дітей, зберігати рідну мову, заохочувати до навчання і оберігати від морального псування, яке так швидко й міцно обплутує молодь.

Мабуть, і дотепер не звик до того всього. Просто змирився.


Справжні проблеми нашого суспільства — у людських головах. Звідси все і починається. Народ повинен відчувати гідність і повірити у власні сили. Тоді почнуться зміни. Ніби все — просто. Але це — процес росту і на це потрібен час. Треба бути терплячим, але й рук не складати в зневірі.

Щодо мене, то я, як і всі ми тут, тужу за Україною. Часто згадую дитинство і роки, що прожив у ріднім краю. Згадую свою Поторицю і Сокаль, колишніх колег по праці в музичній школі, численних приятелів. З висоти прожитих літ, маючи можливість порівняти, можу сміливо засвідчити, — наші люди є прекрасні! Часто згадую того журавля, якого питали, де найкраща є земля, та слова: «Журавель відповідає: краще рідної немає». І тим журавлем себе відчуваю.

Сподіваюся, що прийде день, коли знов повернуся на Батьківщину. Мрію організувати щось на зразок малої поетичної академії, — пошукувати здібних дітей і плекати з них поетів. Маю так багато чого їх навчити!

Усім Вам бажаю доброго здоров'я. Серцем — з Вами.


А хто б мав бажання написати мені кілька слів через Інтернет, подаю свою адресу: v.vitt@hotmail.com (о. Володимир Вітт, м. Монреаль (Канада). (Джерело: <http://golossokal.com.ua/>).


 Прочитайте текст. Якою постає перед вами адресантка листа? Що вас найбільше вразило в змісті листа?

20-річна внучка поетеси Ліни Костенко Ярослава-Франческа Барб'єрі вивчає філософію в Римському університеті «Ля Сап'єнца», де її мама Оксана Пахльовська завідує кафедрою україністики.

У одному з листів, вітаючи бабусю з днем народження, Ярослава Барб'єрі ласкаво назвала її «Мамою Ліною»: «Дорога мамо Ліночко! Це Слава тебе вітає! Знай завжди, що я тебе люблю і що думки про тебе і всі наші з тобою і веселі, і сумні сподади живуть у моєму серці – і тоді, коли я була маленьким колобком, і зараз, коли я вже тинейджер. Ти поселила в моїх генах любов: любов до справжнього, любов до слова. Це безцінний дар, і я дякую тобі, що ти є. Я починала тебе читати з того «застудженого соловейка», який «лежить під пледом» і «п'є гарячий чай із медом». У моїх думках завжди літатиме той соловейко, я з ним разом мріятиму і шукатиму істину. Дякую, що ти завжди поруч і що ти дала крила цьому неслухняному тинейджеру, який тебе так сильно любить. Пам'ятаю, як ми з тобою, коли я була зовсім мала, махали жмутом петрушки і кричали: «Форца Італія! Форца Україна!». У мене багато «Форца» від моєї мами Ліночки!» (В. Радзівська <https://gazeta.ua/articles/life>).

 Напишіть есе «Як листи змінюють моє життя?».

 Уявіть, яким буде ваше рідне місто чи село за 100 років. Що зміниться до невпізнаності, а що залишиться таким, як нині? Хто стане вашим героєм: надлюдина чи звичайний підліток? А що будуть вважати «звичайним» у наступному столітті? Можливо, люди в майбутньому вирішуватимуть свої проблеми зовсім не так, як до того звикли ми... Що б ви хотіли сказати важливого, побажати майбутнім поколінням? Напишіть їм про це в листі-посланні.


 Прочитайте лист онуки до бабусі. Чи все правильно написано в листі? Подумайте, як зміниться лист, якщо вжити в ньому вставні слова. Виправте помилки. Напишіть правильний варіант і додайте, за потреби, вставні слова.


Доброго дня бабусю. Я дуже скучила за Вами. З великою радістю хочу повідомити вам, що закінчується навчальний рік, написано всі контрольні роботи і скоро зможу приїхати до Вас на гостину. Ви теж уже на мене чекаєте.


Я вже мрію побачитися, назбирати волошок у полі й поговорити у садку в тіні вишень, як минулого року. Я вже виросла від часу нашого останнього побачення і, напевно, вища зростом за Вас.


Цілую і обіймаю. До скорого побачення.

Ваша внучка Дарина.

 Напишіть лист-пропозицію до місцевої адміністрації про реалізацію спільного проекту з очищення русла місцевої річки(озера, джерела) чи відновлення насаджень лісу.

 Відреагуйте листом на лист-запрошення провести дружню зустріч з волейболу з командою сусідньої школи.

 Напишіть дружнього або офіційного листа-прохання; за потреби використовуйте непоширені й поширені звертання, емоційно забарвлені слова, які передаватимуть ваше ставлення до адресата.

 Прочитайте текст. Напишіть лист дорогій вам людині, якій справді принесете радість, це буде для неї цілковитою приємною несподіванкою.

Чи пригадуєте, коли востаннє отримували листа від дорогої людини, яка живе далеко від вас? Небагато речей приносять стільки радості, як щира вісточка від милого друга. Ми із задоволенням читаємо про те, як йому ведеться, що трапилося в його житті і що він планує робити далі. Таке спілкування зближує осіб, які люблять одне одного, навіть коли між ними пролягли сотні кілометрів.

3.2.4. КОМПЛІМЕНТ

Н.Б. Голуб

Згідно з дослідженнями психологів, вміння розпізнавати, визначати й переживати почуття збагачують наш емоційний досвід і роблять життя кращим. Побутує думка, що ні процес, ні результат діяльності настільки не впливають на людину, як емоції, які вона переживає на всіх етапах виконання певної роботи. Одним із таких почуттів є захват, захоплення.

Учені розглядають захват як потужне, сильне почуття, здатне спонукати до дій, воно може бути творчим та евристичним, допомагає людям знаходити один одного, улюблену справу, це також ефективний інструмент для налагодження й розвитку людських стосунків. Із цим почуттям тісно пов'язаний жанр компліменту. Як сказав А. Лінкольн, «кожний любить компліменти». Ви можете висловлювати своє захоплення людьми майже завжди і майже в кожній ситуації. І внаслідок цього люди відчуватимуть себе важливішими. Тому сьогодні необхідно навчати майстерності компліменту учнів у школі й студентів у виші.

Словник української мови тлумачить слово «комплімент» як «приємні, люб'язні слова; похвала, лестощі» [4].

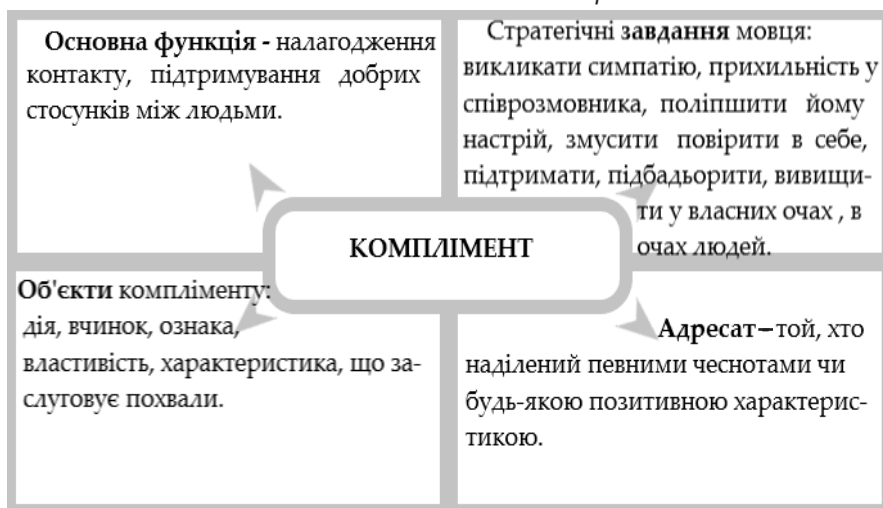
У повсякденному вжитку виявляємо такі його значення: а) висловлення похвального змісту, адресоване людині щодо її зовнішності; б) похвала нестандартної форми; в) лестощі.

Загалом, за висновками мовознавців, появи своїй комплімент має завдячувати бажанню однієї людини зробити щось приємне іншій. М. Монтень зазначав: «Якщо я бачу в інших щось хороше, я глибоко поважаю це хороше й охоче хвалю

його. Нерідко я навіть перебільшую його цінність й говорю не зовсім те, що думаю, дозволяючи собі маленьку неправду. Однак вигадувати те, чого не бачу насправді, я рішуче не вмію. Я охоче повідомляю моїм друзям, що, по-моєму, підлягає в них схваленню, і їхні достоїнства в один фут довжиною з готовністю розтягну до півтора фута. Але приписувати їм ті характеристики, яких у них немає, цього я не можу...» [3]. Отже, виголошуючи комплімент, мовець має враховувати адресата.

Основні характеристики жанру вміщено в таблиці 3.2.4.1.

Таблиця 3.2.4.1. Комплімент



Ще в XIX столітті автори книг, присвячених гарним манерам, наполегливо рекомендували не ототожнювати комплімент із лестощами, чітко розмежовувати їх, адже комплімент — це люб'язності, які говорять людям з певної нагоди, свідомо перебільшений відгук про риси особи, з метою зробити приємне, але не заради вигоди (чим він відрізняється від лестощів). На переконання дослідників, межа між компліментом і лестощами досить тонка й залежить від ситуації спілкування й самих комунікантів, а саме — вікових, соціальних характеристик, особистісних стосунків адресата й адресанта.

На думку О. Іссерс, основна *мета похвали* — позитивне оцінювання, а компліменту — повідомлення про свою прихильність. Дослідниця зазначає, що в них також різні маркери: для похвали показником успішності є прийняття оцінки, показником невдачі — відхилення її; для компліменту навіть незгода адресата з мовцем не означає невдачі; водночас похвала передбачає оцінювання рис, характеристик, знань, умінь адресата, і щоб заслужити похвалу, потрібно здійснити щось, проявивши себе з позитивного боку; комплімент же не обмежений у цьому плані [1].

Варто взяти до уваги пораду мовознавців розглядати комплімент як риторичний жанр крізь призму культурно-мовленнєвих традицій. Національно-культурну специфіку можуть визначати частотність використання жанру (як часто у певного народу прийнято робити компліменти), адресати й адресанти (чи є табу стосовно

конкретних людей), цілі, об'єкти (чим прийнято захоплюватися, а на що накладено табу), а також ступінь розгорнутості й експресії.

Композицію компліменту формують зазвичай *три компоненти*: звернення, повідомлення (власне комплімент) і деталізація його. Звернення до адресата на ім'я (ім'я по батькові, інші варіанти номінації) обов'язкове, бо саме воно робить комплімент адресним. Кожен комплімент має бути адресним (називаємо на ім'я того, кому його спрямовуємо) і конкретним (звертаємо увагу на об'єкт — див. таблицю 3.2.4.2.). Компліменту як жанру не властиве звертання на прізвище, або на пестливу форму імені, якщо воно поєднується з ім'ям по батькові (Оленочко Іванівно, Надієчко Михайлівно).

Таблиця 3.2.4.2. Об'єкти компліментів

Об'єкти прямих компліментів		
1	Зовнішність людини (зачіска, одяг, частини тіла)	Яка ти сьогодні гарна, Оленко! А у вас дивовижний капелюх, дідусю! У тебе красиві й дужі руки, Іване! Ця сукенка тобі дуже личить, Іринко!
2	Позитивні риси характеру, властивості людини	Ти дуже добра дитина, Стасику, мені приємно сказати тобі про це! Я високо ціную твою відповідальність, Марійко! Анно, ти втілення ніжності! Олеже, ти — чесна й порядна людина!
3	Дії, вчинки людини, смаки	Захоплююся твоєю витримкою, Назаре! А ти вмєш приємно дивувати, Аліно! Ця вишиванка свідчить про твій високий смак, Оресте! Друзі, для мене ви — втілення добра й справедливості! Ваша готовність допомагати кожному заслуговує найвищої похвали, Надіє Михайлівно!
4	Професійні/спортивні (та ін.) досягнення	Миколо, твій проект перевершив усі наші найкращі сподівання! Твій сьогоднішній результат у конкурсі — найкращий, ми щиро радіємо за тебе, Орисю! Ти показав сьогодні високий рівень свого професіоналізму, Дмитре!

Компліменти класифікують за різними ознаками. Зокрема, за відношенням до примусу виділяють ініціативні й вимушені, за способом вираження — прямі й непрямі (таблиця 3.2.4.2.).

Таблиця 3.2.4.3. Види компліментів

За наявністю примусу	
Ініціативні Дарино, у тебе справді є ораторський талант! Ти природно й гідно тримаєшся перед публікою! А які тексти виголошуєш!?	Вимушені — Ну як тобі наш учорашній виступ? — Непогано зіграли, молодці.
За способом вираження	
Прямі : Наталко, я в захваті від твоєї витримки. Мені дуже подобаються твої стосунки з мамою, бабусею, Захаре!	Непрямі 1. Денесе, тобі говорили, що ти маєш неабиякий хист до музики? 2. Я вперше в житті бачу таку добру людину. 3. Хто тебе навчив так упевнено перемагати, Ольго?

Щоб зробити комплімент яскравішим, адресант використовує різноманітні виражальні засоби мови, наприклад, епітети, виражені якісними прикметниками і прислівниками: *Тетяно, ти чарівна й мила! Олексю, ти мій найкращий помічник! Щира, добра, надійна, вірна, легка й грайлива — це все про тебе, моя подружко!!! Мої дорогі друзі, ви найсильніша команда! Германе й Макаре, ви прекрасно впоралися із завданням! Це мудро з твого боку, Вероніко!* Для підсилення ступеня якості використовують вигуки: *Ова! Твоя майстерність, Борисе, не має рівних!* Доцільними й виправданими є також гіпербола (*Матусю, ти мудріша в тисячу разів за мене!*), метафора (*Дідусю, твоя душа сонцем випромінює добро!*), порівняння (*З тобою, мій дорогий брате, ми захищені надійно, як за кам'яною стіною!*) і градація (*Ви, Ірино, — сильна, бо зуміли здолати і дощі, і грози, і буреломи, й урагани!*).

На думку соціолінгвістів, комплімент являє собою «двохдове утворення: комплімент — відповідь на комплімент». Пропонують таку схему типових відповідей на комплімент [2, с. 123]:

Схема 3.2.4.1.



До формальних знаків прийняття компліменту відносять посмішку, подяку, кивання. Підозрілий погляд і пауза свідчать про спробу адресата визначити причину компліменту. Обмін компліментами у вигляді експліцитних знаків притаманний насамперед малознайомим людям. Коментар у відповіді підтверджує комплімент: «Гарне пальто» — «Так, до того ж, у ньому тепло». Завищений коментар буває жартівливим і характерний лиш для спілкування між друзями: «Гарна сукня!» — «Я й сама гарна!». Мотивування являє собою деталізований коментар. Переадресування і повернення компліменту є опосередкованим прийняттям похвали: «Ти прекрасно зіграв!» — «Ти також був на висоті!». Незгода з компліментом може бути виражена заниженням («Яка в тебе зачіска!» — «Як зазвичай!»), запитанням («Який гарний перстень!» — «Іронізуєш?»), поступливістю («Ти добре відповів!» — «Ні, інші відповідали краще!», запереченням («Гарні черевички!» — «Дуже тиснуть!»), як брак реакції, переведення теми [2, с. 123-124].

 Додатковий теоретичний матеріал:

І. Дієслово «complir» («закінчувати, завершувати») у французькій мові з таким значенням проіснувало до кінця XIV століття. Згодом у результаті деривації виник іменник «compliment», що означав «завершення, закінчення». Основою для значення «ввічливі, поштиві слова» стала іспанська лексема «complimiento» (нині — «cumplimiento»).

Уперше вживання слова із цим значенням зафіксовано в 1604 році. А перше вживання слова «комплімент» у значенні «поклон, привітання» — у 1634-ому. Мистецтво компліменту як обов'язкова форма придворного етикету набуло поширення при дворі Людовіка XIV, коли комплімент став невід'ємним атрибутом танцю і набув характеру спеціальної промови, виголошуваної упродовж танцю.

Загальновідомо, що розвиток значень слова «комплімент» відбувався в іспанській мові, згодом — у французькій і за її допомогою слово з широкою семантикою стало загальноновживаним у німецькій мові: на початку XVII століття у значенні «придворний ввічливий, вишуканий поклон», у 1623 році — як «усна чи письмова похвала», «вираження поваги», «доказ прекрасних манер», а з 1646 року — у значенні «услесливий відгук».

Перші одиничні випадки вживання слова «комплімент» зафіксовано у 1595 і 1598 роках як випадкові запозичення з іспанської мови.

Комплімент як елемент мовленнєвої дії і впливу був належно поцінований уже в XVII столітті: у 1623 році в Німеччині появились перші листи-компліменти (das Complimentbrief), а трохи згодом — і перший збірник компліментів.

У кінці XIX — на початку XX століття комплімент ототожнювали з поклоном, а згодом і з привітанням, як то було в іспанській мові.

Отже, лексема «комплімент» появилась в європейських мовах лиш на початку XVII століття.

Уперше опис епідейктичної промови здійснив Аристотель у своїй «Риторичі». Метою епідейктичної промови давньогрецький філософ називає похвалу або хулу, а об'єктом виголошення похвали — прекрасне і доброчинне.

У результаті аналізу літератури про світський етикет визначено такі вимоги до жанру в XIX столітті:

1. Насамперед варто уникати компліментарності стосовно людей, із якими ви недостатньо близько знайомі.
2. Робити компліменти жінці (дівчині) чоловік міг лише тоді, коли був цілковито впевнений у її прихильності.
3. Дівчатам і молодим жінкам було заборонено робити компліменти, «щоб не виявитися у незручній ситуації».
4. Компліменти між чоловіками були не просто неприйнятні, але і вважалися непристойними, принаймні у випадках, коли вони не супроводжувалися легкою іронією, тобто не мали форми легкого жарту.
5. Почувши похвалу батькам, молоді люди повинні були подячно відповісти і скромно підтверджувати цю похвалу, але в жодному разі нічого не додаючи (*З Інтернету*).

II. Ви можете захоплюватися особистими рисами чи характеристиками людини. Коли ви робите комплімент стосовно пунктуальності, великодушності, наполегливості чи рішучості, ви допомагаєте людині відчувати себе значнішою і важливішою особою. Усі ми пишаємося своїми позитивними рисами. Усі ми пишаємося своїми досягненнями. Коли інші визнають це і захоплюються нами, ми відчуваємося кращими.

Ви можете захоплюватися тим, чим володіють люди. Люди часто вкладають багато емоцій у речі, які здобувають. Наприклад, більшість людей надають важливого значення меблям і побутовим приладам у будинку. Ви ніколи не помилитеся, зробивши людині комплімент щодо привабливого вигляду будинку чи кімнати.

Люди також приділяють увагу своєму одягові. Ви гарантовано піднімете самооцінку жінки, зробивши їй комплімент щодо певної деталі її одягу чи прикраси.

Ви можете досягнути такого ж ефекту, зробивши комплімент щодо одягу чоловікові, особливо похваливши його взуття чи краватку. Чоловіки зазвичай витрачають багато часу, добираючи краватку й черевики. Їх здивує і втішить, коли ви висловіте своє захоплення.

Ви також можете захоплюватися досягненнями людей. Ви можете робити їм компліменти щодо їхньої освіти чи посади. Можете захоплюватися бізнесом, який вони створили, чи будь-чим, чого вони досягли.

Захоплення досягненнями людей піднімає їхню самооцінку й спонукає їх добре ставитися до вас. Кожна людина досягає чогось, чим варто захоплюватися. Ваше завдання — виявити це і зробити комплімент.

Засторога: висловлюйте схвалення, вдячність або захват лиш тоді, коли ви щиро їх відчуваєте. Ніколи не будьте нещирими у ваших спробах підняти самоповагу інших. Люди відчують вашу нещирість. Не беріть на душу гріх.

Із цього правила є лише один виняток: краще нещира усмішка, ніж щире невдоволення (*Б. Трейсі*).

III. Психологи радять уникати таких фраз:

«Маєте втомлений вигляд». Втомлені люди завжди непривабливі — у них можуть бути мішки під очима, скуйовджене волосся, проблеми з концентрацією уваги, незадоволення чимось. Говорити комусь, що він має втомлений вигляд, — означає підкреслити все це й загострити увагу на неприємностях. Замість того щоб робити припущення про стан співрозмовника, краще просто запитайте: *«Усе гаразд?»*, поцікавтеся, чи не втомилася людина, чи можете їй чимось допомогти. У цьому випадку людина може відкритися і поділитися з вами. Але більш важливим є те, що вона побачить вашу стурбованість, а не грубість.

«Як ви схудли!». І знову недоречно! У цьому випадку комплімент створює враження, що ви критикуєте співрозмовника. Сказати кому-небудь, що він сильно схуд — означає натякнути, що раніше людина була огрядною й непривабливою.

Краще скажіть: «Ти маєш чудовий вигляд». Краще не зіставляти зовнішність людини зараз і в минулому, а просто зробити комплімент прекрасним зовнішнім даним. Це дасть змогу видалити минуле із загальної картини.

«Ви на свій вік маєте чудовий вигляд». Використання фрази «на свій вік» як уточнення завжди звучить поблажливо й грубо. Замість цього скажіть: «Маєте чудовий вигляд» (Джерело: businessblogagency.wordpress.com).

Вправи і завдання:

👉 Прочитайте афоризми про комплімент. Прокоментуйте їх. Із якими ви погоджуєтесь, а з якими — ні? Чому?

1. Комплімент — усе одно що поцілунок через вуаль (В. Гюго). 2. Компліменти нічого не варті, але багато хто дорого платить за них (Т. Фуллер). 3. Я можу два місяці харчуватися одним хорошим компліментом (Марк Твен). 4. Немає у світі прекрасніших рум'ян для жінки, ніж компліменти від чоловіків (Дж. Вільсон). 5. Шанобливість — найбільш замаскований, прихований і елегантний комплімент (В. Шенстон). 6. Що таке компліменти? Те, що ви говорите, коли не знаєте, що сказати (К. Джонс). 7. Уважно слухати — це найбільший комплімент, який ми можемо зробити людині (Д. Карнегі).

👉 Зробіть комплімент будь-якому літературному героєві так, щоб за ним можна було розпізнати адресата.

👉 Запишіть сім улюблених літературних героїв. Запропонуйте однокласникам дібрати для кожного комплімент. Висловіть свою думку щодо змісту й форми компліментів.

👉 Прочитайте компліменти. Запропонуйте варіанти відповідей на них.

1. Прекрасне полотно, доню. Алінко, звідки ти взяла ці образи? — ледве чутно каже Ірина (Дара Корній). 2. «Ви грали добре, навіть дуже! — Тоня підійшла до суперників — Просто я вже три роки як воротар, але з цього року ще й капітан команди школи. Але у вас дійсно хороша техніка, мені було непросто!» (В. Захабура). 3. Дивуюсь твоїй відвазі, шаную твою затятість, захоплююся щоразу — яке ж ти по суті свято! (Ю. Іздрик). 4. Які доглянуті у вас квіти, серце тішиться й радіє, коли споглядаю цю красу.

Література: 1. Иссерс О.С. Речевая тактика комплимента в разговорной речи. Речь года. Тезисы докладов Всероссийской межвузовской научной конференции. Омск, 1995. 2. Карасик В.И. Язык социального статуса. М.: ИТДГК «Гнозис». 2002. 333 с. 3. Монтень М. Опыт. Избранные произведения в 3-х томах. Том I. Пер. с фр. М.: Голос, 1992. 384 с. 4. Словник української мови: в 11 томах. Том 4., 1973. С. 251. 5. Трейсі Б. Максимум успішності. Стратегії й навички для розкриття прихованого потенціалу. Перекл. з англ. О. Замойської. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля. 2018. 336 с.

3.2.5. ЖАНР ПОРАДА

Н.Б. Голуб

За словником української мови, порада — це «Пропозиція, вказівка, як діяти в яких-небудь обставинах, допомога добрим словом у скрутї; рада; повчання, напучення; сприяння, допомога в якій-небудь справі» [2].

Комунікативна мета поради — надати вербальну й дієву допомогу адресатові, спонукати його дій на його користь.

Особливістю жанру є наявність у ньому суб'єктного досвіду, оцінних роздумів адресанта і бажання поділитися ними з метою допомогти, вплинути, змінити ставлення, хід думок, полегшити психічний стан чи процес досягнення певних результатів, спростити, убезпечити від непродуманих дій і вчинків тощо.

На думку вчених, МЖ «порада» цікавий тим, що «той, хто радить, ситуативно має вищий статус; той, кому радять, перебуває у скрутному становищі; радник демонструє позитивне ставлення до того, хто потребує поради» [1, с. 125]. Сукупність згаданих умов МЖ «порада» змушує мовця уникати категоричності в судженнях, підкреслювати свою суб'єктивну позицію і спілкуватися з партнером ніби на рівних, навмисне ігноруючи статус. Людина, що потребує поради, змушена змиритися з констатувальним складником поради (тобто визнати частку своєї вини чи невміння впоратися з обставинами, ситуацією) і має реагувати на рекомендаційну частину поради.

Семантику жанру виражає дієслово «радити». Комунікативний сенс цієї дії полягає у спонуканні адресата змінювати довкілля, реагувати на ситуацію, не впадати у відчай, шукати шляхи розв'язання проблем.

А. Соловйова виділяє у структурі жанру такі компоненти: а) прохання адресата про пораду; б) власне пораду (налагодження довірливих стосунків, констатування власного досвіду), виголошення поради, аргументування її; в) реакція на пораду (згода, незгода, обдумування, цікавість, уточнення, переадресування, пояснення, обурення). Однак дослідниця виходить за межі одного жанру, намагаючись акцентувати, що «порада» — це «жанр у відповідь» [3]. Вважаємо за доцільне уточнити структуру:

- 1) звертання на ім'я (ім'я по батькові) до адресата;
- 2) налагодження довірливих стосунків (пропозиція власних послуг, допомоги тощо);
- 3) власне порада;
- 4) аргументування висловленої поради.

А вже реакція на пораду може бути різною (за А. Соловйовою):

- 1) подяка як вияв згоди;
- 2) невдоволення, образа, обурення як вияв незгоди;
- 3) вагання, а тому — потреба обдумати;
- 4) цікавість, а тому — уточнення;
- 5) байдужість, а тому — переадресування;

Називають такі складники, що визначають ситуацію, у якій необхідна порада:

- 1) адресант;

-
- 2) адресат/адресати;
 - 3) тема;
 - 4) наявність проблем, труднощів в адресата;
 - 5) ступінь знайомства учасників ситуації;
 - 6) рівень довіри в адресатів до адресанта.

Важливого значення варто надавати 4-ому й 5-ому пунктам, що застерігають уникати порад від незнайомих чи малознайомих людей, оскільки в них можуть бути різні наміри. Поради від людини з поганою репутацією або людини, до якої немає довіри, не є цінними.

Залежно від ситуації є поради, яким передують прохання про раду (так звані поради «у відповідь»), а є ініціативні поради, з якими адресант звертається з власного бажання. Ціннішими є ті, про які просять адресанта, їх зазвичай сприймають краще.

Матеріали для вчителя:

Вправи і завдання:



Прочитайте вірш Галини Потопляк. Сформулюйте своїми словами поради, покладені в основу твору. Які з них, на вашу думку, найцінніші?

*Коли печаль і сум у кубі,
Коли нещастя повен двір,
Почуй як плачуть дрова в грубі.
Їм теж несолодко, повір.*


*Послухай як журливо криче
У небі качка поміж хмар.
Як вітер смиче нетерпляче
Життям намолений вівтар.*

*Ти подивись на дощ голодний.
Він мочить плечі калабань.
А з ним ця ніч і день безродний
Блукають світом без вагань.*

*Не все так легко і успішно.
Не все зігріє й оп'янить.
Живемо безнадійно-грішно,
А треба ж вірити й любити.*

*А треба бачити і чути
Як річка стогне, як трава
Згорає миттю від отрути
І як від сонця ожива.*

*Коли журба і сум нахлине
Ти їх жени, жени, жени.
Хай твоє серце відпочине
Там, де сміються ясени.*


 Прочитайте текст. Напишіть, що б ви порадили дітям.

Мав вісім років, коли мене вперше залишили вдома самого. На три дні. Мама поривалася переселити мене до сусідки, та я відмовився. Зійшлися на тому, що сусідка ночуватиме в нашій вітальні...


Першого дня я насолоджувався свободою, вседозволеністю: лопав печиво в ліжку, засинав по опівночі, тричі на день їв смажену картоплю, зранку не заправляв ліжка, одяг не вішав акуратно на стілець, а кидав, як прийдеться.


Другого дня тиша в будинку почала тиснути, виштовхувати за його межі. Зник апетит — не хотілося картоплі, нічого взагалі; набридло не заправляти ліжку, розкидати одяг — адже все одно маленького бунту не помітить ніхто, крім мене й мовчазної сусідки. Втратили принади речі старшого брата — без нього навіть найцікавіша гра видавалася безглуздою. Перед сном мама не навідувалася до кімнати, не цілувала мене в носик зі словами: «Завтра новий день. Гарних снів, Фініку». Ніхто не називав мене фініком.

Я сумував за рідними. А дні так повільно тяглися...*(За Е. Сафарлі).*


 Прочитайте текст. Напишіть текст поради дітям, яким «ранки не приносять жодної насолоди».

Агнеса тепер завжди тішилася ранками — вона навчилася їх по-справжньому любити. Колись, як вона була маленькою дівчинкою, ранки не приносили їй жодної насолоди. Їй не хотілося прокидатися на світанку, застеляти своє ліжко, одягатися та, до того ж, робити це тихо-тихо, аби не розбудити малого брата. Не хотілося вмиватися холодною водою, їсти манну чи вівсяну кашу, пити солодкий гарячий чай, класти два яблука й піріжок у сумку, зашнуровувати черевики, застіпати всі гудзики на довгому пальті, відпускати мамину руку, коли та цілувала її на прощання, й виходити надвір, у холодну й вологу пітьму.*(Н. Гербіш).*

 Пригадайте й запишіть найцінніші поради, до яких ви дослухалися у своєму житті.

 Об'єднайтеся в пари. Оберіть ролі пари й розподіліть їх між собою. Складіть і запишіть діалог, в основі якого має бути порада.

Лікар — пацієнт; батько/мати — донька/син; учитель — учень; читач — бібліотекар; покупець — продавець.

 Прочитайте тексти. Зробіть висновки про важливість жанру поради в житті людей.

I. На щастя, чоловік добрий трапився, порадив, що робити. а могло б бути й інакше, бо й сам ризикував за це під трибунал піти.

Підказав матері: «Пошли дітей у пшеницю (вона тоді наливатися почала, мочна була) і дай їм ножиці в руки — нехай колоски тнуть. Діти малі, їх там не буде видно. А якщо спіймають, то дітям нічого не буде... Бо дорослих за кілька колосків саджали, або й стріляли без попередження *(За І. Лубківським).*

II. Моя бабуся порадила нам купити для моєї підопічної «Роню — дочку розбійника» Астрид Ліндгрєн, «Маленького перевертня» Корнелії Функе або «Нескінченну історію» Міхаєля Енде.


— Тобі не здається, що для «Нескінченної історії» Ліна ще занадто маленька? — стурбовано спитала мам.


— Для гарної книги діти не бувають занадто маленькими, — заявила бабуся і спакувала всі три (*І. Абе́ді*).


III. — Раджу вам стати українським націоналістом,

— Я майже став, — похмуро визнав Гайдук.

— Ні, ще не стали. Ви не знаєте цієї землі, не знаєте її пісень, не знаєте, чому люди вмирили за цю землю. Тільки не думайте, що націоналізм — це ненависть до інших. Це любов до себе, до свого народу й до інших (*Ю. Щербак*).

 Про яку пораду Ви могли б сказати «Ця порада безцінна!».

 Напишіть поради для тих: а) кому зараз сумно; б) хто не любить читати; в) у кого немає хобі; г) хто не вміє цінувати свій час.

 Доберіть запишіть не менше 10 фразеологізмів, що містять різні поради. У яких ситуаціях їх варто використати?

Література: 1. Карасик В.И. Язык социального статуса. М.: ИТДГК «Гнозис». 2002. 333 с. 2. Словник української мови: в 11 томах. Том 7. 1976. С. 244. 3. Соловьева А.А. Речевой жанр «сонет» с точки зрения его семантических характеристик (на материале современного английского языка) режим доступа: www.gramota.net/materials/1/2009/2-2/60.htm.

3.3. ОЦІНЮВАЛЬНІ ЖАНРИ

Н.Б. Голуб

У тлумачних словниках української мови оцінку трактують як думку суб'єктів про цінності, рівні або значення кого-чого-небудь, що сформувалася в процесі соціалізації. Оцінка може бути спрямована на себе або на інших індивідів, водночас авторське судження про предмет, особу, явище дійсності, поведінку, дію тощо не завжди збігається з поглядами співрозмовника щодо оцінюваного об'єкта. Тому прийнято вважати, що оцінка завжди суб'єктивна. З огляду на це варто пам'ятати, що необережне особистісно орієнтоване висловлення може викликати не тільки незгоду, але й протест, серйозні конфлікти, а подекуди може перерости у сварку, обмін образами і т.п. Це не означає, що оцінних висловлень варто уникати. Обереігаючи від них на уроках, за порогом школи ми не в силі відмежувати учнів від них. Тому значно корисніше водночас навчати школярів будувати оцінні судження й реагувати на них адекватно.

У визначенні сутності оцінки як ключового слова для цієї категорії МЖ дослідники наголошують на ціннісному аспектові, оскільки в логіці оцінку розглядають як судження про цінність. Базою ж для формування рис характеру особистості є система цінностей, підмурівок якій варто закладати з дитинства. З наймолодшого

віку дитина має усвідомлювати, чим їй варто дорожити у цьому житті, що оберігати, до чого ставитися з особливою пошаною, а чого остерігатися.

Для розуміння суті жанрів оцінювальних висловлень велике значення має усвідомлення мети, об'єкта, предмета, ролі й функцій оцінки.

Особливість духовної моралі (на відміну від практичної) визначає її здатність керувати не лише вчинками, але й бажаннями, почуттями, думками людини; дає змогу водночас реагувати на обставини, що склалися, і самому формувати чи впливати на формування тих обставин.

Античні філософи в моральному вихованні радили спиратися на гуманістичну ідею, згідно з якою в людині природою закладено прагнення добра, правди і краси. Для кожної людини важливе значення має інформація про цінності — загальнолюдські, для яких немає географічних меж, національності й віку, національні (характерні для окремої нації), державні, культурні, родинні, особистісні.

Здавня оцінюванню піддавали працьовитість і лінощі; сміливість і боягузтво; дотримання й недотримання слова; безкорисливість і користоловство; правдивість і обман; терпимість (толерантність) і нетерпимість та ін.

Оцінку виявляємо в численних фразеологізмах, афоризмах, наприклад: *То того хазяїна кінь, що чужим вівсом потилицю чухає. Ще комар не вкусив, а вже відро сліз назбирала. Пані на всі сані. Та Явдоха така пройдоха, що й у болоті не замочиться. Мотузьяна душа. У нього руки на всі штуки. Під зношеним плащем ховається добрий танцюрист.* Вона може бути обмежена елементами, меншими за слово, а може характеризувати групу слів чи навіть висловлення. Зокрема, оцінку містять морфеми (*премудрий, антигуманний, ультрамодний; пальтечко, дівчисько, ручище, дітоньки; донечка, Мартуся, Сергійко, Назарик, дочка — донечка; син — синочок*) слова (*маячня; старанний, охайний; молодчина; верзти, чалапати*); фраза (*старанний учень, майстерна робота, написано лівою ногою, виконано ідеально*) [1].

Мета оцінювальних жанрів — формування ціннісних орієнтацій, ціннісного ставлення учнів до себе, до всього, що їх оточує, стимулювання прагнення до самовдосконалення й розвитку. Мета і визначає життєву важливість і доцільність цих МЖ.

Об'єктами оцінювального висловлення може бути особа, явище, предмет, подія, тобто все, що оточує людину. *Предмети* оцінювання — це зовнішність, поведінка, вчинок, звички, дії, риси характеру (якщо це людина), зміст, форма, спрямування (якщо це, наприклад, книжка).

Основні принципи побудови тексту оцінювального жанру — об'єктивність, тактовність, почуття міри. Будь-яке оцінювальне висловлення має бути аргументованим і переконливим, містити позитивні елементи; у ньому має бути дотримано відповідності змісту заявленій тезі; нейтральна або доброзичлива тональність голосу.

Оцінювання зазвичай здійснюють за різними ознаками: правильно/неправильно; важливо/неважливо; добре/погано; змістовно/незмістовно; повно/поверхнево; красиво/некрасиво і под., причому в основу одного висловлення може бути покладено одну чи кілька ознак.

До оцінювальних жанрів відносять зауваження, похвалу, осуд, критику, характеристику, рецензію та ін.

Зазвичай оцінка є позитивною (наприклад, комплімент, похвала) чи негативною (наприклад, осуд). Позитивна оцінка сприяє налагодженню гармонійних, доброзичливих, дружніх стосунків, є виявом симпатії, тому вона викликає позитивні емоції у співрозмовників і сприяє зближенню їх, допомагає налагодженню приятельських стосунків, є формою підтримування добрих стосунків.

Виділяють такі *мотиви* позитивного оцінювання:

- 1) вдячність за послугу;
- 2) надія (сподівання) одержати щось бажане, домогтися чогось за сприяння цієї людини;
- 3) бажання залагодити дисонанс у стосунках, нейтралізувати комунікативну невдачу;
- 4) потреба зробити приємне людині;
- 5) прагнення підтримувати контакти.

Література: 1. Голуб Н.Б. Оцінювальні жанри на уроках української мови в 10-11 класах ліцею. *Вісник Луганського національного університету імені Т. Шевченка*. Педагогічні науки, Вип. 3(326), травень 2019. С. 135-142.

3.3.1. ЖАНР ПОХВАЛА

Н.Б. Голуб

Похвала — це жанр мовлення, що передбачає висловлення позитивної оцінки вчинку (поведінки, рис характеру, стилю життя, манер, мовлення тощо) адресата і викликає позитивну емоційну реакцію.

За комунікативною ціллю похвала й комплімент близькі між собою, адже їм властиве позитивне оцінювання. Для похвали позитивна оцінка «є основною ціллю, а для компліменту — способом повідомити про добрі почуття, добре ставлення» [3, с. 178].

Похвалу ще називають «оцінюванням досягнень» [3, с. 179]. Комплімент не обов'язково це передбачає, адже його можна зробити людині, у якої, наприклад, красиві голубі очі чи розкішне каштанове волосся.

Оцінюючи будь-що, мовець спирається не тільки на свою суб'єктивну думку, але й на загальноприйняті уявлення про те, що таке «добре» і «погано».

Похвала передбачає також оцінювання знань, умінь людини. Щоб одержати похвалу, потрібно щось відповідне зробити, проявити себе з позитивної сторони. З історії риторики відомо також, що давні ритори практикували складання похвали не лише людям, але й речам, явищам, окремим рисам, подіям. Наприклад, осені, лінощам, школі, красномовству. В античні часи похвалу відносили до епідейктичних промов, призначення яких, на переконання Аристотеля, — хвалити або осуджувати.

За призначенням епідейктичні промови поділялися на два види: 1) представлена жанрами, у яких наявна оцінка події (тобто хвала чи осуд); 2) представлена жанрами, що зумовлені певною подією (промови з нагоди певної події; напуття, вступне слово, у відповідь слово). Предметом епідейктичної промови Аристотель називав прекрасне або ганебне. Прекрасне в людині — це чесноти, позитивні якості, а також добрі справи і досягнення, — усе те, за що можна хвалити. Похвалу античні мудреці

вважали мистецтвом. З історії риторики відомі зразки похвальних текстів, адресовані богам, Ісусу Христу (наприклад, «Похвала Богові»), особам (наприклад, «Похвала Златоустові», «Похвала Володимирові», «Про гончарів», «Про теслів», «Про школярів», «Про женців»), комахам, тваринам (Похвала мусі) і речам (наприклад, «Похвала Батьківщині», «Похвала логіці», «Похвала мудрості», «Похвала глупоті»).

Комплімент не обов'язково це передбачає, адже комплімент можна зробити людині, у якої красиві голубі очі чи розкішне каштанове волосся.

Жанри похвали й осуду мають спільні для них семантичні структурні компоненти: суб'єкт оцінювального ставлення, об'єкт оцінювання, саме оцінювальне ставлення, базування оцінки (визначник-інтенсифікатор оцінки). Розроблено такі правила для досягнення максимального ефекту від вашої похвали іншим людям:

По-перше, хвалити потрібно негайно. Що швидше ви похвалите, то більший ефект вона (похвала) матиме. Деякі компанії роблять помилку, заохочуючи своїх працівників щотри місяці, раз на півроку чи навіть раз на рік...

По-друге, хваліть конкретно. Коли хвалите за конкретну дію чи поведінку, ви забезпечуєте повторення цієї конкретної дії чи поведінки. Однак якщо ви хвалите загалом, як це роблять деякі люди, похвала справляє слабкий вплив на адресата.

Це ж правило стосується похвали дітей. Замість того, щоб сказати «Ти чудова дитина», скажіть: «Цього ранку ти був неперевершений, застеливши своє ліжко й прибравши у своїй кімнаті». Правило таке: хваліть те, що ви прагнете побачити повтореним, хваліть його негайно й конкретно.

По-третє, щоразу, коли це можливо, хваліть привселюдно. Якщо ви хочете зауважити людині, робіть це наодинці, але хваліть у присутності інших. Що більше людей присутні, то вище це підніме самооцінку й самоповагу тієї людини [7].

Похвала (як і осуд) має повну структуру, складниками якої є суб'єкт оцінювання (той, хто оцінює), об'єкт оцінювання (той (те), кого (що) оцінюють), підстава для оцінювання (вчинок, дія, звичка, результат тощо), саме оцінкове ставлення, визначник (шкала, оцінний стереотип) оцінки. Залежно від особливостей компонентів похвала може звучати по-різному: «Я хвалю вас за роботу, виконану вчасно та якісно!», «Ви дуже добре виконали завдання», «Хороша робота!», «Добре», «Непогано», «Ось це робота!!!». Вибір тієї чи іншої модифікації залежить від ситуації, умов спілкування, взаємин комунікантів [2].

Причиною (підставою) для виголошення похвали може бути врочиста подія (день народження, вручення/отримання нагороди, звання, премії), презентація, офіційна зустріч, завершення відповідальної роботи тощо.

Якщо йдеться про похвалу предмета чи явища, загальною вимогою успішної реалізації похвали буде наявність у мовця (адресата) знання чи досвіду, на основі яких він оцінює неживий предмет. Адресат може бути як обізнаний щодо високої цінності предмета, так і вперше поінформований про нього. На думку С. Волінкіної, соціальні характеристики тут втрачають своє значення, а раціональний та емпіричний досвід, навпаки, визначає рольову взаємодію комунікантів [1].

Згадані вище рольові моделі похвали називають традиційними, стандартними, такими, що часто реалізуються. Однак паралельно існують інші, що виходять за межі стереотипів. Тому виділяють чотири типи нестандартних рольових моделей МЖ похвали: непряма похвала, заочна, авто-похвала, квазіпохвала [1, с. 201].

Непрямою іменують похвалу, «спрямовану від автора до адресата, об'єктом якої є певна третя особа, що перебуває у ближчому просторі спілкування, але не бере безпосередньо участі в діалозі». Наприклад, три подруги повертаються з нічного кіносеансу: «А (звертаючись до Б про В): «У нас лиш Олена стійко витримала нон-стоп». Б: «Так, дивилася, не моргнувши оком!». В: «Дякую, просто в мене добре натренована сила волі». Непряму похвалу здебільшого сприймають позитивно [1, с. 201].

Заочною називають похвалу, адресовану слухачеві про об'єкт, що перебуває за межами спілкування: «Мені, до речі, сподобався учорашній виступ твого брата на змаганнях. Молодець!».

Жанрова особливість автопохвали полягає в тому, що вона реалізується в тексті, автором, адресатом і об'єктом якого є одна й та ж особа: «Який же я молодець! З усіма завданнями впорався, маму вчасно зустрів, сестрі допоміг виконати завдання! Пишаюся собою сьогодні!». Таку похвалу сприймають по-різному: як жарт, як бажання привернути до себе увагу, як вияв нескромності, як запит на оцінювання певних дій, вчинків. Тому варто наголосити на тому, що в традиції українців дотримання принципу скромності важливе.

Особливість квазіпохвали визначають такі умови: адресат і об'єкт похвали з огляду на свої біологічні, фізичні чи інші властивості не може повноцінно сприймати похвалу й реагувати на неї. Наприклад, тексти, звернені до квітки: «Яка ж ти красуня! Так гарно зацвіла, порадувала мене цього року!», до машини: «Моя хороша, ти пододала таку відстань! Заслужила відпочинок! Молодчинка!» [1].

Похвала має певні застереження: якщо ви зненацька нагородите квітчастою похвалою свого начальника, потенційного клієнта чи кохану людину, вони ймовірно вважатимуть це лестощами. Як бути? Дослідники радять знати такі прийоми:

- 1) скористатися «циганською поштою»: висловіть своє захоплення не конкретній людині, а комусь із її близького оточення;
- 2) не говоріть слова похвали прямо, а натякніть на те, що викликало у вас захоплення;
- 3) користуйтеся прихованою похвалою (Як блискуче ти відповів на всі запитання, мені для цього знадобилося б значно більше часу!) [4, с.227-242].

Отже, залежно від мети, об'єкта і предмета є потреба говорити про два види похвали: похвальну промову (з нагоди певної події) і похвалу за певну дію, вчинок, ставлення тощо.

Важливо знати також, що, даючи оцінку, мовець спирається не тільки на свою суб'єктивну думку, але й на загальноприйняті уявлення про те, що таке добре і що таке погано.

Матеріали для вчителя:



Зразки (уривки) похвали:

1. *Ф. Прокопович. Похвала Златоустові.*

Друга зірка красномовства, яку ми хочемо взяти для наслідування, — це Златоуст. Протягом усіх століть лунала його слава, а ніжне ім'я «Златоуст» стало величним пам'ятником його вічної слави. Якщо ти розглянеш його твори, то побачиш,

що його слава менша, ніж його красномовство, а талант його пізнаєш із найбільш витончених доводів, чудових порівнянь, силу — з кожної палкої і обдумано побудованої промови. Здається, що він усюди літає, ніде в нього немає пишномовної бундючності. Коли одні оратори мають більше успіху в трактуванні поважних, а інші — легких справ, коли одні — напористі, інші — лагідні, а ще інші — більш здатні викликати співчуття, і всі вони мають свої здібності в окремих галузях красномовства, то Златоуст, гадається, мав такі здібності в усіх тих ділянках... [5, с. 203].

2. Ю. Джигирей. Похвала лінощам

...Чи можна розглядати лінощі як недолік? Звісно, ні. Завдяки прагненню людини менше працювати були створені всі види транспорту: адже що швидше, то ближче до улюбленого дивана. З цією ж метою був створений і комп'ютер. І якщо раніше батьки намагалися загнати дітей з вулиці додому, то тепер вони прагнуть вигнати їх на свіже повітря...

Якби Ларошфуко жив у наш час, йому б не спало на думку стверджувати, що «в нашому розумі більше лінощів, ніж у нашому тілі». Адже нині не потрібно йти в бібліотеку, годинами сидіти в пошуках необхідної інформації, списувати гори сторінок. Усе вже готове...

Якщо донедавна, аби привітати друга з днем народження, нам необхідно було йти до поштового відділення, то нині можна скористатися електронною поштою, а ще простіше — зателефонувати... Усе спрощено до межі. І все — завдяки лінощам... [6, с. 438-439].

Вправи і завдання:



Напишіть похвалу рідному місту (селу).




Напишіть похвалу рідній школі, саду, полю, луку...



Прочитайте гумореску Павла Глазового «Похвала». Кому адресована вона? Від чого застерігає автор? Сформулюйте своїми словами мораль і правила, яких необхідно дотримуватися.

*— Ахи! — гукнув старий павук,
Уздівши юну муху. —
Ти так гудеш, що кожен звук,
Як музика для слуху.
За дивну талію твою
І за гарненькі ніжки —
Я все покинув би й пішов
Хоч на край світу пішки.
Ти — як перлина, як топаз,
Ти — як іскрина синя..
А муха — дзись!
І тільки раз! —
Попала в павутиння.
Ну й зрозуміло, що було*

*І що робилось далі.
Оскільки діло вже дійшло
У байці до моралі,
То я скажу, що не для мух
Слова, звичайно, мовляться,
Бо на солодку похвалу
Не тільки мухи ловляться.*

 Прочитайте текст похвали. Випишіть чесноти, дії, вчинки, події, що спричинили появу цього МЖ.

Похвала Мартина Поляка Юркові Прохаську (з нагоди вручення премії імені Фридриха Гундольфа 16 травня 2008 року у Львові)

[Нагороду ім. Фридриха Гундольфа для іноземних інтелектуалів і письменників, що поширюють німецьку культуру в світі, заснувала 1964 року Німецька академія мови та поезії як одну з п'яти найважливіших національних відзнак у галузі літературної та інтелектуальної діяльності поряд із нагородами ім. Георга Бюхнера (головна літературна премія в Німеччині), ім. Зигмунда Фрейда (за досягнення у науковій та науково-популярній літературі), ім. Йогана Гайнриха Мерка (за досягнення у літературній критиці та есеїстиці), ім. Йогана Гайнриха Фоса (за перекладацьку творчість). Нагороду названо на честь Фридриха Гундольфа (1880—1931) — знаного німецько-єврейського інтелектуала та поета, одного з чільних науковців-гуманітаріїв Веймарської республіки, автора синтез із історії німецької літератури та піонерських студій над творчістю Гете, Шекспіра тощо. Юркові Прохаськові нагороду було вручено під час конгресу Німецької академії у Львові 16 травня цього року].

Осінь 1985-го. До мене зателефонував польський письменник Станіслав Лем, котрий тоді мешкав у Відні й хотів зустрітися зі мною для розмови про один текст, на який він отримав замовлення від певного австрійського часопису... Пригадую, як цей невисокий, делікатно збудований чоловік барвисто й захоплено говорив про освіченість і багатомовність галичан. У Львові, жартував він, кожен двірник знає двітри мови, у цьому відмінність від одномовної Австрії, де з острахом не сприймають усього, що чуже. Львів'яни були справжніми європейцями, навіть якщо з позиції Відня часто здавалося інакшим, сказав Лем, вибачливо усміхаючись і протираючи білою хустинкою окуляри.

Я пригадав собі цей його вислів, коли вперше зустрів Юрка Прохаська... Хай там як, але навпроти мене сидів європеєць, достоту такий, яким його описав Станіслав Лем: освічений, ерудований, багатомовний, чудово обізнаний із різними культурами, однаково добре з польською та німецькою, не кажучи вже про українську. Коли я запитав його про рід занять, Юрко скромно відповів, що перекладає, і аж після довгих випитувань назвав імена: Йозеф Рот, Роберт Музиль... Мене вразила його німецька, бездоганна, з австрійським відтінком. «Звідки це», — спитав я. Він назвав свої перебування в Австрії на групових психотерапевтичних семінарах, а також студії германістики у Львові.

Від часу нашого знайомства минуло декілька літ, у міжчассі помітно побільшало перекладів у Юрковому списку: три романи Йозефа Рота: «Готель Савой»,

«Фальшива вага» та «Йов»; «Сум'яття вихованця Терлеса» та збірка оповідань «Три жінки» Роберта Музиля. Понад 1200 сторінок «Чоловіка без властивостей» уже перекладено. Обсяг похвального слова не дає перераховувати весь список перекладів, назву лише декілька імен: Гайнрих фон Кляйст, Готфрид Бен, Гюнтер Айх, філософські праці Фридриха Шляєрмахера, Мартина Гайдегера та Юргена Габермаса. А ще ж есеї, насамперед стаття Карла Шлегеля «Лемберг. Столиця європейської провінції». Нині Юрко Прохасько працює над «Нотатками Мальте Ларурдса Бригге» Райнера Марії Рільке і над «Зниклим безвісти» Франца Кафки.

Водночас літературний переклад для Юрка Прохаська є нехай і шляхетним, однак побічним заняттям. Його основне місце праці — Інститут літератури імені Тараса Шевченка НАНУ й Український католицький університет, де він викладає.

Але й цього не досить. Усі ми знаємо й цінуємо Юрка Прохаська як письменника й публіциста. У 2007 році з'явився фотоальбом про старі двірці сучасної західної України, колишньої Східної Галичини, книжка з текстами Юрка і Тараса Прохаськів (Тарас — брат Юрка, якого ми сьогодні вшановуємо). Напрочуд світлий текст Юрка Прохаська про Львів, «Львівські епіфанії», вміщено у виданій в Польщі книжці «Львів. Три есеї» (два інших, не менш цікавих тексти, написали Наталка Сняданко та Юрко Іздрик)... Як цей чоловік, такий молодий, стільки встигає, — запитував я сам себе, і, зрештою, запитаю себе про це й нині.

Культурне посередництво не є для Юрка Прохаська обмежено-однобічним, він постійно й невтомно діє в декількох напрямках, ніколи не випускаючи з поля зору плідних взаємовпливів. Він, германіст, перекладач і співпрацівник знаних часописів «Критика» та «І», є одним із чільних популяризаторів німецької культури в Україні, хоча й не любить у своїй скромності про таке чути. З однаковим завзяттям Юрко висвітлює пекучі українські питання в німецькомовному просторі — і то не лише літературні! Важко уявити собі кращого посланця культури України! Юрко Прохасько належить до тих небагатьох українських авторів, до кого звертаються німецькомовні газети й часописи чи організатори конференцій, коли йдеться про виклад тем із регіону. Хто хоч раз мав задоволення сидіти з Юрком на одному подіумі, знає, наскільки енциклопедичні його знання, що їх він стримано і завжди скромно додає до дискусії. Його освіченість гідна подиву. Він невимушено й легко, водночас ніколи не поверхнево, рухається по найрізноманітніших ділянках знань, однаково добре знається на літературі, історії, філософії, архітектурі...

Сьогодні Німецька академія мови та літератури вшановує Юрка Прохаська премією імені Фридриха Гундольфа за поширення німецької культури за кордоном, але його діяльність посередника не обмежується лише німецькою культурою, не менші заслуги він має й у сфері польсько-українських культурних взаємин. Протягом років він, як і його брат Тарас, Юрій Андрухович, Остап Сливинський та інші українські автори, активно бере участь в ініціативах, спрямованих на українсько-польське порозуміння: пише публіцистичні статті, наприклад, для ліберального католицького тижневика «Tygodnik powszechny», бере участь у дебатах тощо. Заслугою цих людей є те, що за останні роки складні, позначені травмами й взаємними образами стосунки між обома сусідами помітно покращали.

Юрко Прохасько зарекомендував себе як перекладач польської літератури. Він переклав «Мій Львів» Юзефа Вітліна, зворушливий панегірик Львова, писаний в американській еміграції, а також «Два міста» Адама Загаєвського...

Коли переглядаю список творів, що їх переклав Юрко Прохасько, мені пригадується інший львівський перекладач. Він теж перекладав Йозефа Рота, Франца Кафку і Юзефа Вітліна, хоч і на декілька десятиліть раніше. Це Ізидор Берман. Другим важливим перекладачем Йозефа Рота на польську був Юзеф Вітлін. Йому належать п'ять перекладів.

Для інтелектуального клімату культурної метрополії, де ми сьогодні гостюємо, прикметним є те, що через стільки років Юрко Прохасько знову переклав Франца Кафку, Йозефа Рота і Юзефа Вітліна, звісно ж, українською.

Тут, у цьому чудовому місті, не можу стриматися від іще однієї критичної зауваги. Наш континент розтинає новий кордон, розділяючи людей. Тож по другий бік нової стіни опиняються й українські друзі, з якими тут нині зустрічаємося. Вони почувуються вилученими з тієї багатой, ситої половини Європи, яку ми нерідко вважаємо цілістю, почувуються покинутими напризволяще. Ми мали би зробити все, щоб покласти такому стану край. Це наш борг, зокрема, й перед Юрком Прохаськом.

Проте сьогодні ми зішлись, щоб ушанувати Юрка Прохаська, вшанувати як невтомного посередника і будівничого мостів, висловити йому нашу подяку. У цю похвалу хочу включити його родину, яка дає йому можливість зосередитися на своїй праці.

У спогадах про свого товариша юних літ, Йозефа Рота, Юзеф Вітлін пише, що вони роками завершували листи один до одного фразою з юнацького вірша Рота: «Скрипці слава!»

У цьому сенсі, дорогий мій Юрку, хочу привітати тебе з цією чудовою премією. Ти справді заслуговуєш її. А тому: «Скрипці слава!»

*Повний текст за цим покликанням: https://krytyka.com/ua/articles/pokhvata-martyna-polyaka-yurkovi-prokhasku-z-nahody-vruchennya-premiyi-imeni-frydrykha?domain_switch=full



Доберіть і запишіть якомога більше мовних зворотів і формул похвали дитини.



Оберіть уривок улюбленого твору українського письменника/письменниці, який доречно, на вашу думку, розширити похвалою. Конкретизуйте, кого й за що ви хотіли б похвалити.

Література: 1. Волинкіна С.В. Ролевой репертуар оценочного жанра похвалы. Вестник нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. 2016. №2. С. 200-204. 2. Дьячкова И.Г. Похвала и порицание как речевые жанры. Вестник Омского университета. 1998. Вып. 3. С. 55-58. 3. Иссерс О.С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. Изд. 5-е. М.: ЛКИ, 2008. 288 с. 4. Лаундас Л. Как говорить с кем угодно и о чем угодно. Психология успешного общения. Технологии эффективных коммуникаций. 2-е изд. М.: Добрая книга. 2006. 400 с. 5. Сагач Г. Вибрані твори: В 5 томах. Т. 2. Хрестоматія «Золотослів». Рівне: ПП ДМ. 2006. 288 с. 6. Таранов П.С. Искусство риторики: Универсальное пособие для умения говорить красиво и убедительно. Симферополь. 2001. 576 с. 7. Трейси Б. Максимум успішності. Стратегії і навички для розкриття прихованого потенціалу; пер. з англ. О. Замойської. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля. 2018. 336 с.

3.3.2. ЖАНР ОСУД

Л.В. Галаєвська

«Індивідуальний портрет» мовленнєвого жанру *осуд* постає у зіставленні з іншими МЖ і подібно їм формується на основі універсальних ознак.

Пропонують дев'ять критеріїв «паспорту» цього МЖ, а саме:

- 1) *комунікативна мета* (спонукати адресата до певної дії, тобто до відповідної адекватної поведінки, до зміни її на краще, щоб уберегти адресата від неналежного поводження);
- 2) *загальний комунікативний смисл* (передбачає вплив на поведінку адресата й ставлення його до певної події);
- 3) *модель адресанта*;
- 4) *модель адресата*;
- 5) *диктумний зміст*;
- 6) *чинник комунікативного минулого*;
- 7) *чинник комунікативного майбутнього*;
- 8) *жанрова тональність* (залежить від манери спілкування, ставлення мовця до адресата, сприйняття адресата й ситуації спілкування);
- 9) *засоби реалізації* (лексичні, граматичні та синтаксичні вербальні засоби) [5, с. 7-8].

Розглянемо «паспортні» ознаки осуду як МЖ.

Комунікативна мета — надання негативної оцінки дії, явищу, процесу тощо.

Як оцінний МЖ осуд близький до таких жанрів, як незгода, засудження, образа, критика, прокляття та інші. Усі вони є МЖ, що демонструють вербальну конфронтацію мовців. Їх об'єднує загальна мета — продемонструвати негативне ставлення адресанта до адресата чи іншого об'єкта/ суб'єкта.

Для вирізнення власне осуду з-поміж інших жанрів потрібно, крім комунікативної мети, звернутися до загального комунікативного смислу, співвідносного з узусним розумінням цього явища.

Осуд — це вияв негативного, несхвального ставлення до кого-, чого-небудь; категорично висловлена думка про кого-, що-небудь. За своїм смислом та метою осуд дуже близький до засудження, однак між ними є певні відмінності. Адресантом осуду може бути будь-яка особа, що вважає дії адресата невідповідними її системі морально-етичних цінностей. МЖ *осуд* є лише висловленням свого негативного ставлення. Він має на меті певний вплив на адресата, але не покарання. Осудом називають негативне ставлення соціуму до певних дій.

Осуд є також проявом негативних емоцій мовця. Зазвичай висловлення осуду може включати такі елементи, як звертання до адресата; зазначення вчинків, поведінки або слів адресата, що викликали осуд; негативна оцінка; власне осуд дій або навпаки бездіяльності адресата; вираження негативних емоцій адресанта щодо вчинків адресата; вимога змінити неналежну поведінку на адекватну.

Чинник *комунікативного майбутнього* пов'язаний із поглядом адресанта на майбутнє, оскільки він із власної ініціативи, висловлюючи негативні емоції й оцінку ситуації, намагається вплинути на позицію адресата, на його дії в майбутньому.

Цей чинник містить ситуативні фактори, що обумовлюють подальший розвиток мовленнєвих дій. Вони можуть реалізуватися в подальшому розгортанні ситуації, у продовженні засудження ситуації або виникненні інших МЖ.

Жанрова тональність — це «емоційно-стильовий формат спілкування, що виникає в процесі взаємовпливу комунікантів і визначає їхні інтенції і вибір різних засобів спілкування» [6, с. 9]. Тональність сприйняття й розуміння тексту забезпечує єдність інтерпретації. Під тональністю розуміють такі параметри, як серйозність/несерйозність спілкування, одноплановість/багатоплановість смислів, кооперативність/конфліктність, щоденна вживаність/ритуальність, збільшення/зменшення дистанції між комунікантами, відкритість/завуальованість вираження інтенцій, пріоритет змісту/форми спілкування [6, с. 10]. Відповідно, жанрову тональність розглядаємо як сукупність тих чи тих ознак. У результаті виділяється кілька типів тональності: інформаційна, статусна, фатична, жартівлива, урочиста, гіпотетична, агресивна, маніпулятивна, ідеологічна, езотерична [6, с. 11]. Жанрова тональність осуду має такі вияви: серйозність; конфліктність спілкування; висока частотність використання; збільшення дистанції спілкування; відкритість вираження, рідше завуальованість інтенцій адресанта, пріоритет змісту.

Осуд — специфічний МЖ, якому властиві такі параметри: *комунікативна мета* (надання певної оцінки діям, явищам, процесам); *загальний комунікативний смисл* (негативне, несхвальне ставлення до кого-, чого-небудь); *диктумний зміст* (його елементи: звертання до адресата; зазначення вчинків, що викликали осуд; негативна оцінка; власне осуд; вираження негативних емоцій; вимога змінити поведінку); *адресант осуду* (особа, що має статус, досвід, вік, авторитет, повноваження та виявляє зацікавленість проблемою); *прямий адресат осуду* (особа чи установа, чії дії викликали осуд адресанта); *непрямий адресат* (аудиторія читачів, слухачів або глядачів); чинники *комунікативного минулого* та *комунікативного майбутнього* (виражають ретроспективний погляд на дії, що викликали осуд та інтенцію змінити ці дії у майбутньому); жанрова *тональність*; *засоби мовної реалізації осуду* (лексичні одиниці з негативно-емоційною конотацією та висловлення з оцінними елементами).

Завдання і вправи:



Прочитайте текст мовчки, визначте тип, стиль і жанр мовлення. Які фрагменти його спонукали вас до роздумів? Обґрунтуйте. Чи відомі вам особисто подібні випадки? Якщо так — розкажіть про це. Які запитання ви хотіли б поставити авторові?

Якось до редакції журналу жінка надіслала листа. У ньому йшлося про те, що якось її донька повернулася зі школи не сама, а з подругою і звернулася до матері:

— Матусю, в Ольги завтра день народження, то чи можна цю подію відсвяткувати в нас удома, бо подруга не хоче, щоб однокласники глузували з неї, побачивши її бідність та відсталих неprestижних батьків, які працюють двірниками?

Жінка сіла й задумалася: дівчина соромиться власних батьків, вважає, що вони обмежені, неосвічені, немодно одягаються. Коли в школі призначають батьківські збори, дівчина, мабуть, навмисне не повідомляє про це батьків, бо соромиться, щоб учителі не побачили, які вони «відсталі»!

Що ж перешкоджає дівчині шанувати людей, які дали їй життя? Наївно думати, що причиною є немодне вбрання чи професія. Щось тут глибше й важливіше. Що ж саме?

Юнаки й дівчата, дорослішаючи, починають серйозно замислюватися над своїм місцем у суспільстві — нинішнім та майбутнім. У їхньому лексиконі з'являються слова «престиж» та «престижний». Особистий престиж пов'язується із престижем родини.

До 14-15 років діти вже пережили вік безумовного прийняття всього, що оточує їх в отчому домі. Вони намагаються оцінити поведінку членів сім'ї, їхні характери, моральні риси. Їх починає цікавити становище батьків у суспільстві, їхні посади, ставлення до них співробітників, знайомих, сусідів. Якщо освіченість батьків, їхні досягнення визнає й поважає значне коло людей — це предмет особливої гордості дітей.

Та чи кожен підліток спроможний зрозуміти, що посада й зарплата — лише зовнішні вияви значущості будь-якої людини? Що справжнє багатство сім'ї — не меблі й одяг, а духовна спорідненість (За П.Калініною).



Прочитайте текст мовчки, визначте тип, стиль і жанр мовлення.

Весна, літо, і осінь тихою ходою підступає осіння пора: рано чи пізно, але дівчина стає молодницею, дружиною, потім ненькою, далі — свекрухою чи тещею і, врешті-решт, бабусею, а парубок перетворюється на чоловіка, батька, тестя і, нарешті, стає дідусем.

Як старі дерева підтримують гілками одне одного, так і старі люди почувають себе добре доти, доки вони вкупі. Чоловік і жінка, які прожили разом довге життя, навіть схожі рисами характеру. Щоправда, зазвичай жінка виявляється стійкішою. Велика біда, коли старість утрачає опору. До кого прихилитися? З ким прожити вік? Діти турбувалися про своїх батьків, бо злочином вважалося покинути їх, вони стали немічними. Добрі діти — батькам вінець, а злі — кінець, — говорить народна мудрість. Старий батько часто поселявся у сина, бо дочка, зазвичай, була залежна від свого чоловіка. Самітня старенька мати також намагалася поселитися у сина. Проте життя підправляло ці правила.

Старі люди приносили чималу користь у господарстві. Вони не сиділи без роботи. «Поки діда, поки й хліба; поки баби, поки й ради», — говорили в народі.

Запитання і завдання:

1. Яку проблему порушено в тексті?
2. Чи є у тексті дискусійні моменти? Назвіть їх.
3. До якої проблеми привертає увагу цей текст?
4. Що для сучасної людини найцінніше? Що є найдорожчим для вас?



Прочитайте текст. Дайте відповіді на запитання і виконайте завдання.

Хлопець, човгаючи новими кросівками, попрямував слідом за всіма, намагаючись відтягнути мить розплати за попередні, щасливі хвилини...

Першим пішов «на муки» Ромко Загородцький. Хлопчина кілька секунд повисів, ніби налаштовувався, потім різко сіпнувся і почав підтягуватися. Його виста-

чило аж на 8 разів, останні з яких він дригався, наче жаба, яку вдарило струмом. Потім зіскочив на підлогу і підняв руки до гори, як спортсмен. Дівчата, які сиділи на матах і стежили за процесом, голосно заплескали в долоні і закричали щось, імітуючи групу підтримки.

І тут на турнік заскочив Матвій. Він на одному диханні підтягнувся 25 разів. Усі оторопіли. Хлопець зіскочив на підлогу. У залі враз вибухнув шквал емоцій. Дівчата захоплено верещали, хлопці презиралися між собою...

— Ну що, Потапенко!? Повториш подвиг товариша?

У того вмить затряслися коліна, уміст шлунку посунув до горла. Противна фізкультурниця чудово знала, що Потап не здатний доторкнутися підборіддям до заповідної залізяки, але не оминала нагоди на його прикладі показати іншим, до чого доводять, на її думку, чіпси та солодкі горішки.

Ледве переставляючи ноги, Денис пішов до шведської стінки й зупинився під перекладаюю. Позаду нього крадькома захихотіли однокласники: дуже вже смішно виглядав цей «колобок» у своїх крутих кросівках, про які й могли мріяти ті, хто справді займався спортом.

Чого чекаємо, га? Лізь давай, бройлер ти наш! — знущально кивнула на турнік Клара Іванівна. Хлопець скривився так, мовби розжував кисліцю, підняв угору руки й підстрибнув, проте неслухняні пальці не витримали вагу тіла, і Потапенко гепнувся на підлогу.

Обережніше! — гукнула вчителька. — Так і школу завалити можна! Де тоді вчитися будете?..

Нарешті Денис таки повис на перекладині. Від натуги його обличчя почервоніло й нагадувало перестиглий помідор, який ось-ось репне від надлишку соку. Хлопець зігнув руки в ліктях і забовтав у повітрі, ніби крутив ногами невидимого велосипеда.

— Ги-ги-ги! — хором зареготав клас. Деякі дівчата попадали від сміху і качалися по зачовганих матах, схопившись за живіт.

— Сало в нові кросівки натече! Обережніше, не вимаж! — знущально закричав хтось із хлопців...

— Бач! Кросівки натягнуті і дурень може, а підтягнутися — тут сила потрібна! — вставив свої п'ять копійок Генка Довгоп'ялий.

— Дивіться! Він зараз розплачеться! — крикнула Юля, яка йому дуже подобалась. І от вона — людина, заради якої він ладен був життя віддати, — каже таке, TAKE! Хлопець затулив обличчя руками, повернувся і подибуляв до роздягальні. Останнім, що він побачив у залі, були насмішкувато-байдужі очі Матвія Самохіна, його найкращого друга (за С. Гридіним).

 *Запитання і завдання:*

1. Про що йдеться в тексті?
2. Як би ви пояснили поведінку однокласників Дениса Потапенка?
3. Які слова передають настрій героя оповідання?
4. Що з прочитаного варто осуду? Поясніть.
5. Що потрібно людині, щоб відчувати впевненість у собі?

6. Дайте пораду однокласникам хлопця.
7. Уявіть себе на місці Дениса. Що б ви відчували?



Прочитайте текст. Визначте основну думку висловлення, тип, стиль і жанр мовлення. Доберіть заголовок.

Мама не квапилася вечеряти. Здається, вона не бачила ні Галі з татом, ні супу, який зварила доня.

— Лікарі радять робити операцію в Німеччині. На це потрібно тридцять тисяч євро, — холодним голосом сказала вона.

— Тридцять тисяч євро, — суворо глянула на нього мама.

Тато сумно схилив голову.

— Ми мусимо знайти ці гроші, повторила вона. — Навіть якщо доведеться продати квартиру.

Не спалося, а ніч — як море... Галя переверталася з боку на бік, товклася, як домовик. Невже до їхніх злиднів додасться ще й продаж квартири? Звичайно, Степанка треба рятувати. Щоб він одужував, щоб бігав, сміявся, тупотів, здоровими ніжками, як раніше. Добре тоді було...

Ні, гроші треба знайти деінде. Але де? Це ж не гриби у лісі.

От якби...заробити!

Тільки де взяти роботу для невеличкої дівчинки-школярки? Де їй знайти таке заняття, щоб хоч трохи підтримати сім'ю?

Дощ надворі вже не періщив. Машини лопотіли колесами мокрим асфальтом, здійснюючи фонтани бризок. Якийсь чолов'яга, що спинив своє авто перед школою, протирав забризкане лобове скло. Галя безтямно дивилася, як він витирав скло жовтою губкою. І враз сягнула думка: витирати скло в автомобілях! Ось заняття, якого вона шукала! Машин нескінченний потік, а сьогодні вони всі забрьохані. Це ж скільки можна заробити!

На Поштовій площі світлофор міряв вулицю зеленим оком. Машини мчали у три ряди, і їм не було кінця.

Крига скресла. Галі давали хто гривню, хто дві, а один водій простягнув їй десятку... Але на цьому удача закінчилася. Дівчинка ще витирала скло, як увімкнулося зелене світло. Автомобілі, що стояли позаду, засигналили, Галя відскочила на тротуар, забувши відерце. Машини рушили й зім'яли його, мов горіхову шкарлупу.

«Життя — це велика неприємність» — згадала Галя слова своєї мами. Її серденько заболіло, защеміло за минулими щасливими днями — так, щасливими! Коли вона не шукала гарячкою заробітку, бо ні Степанкові, ні їхній квартирі нічого не загрожувало.

Сьогодні — або ніколи.

Галя зайшла до вагона метро, тримаючи перед грудьми картон. Знала напам'ять, що на ньому написано.

«Люди добрі, допоможіть моему братику Степанкові! На операцію потрібно 30 тисяч євро».

У правій руці — картон, у лівій — дрібно-дрібно тремтів порожній кульок. Вона не ставатиме на коліна. Не проситиме жалісливим голосом, бо горло їй перехопи-


ло — з нього не вимовити ні звука. Опустивши погляд і відчуваючи, як горять щоки, Галя повільно пішла вагоном. Ноги ледве переступали, ніби на них тяжіли гирі.

Тільки на серці — гидко-гидко. Ніби там скрутилася змія і давить його, і все з нього теплу Галину кров.

Їй потрібна ця тисяча. Хоча б тисяча. Щоб мама побачила світло в кінці тунелю. Щоб зрозуміла: вони виплутаються, і все буде добре (за З. Мензатюк).

 *Запитання і завдання:*

1. Сформулюйте порушену в тексті проблему, покладену в основу тексту.
2. Схарактеризуйте головну героїню оповідання.
3. Поміркуйте, чи могла б вона вчинити інакше. Чому?
4. Що з прочитаного варто осуду, а що — похвали?
5. Висловіть припущення щодо розв'язання порушеної в тексті проблеми.
6. Чого навчає вас розказана в тексті історія?
7. Які емоції викликав у вас текст?
8. Що потрібно людині, щоб відчувати себе щасливою?

 *Прочитайте мовчки текст, визначте тип, стиль і жанр мовлення. Сформулюйте основну думку. Доберіть заголовок.*

Найкраща пора що для учнів, та і для їхніх батьків — канікули. Оцінки з усіх предметів уже виставили, тож можна було робити те, що хочеться, а не те, що треба. Діти розповідали одне одному кумедні історії, складали плани на літо... Вчителі теж прагнули якнайшвидше опинитися вдома.

Так було й сьогодні. Хтось задумливо жував яблуко, хтось домальовував вуса історичним героям прямо в підручнику, а хтось жбурляв брудну ганчірку, якою зазвичай витирали крейду з дошки. Після кількох кидків ганчірка приземлилася на парту Віки Чмирі, котра спокійно читала книжку, незважаючи на балаган у класі. Її прізвище створювало бідоласі безліч проблем, адже любі однокласники щодня вправлялися в уїдливості. Віка мала густі кіски, схожі на потріпану вітром стріху, нерівні передні зуби зі щілиною, була висока й худа. Усе це перетворювало її на ідеальний об'єкт для тупих жартів. А після того як дівчина поставила собі брекети, її «популярність» підскочила.

Сьогодні Віці не пощастило. Вона гидливо, двома пальцями, взяла брудну ганчірку і, не обертаючись, кинула її за спину.

Як у сповільнених кадрах кіно, упізнаний літальний об'єкт впав просто на плече Рувьової — першої красуні класу (так вона вважала).

— Ти що, коза, страх втратила!? — підлетіла до неї розлючена Рувьова. — Ти, чуперадло бісове, зараз цю кофточку вилизувати будеш! Ти знаєш скільки вона коштує?

— Мене це не цікавить! — підняла Чмиря очі на Інку, продовжуючи витирати руки. Рувьова несподівано для всіх схопила Віку за волосся, різким рухом стягнула зі стільця і штовхнула у прохід між рядами, лаючись так, що вуха в'янули.

— Ой! — голосно скрикнула Віка, яка не сподівалась такого навіть від Рувьової.

Клас затих, захоплено спостерігаючи дівочі бої без правил.

— Руки забори, бо гірше буде! — кричала розпашіла Інка. Хтось із хлопців захоплено свистів.

— Давай, Рульова! — скандували деякі дівчата.

Так тривало кілька секунд. Денис, який теж сидів і читав, не відразу повернувся до реальності й зрозумів, що відбувається. А коли зрозумів, зіскочив з місця і втрутився у перебіг подій.

— Ти що, дурепо, робиш? — відтягнув він за талію Інку й перегородив собою їй доступ до Віки. Клас розчаровано загув, не розуміючи вчинку Дениса, який позбавив їх такого видовища.

— Ах ти козел товстий! — кричала Рульова. — Ти пожалієш, що на світ народився! — погрожувала вона.

Однак Денис, не звертаючи уваги на двох фурій, підійшов до Віки, яка сиділа на підлозі й витирала сльози, розмазуючи їх по обличчю, допоміг їй піднятися, обійняв за талію і живим коридором, який вибудували мовчазні однокласники, вивів дівчину з класу. У дівчачому туалеті допоміг їй змити сльози, повернувся назад, у цілковитій тиші забрав свої речі й речі Віки і разом з нею вийшов зі школи (за С. Гридіним).

 *Запитання і завдання:*

1. Яку проблему порушено в тексті?
2. Що стало причиною конфлікту в учнівському колективі?
3. Як би ви охарактеризували поведінку класу?
4. Проаналізуйте й оцініть учинки героїв тексту.
5. Чи можливо було уникнути конфліктної ситуації?
6. Назвіть слова з тексту, що спричинили конфлікт.
7. Наведіть слова, які, навпаки, сприяють гарним взаємостосункам.
8. Чого вчить описана в тексті історія?

Література: 1. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. М.: Искусство, 1886. 412 с. 2. Бигунова Н. А. Объект оценки в положительно-оценочных речевых актах (на материале современного английского языка) / Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи. К.: Логос, 2012. с. 51-59. 3. URL: <http://uk.worldwidedictionary.org/крадій> 4. Гусліста Л. О. Негативна етична оцінка в контекстах осуду (на матеріалі сучасної публіцистики): автореф. дис....канд. філол. наук: 10.02.02. Харків, 2002. 5. Дерпак О.В. Конфронтативні мовленнєві жанри: комунікативно-прагматичний та мовний аспекти (на матеріалі української, англійської та польської мов): автореф. дис....канд. філол. наук:10.02.15. Київ, 2005. 6. Дубровская Т. В. Речевые жанры «осуждение» и «обвинение» в русском и английском речевом общении: автореф. дис....канд. наук: 10.02.19. Саратов, 2003. 7. URL: <http://www.pravda.com.ua/columns/2015/01/1/7053731/> 8. Лазарсфельд П., Р. Мертон Массовая коммуникация, массовые вкусы и организованное социальное действие / В кн.: Назаров М.М. Массовая коммуникация в современном мире: методология анализа и практика исследований. М.: РГИУ, 2002. 233 с.

3.3.3. ЖАНР РЕЦЕНЗІЯ

Н.Б. Голуб

Рецензія — це жанр, основу якого становить критичний відгук про літературний, мистецький твір, наукову працю, публіцистичну статтю тощо. Суть жанру визначає висловлене в ньому ставлення до об'єкта рецензування.

Як науковий чи публіцистичний твір рецензія передбачає глибокі знання й певний досвід, що дають підстави авторові для оцінних суджень. Соціальний ефект цього жанру полягає у сприянні формуванню інтересу до мистецтва загалом і літератури зокрема, художнього, читацького й мистецького смаків.

Сьогодні лексема «рецензія» значно розширила сферу вжитку. Так, в Інтернеті легко виявляємо рецензію на книжку, інші різноманітні товари, крамниці, послуги тощо. На думку вчених, різниця між відгуком і рецензією нині втрачена, адже кваліфікований аналіз нерідко підмінюють особистими враженнями. Так, для відгуку характерна модальність, а рецензія передбачає рівень кваліфікації автора.

Вважаємо за доцільне розмежувати два види рецензії — фахову (рецензія як літературно-критичний жанр) й нефахову (рецензія як мовленнєвий жанр). Фахової навчають у закладах вищої освіти, а саме — студентів, що здобувають літературний (філологічний) чи журналістський фах. Для учнів достатньо ознайомлення з нефаховою, що важливо для формування й розвитку навичок критичного мислення, аналізу й застосування їх з метою набуття досвіду.

Такий підхід дає змогу нам вийти за суворі рамки регламенту, послабити їх, щоб не відбити бажання в учнів послуговатися цим жанром.

Дослідники зазначають, що останнім часом тематичні види рецензій значно розширилися: додалися рецензії на документальні й мультиплікаційні фільми, на телепередачі, рекламні ролики, музичні кліпи, оскільки ці види творів перебувають у полі суспільної уваги.

У процесі рецензування (залежно від мети) автор може аналізувати загалом твір, а також зосередитися на одному з аспектів — майстерності автора, особливостях його стилю чи сюжетного полотна, вправності виконавця, талантові режисера тощо.

У процесі становлення жанру в різні періоди зміщувалися акценти то в інформаційний, то в аналітичний бік.

Одним із найскладніших видів жанру вважають рецензії творів кіно й театру, адже вони передбачають знання й розуміння тенденцій, почерку режисерів, таланту акторів, музикантів, декораторів тощо.

З огляду на специфіку рецензії як МЖ за основу беремо таке тлумачення терміна «рецензія»: вид оцінювального жанру мовлення, що передбачає аналіз літературного, публіцистичного чи наукового тексту, вистави, фільму, виставки з метою виявлення позитивного й недоліків, пропагування різних видів мистецтва й зацікавлення ними.

Написанню рецензії передують підготовча робота. Виділяють такі етапи:

- 1) *ознайомлення* з об'єктом рецензування (читання твору, перегляд вистави, фільму, відвідування виставки);
- 2) *визначення теми*;

-
- 3) коментування назви;
 - 4) висловлення власної думки про зміст твору (вистави, фільму, виставки) і порушені в ньому проблеми;
 - 5) визначення актуальності теми, проблем;
 - 6) висловлення власного ставлення до об'єкта рецензування;
 - 7) визначення певних особливостей (стильових, жанрових, тематичних, акторських, режисерських тощо);
 - 8) висловлення рекомендацій (міркувань щодо цільової аудиторії).

Рецензія не передбачає переказування змісту. Широкому колу читачів (глядачів) важлива рецензія, що викличе в них інтерес до мистецького твору. З цієї метою автори використовують різноманітні засоби (епітети, метафори, порівняння, метонімію, риторичні запитання тощо), прийоми (цитування, інтригування тощо) [3, с. 205].

Матеріали для вчителя:

 *Зразки рецензій для роботи:*

1. Рецензія на книгу Ганни Ткаченко «Голгофа козацьких нащадків. Терновий вінок»

Власне, маю намір розповісти про книжку, яка, зізнаюсь, спершу дуже зацікавила мою читацьку увагу, а потім ущент розбила всі сподівання отримати знайоме кожному шанувальнику книг емоційне задоволення. Книжка з дуже жалісливо-патріотичною обкладинкою, де на першому плані дівчина у вишитій сорочці страждально схилилася в молитві, а нижче — старе посіріле фото часів Другої світової війни чи, може, й старіше — ще з громадянської.

Назва книжки не менш жаліслива: «Голгофа козацьких нащадків. Терновий вінок». Ну якого українця не зацікавить така назва? Яку українську душу не зачепить? Особливо, коли сучасний «терновий вінок» продовжує боляче вгризатися в шкіру, а на Голгофу теперішнім козацьким нащадкам ще дертися і дертися?

Отже, роман «Голгофа козацьких нащадків. Терновий вінок», автором якого є письменниця з Краснограда (це в Харківській області) Ганна Ткаченко, був написаний ще в 2006 році. Лише зараз «Голгофа...» стала доступною для українського читача, якому з відомих причин захотілося «більше про Україну». Що ж, про Україну на 317 сторінках дійсно можна знайти чимало, тільки от надто складно вхопитися на тих сторінках не тільки за емоційну нитку насправді дуже болючої для українців історії, а й навіть за подієву. Відзначу, що подій у романі — хоч відбавляй, але це й зрозуміло: авторка описує часи буремних революційних років, колективізації та війни з фашистською Німеччиною — навряд чи легко цей тривалий період викласти просто, лаконічно й переконливо. Врешті, це завдання не вдалося виконати й Ганні Ткаченко. У переповненому калейдоскопі імен, важливих історичних даних, іноді зовсім не суттєвих для загального сюжету історій звичайних людей, загубилося щось значне, без чого роман став несмачним. Не вистачило у Ганни Ткаченко солі, насамперед емоційної — сухо й невиразно вона розповідає про жахиття, які довелося пережити українцям; смерть, голод, суцільна безвихідь для простого люду зображені мовби речі цілком нормальні й зрозумілі. Одначе читачам, не надто знайомим з подробицями цих реалій (припустімо, іноземцям), заледве вийде збагнути дійсну суть цього «тернового вінка» (А. Сердюк).

II. *Невідомий Іван Тобілевич* (Карпенко-Карий): листи, п'єси // Упорядкування і вступна стаття С. Бронза. Вид. 2-ге, перероб. та доп. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2012. 576 с.

Про книжку, у якій зібрано листи, сказати або майже немає про що, або сказати можна стільки, що й під одну обкладинку не вміститься. Пояснення цьому досить просте: листи — це матеріал, якій може слугувати для створення великого дослідження життя й творчості того, хто ці листи писав. І коментувати їх треба або розгорнуто, або не коментувати взагалі. А головне листи — то є живий матеріал.

Зважаючи на це, книгу «Невідомий Іван Тобілевич» доречніше було б назвати «Живий Іван Тобілевич», адже епістолярій драматурга найповніше демонструє нам його життєві, творчі й естетичні позиції. А головне — усе це в первозданному вигляді, не пропущене крізь призму науковців-дослідників, незаангажоване. Усе, що нам потрібно дізнатися, ми маємо дізнатися самі, просто прочитавши листи Івана Тобілевича, зрозумівши його.

У цьому плані книжка надзвичайно цінна що для дослідника творчості видатного драматурга, то і для пересічного читача, адже листи (а вони нерідко досить раритетні, зберігаються в архівах) зібрані в одній книжці на 600 сторінках. У додатках розміщено світлини й дві відносно невідомі п'єси, принаймні для пересічного читача, — «Гандзя» й «Мазепа».

До уваги читача зібрано листи Івана Карповича, датовані від 1878 року по рік смерті письменника — 1907-ий. Адресати різні: родичі драматурга (брати, сестри, діти), редакції газет, спілки, друзі, відомі діячі (Іван Франко, Сергій Єфремов, Борис Грінченко, Микола Костомаров, Павло Житецький). У цих листах Іван Карпович постає то як батько, що дає настанови своїм дітям, то як автор-драматург, що пояснює деякі свої твори, то як громадсько-політичний діяч, театрал.

Привертає увагу самокритичний і дотепний лист до Івана Франка від 1 березня 1888 року. Із листа видно, що Карпенко-Карий, попри успіх вистав за його п'єсами, усе ж потерпає від неувagi тогочасної критики до своєї драматургії. Основне завдання театрального критика — виявити майстерність конкретної вистави — симбіозу акторської гри, режисерських знахідок, роботи сценографа, світла, звуку...

Значення цього видання важко переоцінити, адже воно таки відкриває читачеві невідомого Івана Тобілевича. Не того хрестоматійного, затертого, бляклого, а живого, справжнього. Саме листи Івана Карповича, сповнені сили і таланту, здатні зробити це якнайкраще (*К. Поліщук*).

III. *Аптека*: роман / Стефані Майєр. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2018. 528 с.

Більшість чули про Стефані Майєр через її доволі відому сагу «Сутінки», за якою навіть зняли декілька частин фільму. А сьогодні розкажу вам про ще одну книгу авторки, яка вийшла не так давно (2016 рік), — «Аптека».

Американська письменниця, яку у 2008 році назвали «автором року» згідно з американською газетою «USA Today», її книжка розійшлась тиражем понад 22 мільйони протягом 2008 року. «Сутінки» визнано найтиражнішою книгою 2008 року. А що ж з її романом «Аптека»? Чи такий він хороший та вдалий, як і попередні книги авторки?

Звісно, стати кращим від «Сутінок» йому не вдалося, бо не так ця історія нашуміла. Та загалом книжка доволі непогана, зі своїми недоліками й перевагами.

«Аптекарь» — це такий собі шпигунський роман із дрібною романтикою. Нібито авторка хотіла в одну книжку додати якнайбільше всього. Та вийшло непогано.

Як на мене, початок трохи затягнутий, багато описів, мало дій. Від цього стає нуднувато, але інтерес до історії не зникає безслідно, бо стиль написання у Стефані Маєр хороший. І привернути увагу читача вона все-таки вміє. Десь через сторінок сто починається справді цікавий сюжет з різними непередбачуваними моментами, як то й має бути в таких історіях.

Сюжет цікавий та непередбачуваний, якщо не зважати на початок. Усе, що я собі запланувала, не збулося, отож авторка зуміла мене заінтригувати. Проте місцями складалося враження, ніби опис не дуже вдалий і йому не вистачає деталей. Плани, які створювали герої для того, щоб врятуватися, залишалися для мене подекуди «темними» плямами. Як писав Стівен Кінг: «Якщо читач не зрозумів, автор погано пояснив». Мені не вистачило пояснень у тій частині, яка стосується різних терористичних організацій, ЦРУ, таємних агентів та їхньої роботи й можливостей. Забагато везіння та збігів, мало конкретних, продуманих дій. Через брак деталей хотілося звертатися до «Гуглу» й перевіряти, можливо, так насправді чи це вигадка авторки? Але водночас тут розкриті проблеми сімейних стосунків, людської сили духу, дружби, взаєморозуміння й підтримки.

Це історія, за якою обов'язково мають зняти фільм, тому що написана вона саме в такому дусі — для телеекранів. Читаючи, можна легко уявити картинки, які б режисери зняли для фільму. І це круто. Це значить, що описи в книзі непогані. Писати Стефані Маєр уміє.

Родзинка книги — розумні собаки, які не просто допомагають героям вижити, а інколи навіть справляються краще за людей. Тварини, які готові віддати своє життя, аби вижив господар, — це безпрограшний варіант у будь-якому разі. Подекуди за розумним Енштейном було спостерігати цікавіше, ніж за головними героями.

Кілька слів про назву книги. До того, як почати читати історію, я бачила багатько відгуків про те, що людям не сподобався переклад. І я серед них. Аптекарь? Ну якось зовсім не вистачило акценту в книжці на цьому, бо ж героїня далеко не аптекарем була. Але то проблема не Стефані Майєр, бо англійською назва роману звучить «The Chemist», що може мати декілька варіантів перекладів. От, наприклад, хімік. Як на мене, то така назва була б більш вдалою для сюжету цієї історії.

Загальні враження від книжки позитивні. Місцями напружена, місцями смішна, цікава й захоплива. Звісно, роман не для тих, хто терпіти не може «сопливі любовні» романи, тому що тут і таке є. Та поряд із цим чималенько екшену, пригод та вбивств. Майєр не змінила своєї жіночої та мрійливої натури, яка гарно простежувалася у фільмі «Сутінки», і спробувала зробити такий собі жіночий шпигунський роман, у якому трішки простежується підлітковий роман з персонажами, які подорослішали (*С. Небилиця*).

IV. Вистава «Сон літньої ночі». Молодий театр, режисер Андрій Білоус. 2019 рік.

«Молодий театр — театр для людей, молодих душею». Молодість не в цифрі біля імені, а в кількості енергії у центрі сонячного сплетіння. Цього неможливо побачити очима чи почути вухами, це потрібно відчувати кожною клітиною.

12 листопада 2019 року відбулася київська прем'єра вистави «Сон літньої ночі» за однойменною п'єсою англійського драматурга Вільяма Шекспіра, на-

писаною майже 500 років тому для весільного гуляння тогочасної знаті. Комедія відома чудернацьким переплетенням мотивів античної міфології, літератури й англійського фольклору. Це одна з найпопулярніших комедій Шекспіра, яку часто ставлять у театрах. Ця п'єса — жарт, казка, сон закоханих молодих людей. Здається, що автор, коли писав свої поетичні рядки, намагався пояснити молодятam природу кохання від них не залежного, чарівливого, долею й містичними силами поєданого.

Режисер Білоус узяв в основу задуму свято Купайла — традиційне українське гуляння літнього сонцевороту, коли молоді дівчата та парубки, натхненні коханням, йшли до лісу шукати заповітного цвіту папороті. За легендою, папороть цвіте лише одну коротку мить найкоротшої у році ночі. Молода наївність намагається знайти цю квітку, щоб відшукати своє кохання та нарешті стати щасливими. Але сила квітки підпорядковується лише нечистій силі, яка й підлаштовує всі парадоксально-комедійні ситуації героїв.

І ти справді віриш у цю дорослу казку. Людина так часто не може розібратися в своїх почуттях чи дивується власним діям, що пояснити все це втручанням вищих сил, — найлегший спосіб.

Вистава має три лінії сюжету. Перша — боротьба за кохання Лізандра та Гермії, Гелени та Деметрія. Друга — лісове життя Титанії та Оберона, і третє — лінія підготовки акторів до весільного свята Тезея та Іпполіти.

Особливого колориту додає українська мова з усіма її мовними зворотами та регіональними особливостями в поєднанні з шекспірівським давньоанглійським писанням.

Білі лляні костюми, що схожі на нічні піжами, підтверджують ту думку, що все дійство — сон. Оскільки у кожного персонажа по кілька образів, зміна відбувається завдяки зміні поведінки або елемента костюма.

У виставі ми не бачимо жодного негативного персонажа. Немає поняття добра та зла, лише світлі, теплі образи. Акторське виконання чарує своєю легкістю.

Головні герої борються за своє кохання, та долаючи перешкоди отримують бажане. Глядачу залишається лише піддатися шарму акторів, відправитися за ними у поетичне царство музики, поезії та веселощів.

Вистава каже нам: стільки шансів втрачено через наш страх зробити помилку, вийти за межі! Може інколи варто позбутися раціонального сприйняття світу та віддатися молодій палкості почуттів, яка так нерозумно, проте так щиро посміхається викликам життя, приймаючи свої почуття та бажання.

Ми маємо право на щастя! — каже Молодий театр виставою «Сон літньої ночі». Тож, час зрозуміти природу своїх почуттів та навчитися жити щасливо! (*В. Коваль*).

V. Авторка про свою книжку:

«Написання сеї книги було моєю давньою мрією...» — так розпочав свою «Історію» Михайло Грушевський понад сто років тому, і вельми достовірно було б сказати щось подібне й про цю збірку. Я носила її в голові й у серці роками, збираючи сюжети й образи, мов намистини, смакуючи різні сорти чаю та його історії, знайомлячись із чайними майстрами й майстринями, змінюючи чайні горнятка, сімейний стан, місце проживання.

Ця книжка писалася в миті радості й тихого смутку, зі щирою усмішкою чи зосередженими зморшками між брів, під небом різних країн, на берегах різних материків, у кав'ярнях, потягах, літаках, але переважно — під сітльський дощ за вікном, із чашкою чаю на столі та котом під боком. Саме тому на цих сторінках, крім суто українських сюжетів, що трапляються на знайомих вам теренах, додано жменьку подорожей і дрібку Сіетла, де я замешкала останні кілька років.

У цих оповіданнях та есеях вигадка сплелася із правдою у тривкий строкатий візерунок. Тут автентичні місця, пересипані моїми словами і настроями, реальні люди з їхніми долями, болем і радіщами, красою й любов'ю. І, звісно, багато чаю. Справжнього, попри його казковість... (О. Орлова).

Література: 1. Мальчевская Е. Трансформация жанра рецензии. *Вестник БДУ. Серия 4.* 2011. №1. С. 74-77. 2. Рецензия как публицистический жанр. Режим доступа: <https://students-library.com/library/read/39887-recenzia-kak-publicisticeskij-zanr> 3. Українська мова (рівень стандарту): Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти / Н.Б. Голуб, О.М. Горошкіна, В.І. Новосьолова. К.: Педагогічна думка, 2019. 232 с. Режим доступу: <https://pidruchnyk.com.ua/1317-ukrainska-mova-golub-11-klas.html>.

3.3.4. ХАРАКТЕРИСТИКА

В.І. Новосьолова

Характеристика — МЖ, що передбачає визначення рис, істотних особливостей, ознак, показників якості, досягнень тощо кого-/чого-небудь.

Характер – компонент особистості, який має свою структуру, що в певний спосіб поєднує її риси. Рис характеру багато, їхню кількість важко встановити. Термін «риса» використовують у кількох значеннях, хоча загалом вітчизняні науковці вважають, що характерологічна риса – це єдність мотиву й дії, змісту й форми, зв'язок між якими не завжди однозначний. Це складні індивідуальні, показові для людини особливості, які дають змогу з певною вірогідністю передбачати її поведінку в певному конкретному випадку.

Риси характеру поділяють на моральні, вольові, емоційні й інтелектуальні.

У характері риси, що взаємопов'язані й залежать одна від одної, утворюють групи характеристик особистості, які виражають:

- *ставлення до інших людей*, яке виявляється в міжособистісних конфліктах і зумовлюється суспільними умовами життя, що складаються історично й розкриваються в колективі. Ставлення до інших виявляється залежно від обставин і характеру оцінювання вчинків осіб, їх позитивних і негативних рис характеру. *Позитивними* рисами характеру є справедливість, дотримання слова, щедрість, доброзичливість, чесність, принциповість. До *негативних* рис характеру належать відчуженість, замкнутість, заздрість, скупість, зневага до інших, хвалькуватість, гординя, схильність до безпідставного кепкування та глузування, прискіпливість, схильність до безпредметних суперечок, заперечення істини, дріб'язковість;
- *ставлення особистості до себе* залежить від рівня розвитку в особи самосвідомості, здатності оцінювати себе. Такі риси характеру, як скромність,

почуття власної гідності, вимогливість до себе, відповідальність за справу, спроможність віддавати себе й свої сили колективу, державі, свідчать про високий рівень розвитку самосвідомості особистості.

Водночас людям властиві негативні риси – нескромність, хвалькуватість, кар'єризм, гординя, надмірна самовпевненість тощо;

- *ставлення до праці* є рисою характеру людини, що виявляється в працелюбності, повазі до праці, або ж у зневазі до трудової діяльності й людей праці. Важливі риси у ставленні до праці – акуратність, сумлінність, дисциплінованість, організованість;
- *ставлення до речей* буває акуратним або недбалим.

Характеристику складають від третьої особи, текст характеристики має довільну форму, але зазвичай містить таку інформацію:


- короткі анкетні дані того, кому складається (прізвище, ім'я, по батькові, рік народження, освіта);
- відомості про трудову чи навчальну діяльність (де, з якого часу працює, на яких посадах);
- оцінювання ділових і моральних якостей особистості, а саме: оцінка особистісних, ділових і психологічних якостей, рівень працездатності й професійної компетентності, а також інформація про заохочення, нагороди або стягнення;
- ставлення особистості до навчання, участь у громадській діяльності, авторитет у колективі тощо;
- дата написання, підпис.

Спроба опису МЖ характеристики в дискурсі конкретної особи дає змогу скласти уявлення про систему цінностей особистості, про особливості її мовної поведінки. Будь-яка характеристика підпорядковується певному комунікативному намірові, а саме — з необхідним ступенем словесної деталізації описати, відтворити який-небудь предмет або особу, їх характерні складники й визначальні ознаки.

Вправи й завдання:

 *Бесіда:*

1. Який зміст ви вкладаєте в слово *характеристика*?
2. Із яким жанром має спільні риси *характеристика*?
3. Як часто вам доводиться давати комусь характеристику?
4. Чи потрібні вам знання про характеристику і вміння складати її? Де саме?
5. Що означає *схарактеризувати* просте речення й улюбленого літературного героя?
6. Наскільки для людини важливо, як її характеризують інші люди?
7. Чи часто вам доводилося писати або виголошувати самохарактеристику?
8. Наскільки важливо вміти охарактеризувати себе? Назвіть ситуації, у яких ці вміння можуть знадобитися.

 *Прочитайте наведені тексти. Яка тема їх об'єднує? Наскільки для людини важливо, як її характеризують інші люди? Чи актуальна нині самохарактеристика? Відповідь обґрунтуйте.*

-
1. У центрі філософії Сократа — людина, але він її розглядав насамперед як моральну істоту, тому філософія Сократа – це етичний антрополізм. Головним предметом бесід Сократа були питання етики – питання про те, як треба жити. Його мета – виховати в своїх учнів філософів. Він виходив із фалесівського «Пізнай самого себе» і «Я знаю, що я нічого не знаю».

Поставивши у центр своєї філософії людину, Сократ стверджує, що пізнати світ людина може тільки тоді, коли пізнає себе, свою душу, вчинки.

2. Самооцінка пов'язана з однією із центральних потреб людини — потребою в самостверженні, із прагненням знайти своє місце в житті, ствердити себе як члена суспільства в очах навколишніх і у своїх власних.

Під впливом оцінки навколишніх в особистості поступово складається власне ставлення до себе й самооцінка своєї особистості, а також окремих форм своєї активності: спілкування, поведінки, діяльності, переживань.



Чи задоволені ви собою? Як ви оцінюєте власні ділові якості? Напишіть самохарактеристику за такою схемою:

1. Культура моєї праці, уміння досягати високої якості в роботі, раціонально планувати трудові операції; організованість, наполегливість, елементи творчості у праці – кмітливість, фантазія, здатність самостійно вирішувати задачі.
2. Мої здібності, творчі нахили, у чому вони проявляються.
3. Мої знання, ерудованість; до яких видів діяльності я проявляю інтерес; як це виражається?
4. Моя поведінка: мої переваги й недоліки
5. Моя культура спілкування: вияв доброзичливості, тактовності, ввічливості; мої стосунки з однолітками й дорослими.
6. Мій зовнішній вигляд, уміння зі смаком одягатися.
7. Мій стан здоров'я; виявлені протипоказання до конкретної сфери трудової діяльності




Протягом семи хвилин напишіть якомога більшу кількість речень-самохарактеристик, які починатимуться займенником «Я».



Об'єднайтеся командами по 5-6 осіб. Напишіть короткі характеристики кожного учасника, зазначаючи в них по 10 позитивних і 10 негативних якостей. Після написання виконайте запропоновані завдання:

1. Порівняйте написані в попередній вправі самохарактеристику й характеристику, написану учасником команди про вас.
2. Які позитивні й негативні якості означили у вас більшість учасників.
3. Які з них збіглися з вашими уявленнями про себе? Які не збіглися?
4. Що означає і як виявляється в вашій поведінці кожна з умовно «негативних» зазначених учасниками якостей?
5. Як, на ваш погляд, може вплинути одержана інформація про вас на процес вашого самовдосконалення? Чи бажаєте ви позбутися зазначених учасниками умовно «негативних» рис і в який спосіб?


-
6. Як може вплинути на процес самовдосконалення інформація щодо ваших «позитивних» якостей?

 Прочитайте психологічні ознаки різних типів темпераменту особистості. Які з наведених рис притаманні вам? Зробіть висновок про те, до якого типу ви належите.

Екстраверти — особистості, які спрямовані назовні, вони в силу організації своїх нервових процесів потребують постійного стимулювання з боку зовнішнього середовища. Їм притаманне прагнення до нових вражень. Такі люди потребують товариства, вони невимушені в поведінці, імпульсивні, безтурботні, балакучі. Їх почуття, емоції не завжди піддаються контролю. Вважається, що екстравертам властиві товариськість, імпульсивність, гнучкість поведінки, значна ініціативність (але незначна наполегливість) та висока соціальна адаптованість. Екстраверти, зазвичай, наділені зовнішньою чарівністю, прямолінійні в судженнях, орієнтуються переважно на зовнішню оцінку. Добре виконують роботу, яка потребує негайних рішень.

Інтроверти — особистості, які спрямовані всередину. Їм не потрібне значне зовнішнє стимулювання, і ця властивість формує специфіку їх поведінки. Людина-інтроверт менш контактна, їй притаманні нетовариськість, замкненість, друзів у неї небагато, але вона вірна їм надовго. Інтроверт уникає галасливих компаній, повільний, поважний, планує свої дії та вчинки, досить добре контролює емоції.

Інтровертам притаманна соціальна пасивність (за досить великої наполегливості), схильність до самоаналізу і складності щодо соціальної адаптації. Інтроверти краще справляються з монотонною роботою, вони обережні, охайні, педантичні.


 Прочитайте характеристики відомих особистостей чи літературних героїв/героїнь. Зробіть висновок про кожного/кожну з них, про те, що вам у них найбільше імпонує. Що ви цінуєте в людях? За що люди мають цінувати вас?

1. Вона завжди була масштабною людиною, ще в університеті, – згадує Сергій Рахманін. – Вона була дуже харизматичною навіть у 17-18 років. Мені вона подобалася принциповістю та почуттям гумору. Вона вже тоді вміла відокремлювати масштабне від дрібного. Людей, які вміли це робити, було небагато. А їй це вдавалося. Узагальнювати, писати не просто прогноз, а сценарій (*С. Рахманін про Ю. Мостову*).
2. Сірка також називали перевертнем, характерником, а турки — Урус-Шайтаном. Рік і місце народження отамана невідомі. За одними даними, народився він на початку XVII століття, приблизно між 1605–1610 роками, у родині шляхтича на Поділлі. За іншими – Сірко родом із козацької слободи Мерефи Слобідської України. Згідно з переказами, вже саме народження Сірка було досить незвичайним: хлопчик народився із зубами, чим перелякав присутніх! Батько спробував згладити ситуацію, заявивши, що Іван «зубами гризтиме ворогів». Але це мало заспокоїло селян. До дитини ставилися з побоюванням. Що не дивно, бо з дитинства майбутній козак виявляв незвичайні здібності, які згодом стали просто надприродними...

Сірко здійснив близько 50 військових походів, не зазнав жодної поразки. Про нього розповідали абсолютно неймовірні речі... Мовляв, його не беруть ні куля, ні меч, він – перевертень, який може перетворюватися на вовка! І ще – він «великий характерник». Так у Запорізькій Січі називали людей, яких нині величали бамагами чи екстрасенсами (<http://starogit.do.am/publ/1-1-0-2718>).

 Прочитайте афоризми. Який зміст ви вкладаєте в слова «характер», «самовдосконалення»?


1. У кожного з нас є свої звички. Саме вони керують поведінкою, впливають на формування індивідуального погляду на життя. Характер, як правило, формується під впливом багатьох обставин. Те, як людина зникає діяти, перебуваючи у певній ситуації, визначає його подальші кроки і досягнення. Характер дійсно впливає на поведінку. Різні люди в схожих ситуаціях діють неоднаково (*Аристотель*). 2. Людина – це єдина система, здатна регулювати сама себе в широких межах, тобто може самоудосконалюватися (*П. Павлов*).


 Прочитайте уривок з художньої самохарактеристики. Як автор розповідає про себе: сумно, весело, іронічно, сатирично? Наскільки важливо вміти охарактеризувати себе? Назвіть ситуації, у яких ці вміння можуть знадобитися.

Зробився я Остапом Вишнею, та й почав писати. Сиджу собі та й пишу. Робити більше нічого, папір є, робота не важка – не те, що там шість годин у яку-небудь книгу рахунки записувати. Спочатку було тяжкувато, бо папір попервах був поганкуватий і чорнило не дуже добре, та й олівці часто ламались, а потім, як «Книгоспілка» взялась постачати добре канцприладдя – стало легше. Уже й промокачка появилася, вже не доводиться тобі твори до стінки ліпити, щоб не розмазувалося, – твори кращими виходять, чепурнішими. Потім купив портфеля – зробився вже справжнім солідним письменником. Роки собі минають – стаж собі набігає.

Ах, яка це хороша штука – стаж! Він так сам по собі не помітно набігає, а здорово нашого брата підтримує. А там за стажем, дивись, і «маститість» прийде.

Колись писалося! Ех, і писалося! А тепер би ще писалося, та, знаєте, треба підмемуарити життя пройдене. А то перед історією буде ніяково (*Остап Вишня*).

 Наскільки важливо вміти охарактеризувати себе? Назвіть ситуації, у яких ці вміння можуть знадобитися. Напишіть самохарактеристику. Прочитайте й обговоріть у класі самохарактеристики. Визначте позитивне й недоліки. Свої зауваження й пропозиції обґрунтуйте.

 Прочитайте уривок з елементом художньої характеристики героя. Подібно до них охарактеризуйте близьку вам людину.

1. Се був сивий, як голуб, звиш 90-літній старець, найстарший віком у цілій тухольській громаді. Батько вісьмох синів, із яких три сиділи вже разом із ним між старцями... Високий ростом, поважний поставою, строгий лицем, бага-

тий досвідом життя й знанням людей та обставин, Захар Беркут був правдивим образом тих давніх патріархів, батьків і провідників цілого народу, про яких говорять нам тисячолітні пісні та перекази. Незважаючи на глибоку старість, Захар Беркут був ще сильний і кременезний... Сад, пасіка й ліки – се була його робота» (І. Франко).

3.4. ЕТИКЕТНІ ЖАНРИ

Н.Б. Голуб

Важливим складником національної культури вважають мовний етикет, адже саме у мовленні, поведінці зафіксовано багатий комунікативний досвід, відображено розмаїття звичаїв, умов побуту, традицій.

Етикетні МЖ — це жанри, регламентовані правилами поведінки, прийнятими в конкретному суспільстві. До етикетних відносять МЖ вітання, знайомлення, привітання, прощання, запрошення, вибачення, прохання, утішення тощо.

Особливість етикетних мовних жанрів визначає зв'язок їх із моральними закладами поведінки, сферою соціальних відносин і формуванням подій соціальної дійсності. Це означає, що вони є складниками загальної системи етикетної поведінки людини в суспільстві. Норми поведінки в кожному суспільстві ухвалюють відповідно до культурних традицій, що визначають ставлення людей і сприйняття чи засудження.

Класифікують етикетні жанри з позиції диктуму ситуації й комунікативної реакції на неї (Серл Дж., Федосюк М., Формановська Н. та ін.).

Мета етикетних жанрів — здійснення соціальних дій, налагодження й підтримування доброзичливих стосунків. Виділяють такі види етикетних жанрів:

- 1) жанри-події: вітання, прощання та ін.;
- 2) жанри-реакції на подію з перспективою: прохання, пропозиція, вимога й ін.;
- 3) етикетні жанри-реакції на подію з перфектною перспективою: привітання, подяка, вибачення, співчуття.

Знання етикетних МЖ важливе в багатьох життєвих ситуаціях, оскільки сприяє формуванню позитивної думки про людину, допомагає налагодженню й підтриманню товариських і ділових стосунків.

Водночас дослідники наголошують на важливості «досконалого знання і доречного вживання мовних і позамовних засобів вираження у всіх комунікативних ситуаціях. Інакше навіть найвишуканіші формули мовного етикету можуть справити на адресата (аудиторію) враження, протилежне бажаному, виставити адресанта у смішному світлі, спричинити ефект, відомий з приказки «Ангельський голосок, та чортові думки». Наприклад, цілком етикетна фраза «Як поживаєте?», вимовлена за всіма стандартами ввічливості, без зверхності чи зневаги в інтонації, погляді, виразі обличчя, матиме неетикетний сенс, коли запитати так визначну особу або людину, що недавно перенесла горе» [1, с. 32].

Література: 1. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування. К.: Знання. 2008. 291 с.

3.4.1. ЖАНР ПРИВІТАННЯ (ПОЗДОРОВЛЕННЯ)

Н.Б. Голуб

Привітання (поздоровлення) розглядають як вияв уваги, пошани, поваги до адресата й засвідчення приязного ставлення до нього. Зазвичай адресата вітають з нагоди небуденних, урочистих подій у його особистому житті, з релігійними чи державними святами. Цей МЖ є найбільш ритуалізованим, про що свідчить не лише набір відомих мовних формул, але й невербальних знаків (зоровий контакт, привітний вираз обличчя, поза, уклін голови тощо).

Мета привітання/поздоровлення — зробити людині приємне; налагодити контакт; підтримувати добрі стосунки; виразити пошану, повагу; висловити прихильність; підтримати людину тощо. В Україні прийнято вітати з *державними* (День знань, День Незалежності України), *релігійними* (Різдво, Великдень), *професійними* (День працівників освіти, День медичного працівника), *родинними* (золоте весілля), *особистими* (день народження) святами, а також *важливими подіями* (закінчення школи, перемога в конкурсі, спортивна перемога тощо).

Основні принципи побудови вітального виступу — добродичність, тактовність, почуття міри, оригінальність.

За принципами класичної риторики композиція цього МЖ передбачає наявність і гармонійну взаємодію таких елементів:

- звертання (Адресат);
- вказівка на привід для привітання (Подія);
- компліментарна частина (Похвала);
- побажання.

Адресатом привітання може бути конкретна особа, кілька осіб чи багато людей (колектив, мешканці міста, український народ). Це можуть бути рідні, близькі вам люди і друзі, знайомі, малознайомі чи незнайомі люди.

У цих складниках найбільш повно реалізується значення жанру, оскільки побажання благ, які чекають у майбутньому адресата, надихають його прагнути зреалізувати все, що побажають.

Похвала. Що може слугувати матеріалом для творення похвали? За Аристотелем, це — «прекрасне», а саме — *добродичність, справедливість, мужність, благородство, помірність, щедрість*. Залежно від того, кому адресовано вітання, — чоловікові чи жінці, дитині чи дорослому, колезі, партнерові чи начальникові, рідній, близькій людині чи приятельці/приятелеві тощо, — можна додати інші *чесноти*: старанність, порядність, людяність, мудрість, шляхетність, галантність, охайність, доброта, чуйність, готовність допомогти та багато інших [1, с. 15].

На думку Аристотеля, прекрасними є такі вчинки:

- бажані не для самого себе, а для інших;
- на благо Вітчизни;
- усе гарне за своєю природою;
- усе, що стосується померлої людини;
- усе, що заслуговує пошани в народі.

Цицерон зазначав, що найвищої похвали заслуговує людина, якій не властива пихатість за наявності грошей і влади, а також істинна відважність. Одні добро-

чинності виявляються в поведінці людей, у їхніх добрих справах, інші — в інтелектуальному обдаруванні, у душевній красі й величі. З особливою насолодою, на думку римського філософа, люди слухають про такі духовні добродієвості: милосердя, доброзичливість, чесність, хоробрість, справедливість, мужність, мудре терпіння, стійкість проти ударів долі [6].

На думку Феофана Прокоповича, є 5 основних джерел винайдення думки у вітальній промові на честь особи: чесноти душі; доля людини; освіта; вчинки, дії; інші дані, не охоплені попередніми пунктами [4].

У похвалі використовують такі прийоми:

- 1) порівняння з іншими людьми, іменитими, славетними, авторитетними в народі, гідними похвали;
- 2) перебільшення достоїнств людини .

Важливе значення у структурі жанру має звертання. Саме воно робить поздоровлення адресним, зверненням до конкретної людини. В особливих випадках використовують стилістично високі формули (Пані! Леді й джентльмени! Панове! Добродії!), чим надають значущості адресатові.

Вибір формули звертання, переліку побажань залежить від соціальної дистанції між мовцем і адресатом.

Характерні формули для цього жанру:

- 1) Ольго! Захаре! Дорогий Назаре! Шановна Тетяно Макарівно! Оленочко! Миколо Григоровичу! Валентино Несторівно! Чарівна імениниціце! Дорога моєму серцю людино! Вельмишановний Учителю! Мила дівчинко! Високодостойний ювіляре! Глибокошановний імениннику!
- 2) вітаю; щиро вітаю; щиро й сердечно вітаю; від усього серця вітаю; прийміть найщиріші вітання; дозвольте привітати; мені приємно вітати вас із цією подією.; вважаю для себе високою честю привітати..., радо віншую вас!
- 3) сьогодні — твій день народження! Ми зібралися на честь Вашого ювілею! У переддень нового року! Нас збрала сьогодні прекрасна нагода — день народження шановного...!
- 4) зичимо Вам/вам; бажаємо Вам щиро; нехай збуваються Ваші/твої мрії...

Готуючи привітання, варто дотримуватися таких порад:

- 1) говоріть щиро;
- 2) ретельно добирайте епітети («дороженька моя бабусю», але «дорога Надіє Михайлівно», «найдорожчий мій дідусю», але «вельмишановний Павле Дмитровичу»); форми імен («дорога Іринко», «мила Оленочко», «чарівна Полінко», але «Ірино Олексіївно (а не Іриночко Олексіївно)», «Олено Вікторівно (а не Оленочко Вікторівно)», «Поліно Сергіївно (а не Поліночко Сергіївно)»), інші види звертань (в офіційній ситуації недоречними є стилістично знижені жартівливі звертання «Пупсику мій!», «Зайчику!», «Моя мишко!», «Краса ти наша!», «Нікітос!», «Серж!», «Дімон!», усічені імена «Натусь!», «Лен!», «Коль», «Оль!», «Володь!»);
- 3) дотримуйтесь інтонації похвали, схвалення, люб'язності, щирості, доброзичливості;
- 4) коли вітаєте людину, дивіться їй у вічі;

-
- 5) не говоріть «я хочу привітати», «я хотіла б побажати Вам», тому що «хочу» — означає «планую»;
 - 6) текст привітання має бути бездоганно грамотним, цим ви засвідчуєте повагу до адресата й підтверджуєте свій статус освіченої людини;
 - 7) урахуйте в тексті вік і статус людини (наприклад, недоречно бажати старшій за віком і статусом людині «палкого кохання», «успіхів у роботі/навчанні», людині, що недавно втратила когось із близьких, — «безмежної радості» тощо);
 - 8) найбільш цінним є оригінальне побажання, тобто дібране саме цій людині й оздоблене мовними засобами виразності;
 - 9) знайте, що *ювілей* — це якщо від дня якоїсь події минуло 25, 50, 75, 100 і т.д. років; 10, 20, 30 тощо — то круглі дати; календарну дату, коли закінчується рік від початку якої-небудь події, називають річницею або роковинами: «шоста річниця відкриття закладу»;
 - 10) пам'ятайте: говорити потрібно або якомога цікавіше, або якомога коротше;
 - 11) не потрібно вітати людину з неактуальними для неї святами (наприклад, якщо жінка заперечує доцільність святкування Міжнародного жіночого дня; українських патріотів — з річницею жовтневої революції; атеїста — з релігійним святом);
 - 12) згідно з правилами такту не варто звертатися фамільярно до друга, рідної людини (брата/сестри/мами/дідуса тощо), що обіймає певну посаду, в офіційній ситуації, де присутні їхні колеги, гості тощо.


Оригінальним буде поздоровлення, якщо врахувати такі поради:


1. Використайте цікаві *афоризми*: «Святе Писання твердить, що довголіття не міряється числом років, лише чесним життям», «Якось песиміст сказав: «У зими така одноманітна й сумна мелодія», на що оптиміст відповів: «Навпаки, мелодія зими подібна до класичного костюма: вишукана й урочиста. Ви ж належите до тих людей, що самі пишуть симфонію своєї долі!».
2. Уживайте *епітети*: «Вітаю сильного, мужнього, самодостатнього, шляхетного, розумного і красивого чоловіка зі святом!», анафору: «Нехай золотокоса осінь у полотно Вашої долі рівною мірою вплітає ниточку здоров'я, ниточку достатку, ниточку натхнення, ниточку удачі й ниточку радості!»; *аналогії, асоціації* («Природа не поскупилася на барви у пору, коли Ви народилися, — таке розмаїття золота і бронзи не під силу жодній порі року! Не поскупилася вона також, обдарувавши Вас такими рідкісними рисами, як порядність, мудрість, чуйність, доброта, почуття гумору, ніжність. Отже, такої прекрасної пори може народитися тільки така прекрасна людина!», «Якщо тебе асоціювати з порою року, коли ти народилася, — то це, насамперед, нестримне прагнення свободи, оновлення, польоту, фантазії, це бурхливий паводок почуттів, краса і вразливість перших паростків! Це свіжий порив вітру серед сірості й затхлості того, що має відійти в забуття!»).
3. Не забудьте про *компліментарну частину*: «Ви належите до тих особливих людей, яких так бракує суспільству для нормального розвитку, нам, людям, для гармонійного життя», «Про унікальний камінь кажуть, що він рідкісної породи, так само характеризують людей надійних і порядних», «Батьки і

природа наділили нашу іменинницю такими чеснотами, як доброта, впевненість, надійність, щирість, легкість, комунікабельність, відданість...».

4. Добирайте *оригінальні побажання*: «Нехай вчинки твої будуть мудрими, слово твоє — виваженим, погляд твій — тільки привітним, хода — впевненою, рішення — правильними, помисли — чистими й патріотичними, характер мужнім, ставлення до людей — неупередженим!», «Бажаю здоров'я, бо воно — основа нашого життя; кохання, бо воно дає силу, енергію і крила людині; радості, бо від неї душа співає; удачі, бо вона вселяє надію; вірних друзів, бо вони — міцна опора в житті; достатку, бо він дає впевненість і право вибору!», «Виноградну лозу запитали, як їй, такій ніжній і тендітній, вдається сягнути так високо, несучи на собі соковиті й ваговиті грона. На що вона відповіла: «Дайте мені опору, і я дотягнуся своїми гронами до сонця». Бажаю Вам мати в житті міцну і надійну опору, але при цьому не станьте слабкими й безвольними, а зміцніть свої сили, помножте енергію й впевненість».

Завдання і вправи:

 *Запишіть перелік свят і подій, із якими прийнято вітати у вашій родині. Поясніть правопис цих свят.*

 *Прочитайте текст. Виділіть у ньому нове й відоме. Підготуйте й запишіть привітання з Різдом. Які ознаки адресата варто взяти до уваги?*

Кожне свято супроводжували слова віншуваль (віншування — «те саме, що поздоровлення; вітання»; віншувати — «українське слово через польське поселництво запозичене з верхньонімецької мови.

Особливо багато різних побажань було на Коляду, на Різдво, на Новий рік. «Будьмо здорові з Колядою, з ясным красним Сонцем, з медовою кутею, з живлющою водою! Хай вони додають нам здоров'я і сили в Новому Літі!» — звертався батько, узявши ложку куті, здоровлячи всіх, а потім припрошував: «Сонце красне, і ви, зірки ясні, і ти, морозе, ідіть до нас кутю їсти та давайте землі врожаю, а дітям — зросту!».

Заніши до хати дідуха, господар вітався з родиною і промовляв: «Віншую вас із щастям, здоров'ям із цим Святвечором, щоб ви у щасті і здоров'ї ці свята провели та інші дочекалися — від ста літ до ста літ, поки Пан Біг назначить вік!».

«На щастя, на здоров'я, зі Святвечором!» — здоровили господарів, що запрошували колядників до хати.

Тих віншуваль колядники й щедрувальники знали силу-силенну. Для кожного окремо: для парубка і дівчини, для статечного ґазди і не зовсім, для поважної і шанованої ґаздині і для ледачкуваті, для вдови і навіть — для маленької дитини.

Красній панні, наприклад, зичили здоров'я, гарного парубка і вінця (весілля). Господареві, господині — щастя-здоров'я, достатку «і в коморі, і в оборі».

З особливою пошаною і благоговінням ставилися наші пращури до весільних поздоровлень. Вони були переконані, що весільні побажання особливі: від них залежить благополуччя молодят. Ось чому, обдаровуючи, казали: «Не даруй мене ані волами, ні тими коровами, а даруй мене щастям-здоров'ям, доброю долечкою!».

Уміння зігріти людину словом, зокрема в свято, не менше потрібне сьогодні. Звичайно, можна скористатися традиційним побажанням «щастя-здоров'я» та ще й «многії літа». Саме вітання — це вже вияв уваги та прихильності. Але чи приємно від року до року читати, скажімо, в день народження від різних адресатів одне і те ж: «Бажаю кавказького довголіття, сибірського здоров'я і циганського весілля! (очевидно, переклад з російської «веселья»)!». Звичайно, добре бути здоровим, веселим і жити довго... Але від таких вітань мало кому не стане гірко: навіть найщиріші слова, повторені вдесяте, перетворюються в штамп і поволі втрачають первісну теплоту і неповторність. Чи не тому так швидко набридають телевізійні «рекордсмени» побажань, як-от: «Якщо люди правду кажуть, що зорі падають на щастя, то нехай твоє життя буде вічним зорепадом!»; «Бажаю жити довго без сліз, без горя, без нужди, нехай з тобою радість буде сьогодні, завтра і завжди!»; «Бажаю краси річкових лілей, гордості від тополі, ніжності від людей!»; «Бажаю шалених успіхів!» Чому не радують такі вітання? Бо ті, хто вітають, забувають золоте правило мовного етикету: пам'ятаймо про адресата, прагнемо до вияву індивідуального. Даруючи людині слово вітання, залишаймося оригінальними, дбаймо не лише про їхню щирість, але й про власний стиль. Щоб досягти цього, можна скористатися такими засобами:

- 1) одним із традиційних українських побажань, доречних у цій ситуації;
- 2) цитатами з художніх творів, крилатими виразами, прислів'ями чи приказками.

Завжди доречними будуть українські «Будьмо веселі, як весна, багаті, як земля!», «Дай вам, Боже, і щастя, і сили!». Трохи перефразувавши слова В. Симоненка із вірша «Ровесникам», можна неповторно здоровити випускників:

Нехай серця не знають супокою,
Хай обганяють мрії часу біг,
І ваша юність буде хай такою,
Щоб їй ніхто не заздрити не міг!

Згадавши українське прислів'я, привітаймо улюбленого вчителя в день народження: «Кажуть, що вчителя і дерево пізнають із плодів, тож хай вони завжди будуть найкращими, хай дерево знань буде щедре на плоди».

Без побажань важко собі уявити будь-який виступ із нагоди урочистостей [2].



Пригадайте привітання, яке справило на вас сильне враження. Поділіться емоціями й скажіть, що саме викликало такі почуття.




Випишіть зі словника епітетів ті, що допоможуть вам оформити компліментарну частину привітання близької вам людини.



Прочитайте афоризми. Оберіть один із них і візьміть його за основу привітання близької людини з важливою подією.

1. Щастя приходить і відходить, як сонячна година. А радість — її добувати треба. Вона як насінина, яку належить зрощувати, поливати, полоти, леліяти. Се — безнастанна робота на Ниві душі... Головна наша земна праця (М. До-

чинець). 2. У людини завжди є все, щоб здійснити свою мрію (П. Коельйо).
3. В людині я люблю світло. Товщина свічки мене не хвилює. Полум'я скаже мені, чи хороша свічка (А. де Сент-Екзюпері).

 Особливе місце серед привітань належить новорічному привітанню Президента України. У його тексті виділяють такі компоненти: звертання до аудиторії; власне привітання; перелік досягнень минулого року; планування та надії прийдешнього року; побажання [3, с. 103]. А як би ви привітали громадян своєї країни, якби були її президентом?

 Додаткова інформація:

1. Привітання здебільшого не обходиться без побажань адресатові, а бажають передусім здоров'я. Тому синонімом слова *привітання* є *поздоровлення*, яке в сучасному літературному мовленні вживають рідше.

У Західній Україні в дорадянські часи побутував європеїзм латинського походження *гратуляція* — «побажання з нагоди радісної події в житті якоїсь особи»...

Оскільки у привітанні адресант виступає від власного імені, то в основній формулі цього жанру функцію граматичного центру виконує дієслово в 1-й особі однини: *вітаю тебе (Вас)*...

У привітальних фразах семантично стрижневим словом може бути також дієслово в неозначеній формі (інфінітив): *Радий вітати тебе (Вас) з...*; *Дозволь (-те) привітати тебе (Вас) із...*

Формули привітання, як і інші етикетні фрази, мають свої комунікативно-стилістичні особливості, що впливають на вибір адекватної щодо адресата одиниці в мовленні. Скажімо, формулою *Дозвольте привітати Вас із...* вітають людину старшу, іншої статі, шановану в колективі, а не однокурсницю чи однокласника.

У письмових привітаннях деякі мовці після слова *вітаю* вживають не займенник *тебе (Вас)*, а ім'я адресата в знахідному відмінку: *вітаю Ольгу Петрівну з Новим роком!* Така синтаксична конструкція змушує писати про адресанта як про 3-тю особу. А це породжує ефект відчуженості, канцелярського ставлення до людини, наприклад: *Вітаю Ольгу Петрівну з Новим роком! Бажаю їй щастя, здоров'я, гармонії в душі!...*

Репліки-відповіді на привітання також мають стандартний характер: *Сердечно (щиро; від усього серця) дякую тобі (Вам), (ім'я у кличному відмінку) за... Дякую, (звертання на ім'я чи ін.)! І тебе (Вас) вітаю з... Дозвольте і Вас привітати з... Взаємно!*

Скориставшись телефоном, можна привітати лише рідних, друзів і близьких знайомих. Інших людей вітають безпосередньо або письмово. Листівку бажано не друкувати, а надписувати. Й обов'язково — чітким почерком.

На кожне письмове привітання треба, не зволікаючи, дати відповідь. Якщо письмове, то протягом тижня, якщо телефоном, то протягом одного-двох днів (*За Я. Радевичем-Винницьким*).

Література: 1. Аристотель. Поэтика. Риторика. Пер. с древнегреческого В. Апельрота, Н. Платоновой. СПб.: Азбука-классика. 2008. 352 с. 2. Богдан С.К. Мовний етикет українців: традиції і сучасність. К.: Рідна мова. 1998. 475 с. 3. Назаренко О. М. Комунікативно-прагматичний аспект промов Президента України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Філологія*. 2018. №32. Том 3. С. 102—104. 4. Прокопович Ф. Філософські твори: у 3 томах. К., 1979. Т. 1. 512 с. 5. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування. К.: Т-во «Знання», КОО. 2008. 291 с. 6. Цицерон М.Т. Про оратора. Кн. первая. Ораторское искусство: хрестоматия; сост. А. Овчинникова. Одесса: Юридична література. 2006. С. 19-26.

3.4.2. ЖАНР ВИБАЧЕННЯ

Н.Б. Голуб

Не завжди вибачення просить той, хто винен. Просить вибачення той, хто дорожить стосунками (Е.-М. Ремарк).

Одне з найбільш загальних невизначених переживань — це образа.

Це незавершена ситуація. Якщо ви ображені, значить, ви застрягли, ви не можете зробити крок уперед і висловити свій гнів, щоб змінити світ і отримати задоволення, і ви не можете забути про те, що вас турбує.

Образа — це еквівалент до болю стиснутої щелепи (Фредерік Перлз).

Особливістю МЖ вибачення є те, що йому обов'язково передує поганий вчинок. Ці ситуації багато в чому схожі: одна людина своєю поведінкою порушує інтереси іншої людини й тому переживає певні емоції (жаль, провину, сором). Кажуть, що вміння пробачати звільняє душу від страждань, ненависті, і в ній з'являється простір для любові.

Виділяють різні класифікаційні ознаки жанру, зокрема такі: соціальний статус адресата й адресанта, характер порушених норм (за що просять вибачення), ступінь серйозності порушення, комунікативна мета (пробачення, висловлення жалю, що так сталося). Це ті ознаки, що визначають особливості кожного тексту вибачення.

Чому цей жанр є одним із найскладніших? Зазвичай називають чотири причини:

1. Гордість — одна з основних причин невдалого вибачення чи рішення не перепрошувати. Щоб вибачитися, ви маєте сказати, що вчинили неправильно, а багатьом людям через гордість тяжко визнати помилку.
2. Брак емпатії (та емоційного інтелекту) — люди, які підпадають під цю категорію, не здатні поставити себе на місце іншої людини й відчуті її біль. Їм не дає спокою те, що людина, яку вони образили, сердиться на них.
3. Ніяковість — людям ніяково думати про свою поведінку і складно про неї говорити, тож вони просто вдають, що нічого не сталося.
4. Злість — дії не покращили ситуацію, але інша сторона теж була неправа. Люди відчують, що мають причину сердитися, тож за інерцією продовжують [1].

Вибачення як жанр цікаве тим, «що людина, яка вчинила щось недобре і визнає свою провину, нібито грає дві ролі водночас: винного й обвинувачувача самого себе» [2, с. 125]. У лінгвістиці наявні різні спроби структурувати жанр, зокрема такі:

Таблиця 3.4.2.1.

Структура жанру		
№ п/п	Автор — Е. Гоффман	Автор — А. Коен
1	Висловлення засмучення (жалю, прикрості);	Власне вибачення;
2	Визнання вини;	Пояснення причини;
3	Самозасудження (самоосуд);	Визнання відповідальності;
4	Обіцянка виправитися;	Пропозиція компенсувати збитки;
5	Пропозиція компенсувати збитки.	Обіцянка виправитися.

Обидва варіанти, на наш погляд, можна використовувати залежно від ситуації. Однак не менш важливо пам'ятати, що кожне вибачення повинне бути адресним, тому першим складником має бути звертання на ім'я/ім'я та ім'я по батькові.

В. Карасик привертає увагу до окремих нюансів: «що більша дистанція між учасниками спілкування, то ймовірніше використання розгорнутої схеми вибачення з наведенням причин, визнанням відповідальності і — за певних обставин — обіцянкою поводитися краще. Пропозиція компенсувати збитки, однак, нейтралізує статусну різницю» [2, с. 125].



Додаткові матеріали для вчителя:

І. Непрощення перевертає людське життя з ніг на голову, зупиняє на шляху до успіху, сковає людське серце ланцюгами, які не дозволяють радіти тому, що відбувається довкола, не дає повноцінно розвиватися й рухатися далі. Прощати — не означає змінити минуле, але спробувати якісно покращити життя тепер і жити в доброму майбутньому. Іноді можна й не згадати, за що образилися, важко зрозуміти, з якого слова чи вчинку все почалося, а іноді зрада чи образа така велика, що здається, не забудеш до самої смерті.

Не можете пробачити — навчіться дякувати. На думку психологів, визнання, що образа є — це перший крок до того, аби її відпустити, нагода ще раз згадати й пережити ті емоції, які засліплюють розум від того, що вам зробили боляче, чи тоді, коли ви просто стали жертвою обставин. Іноді важливо проговорити образ перед самим собою. Виплакати або ж написати листа, звільнивши себе від того, що накопичилося важким тягарем на душі. Той лист може мати адресата, можна, написавши листа, порвати чи спалити його, це вже не матиме значення.

Якщо бракує сили перепросити чи вибачити, варто подумати, а може, ця ситуація мала чогось навчити, подарувала якийсь особливий досвід? Чи, може, змінила моє життя, спричинила мої особисті зміни? Зазвичай ми дякуємо людям і долі за приємні моменти у житті, подарунки, увагу. Варто навчитися дякувати і за труднощі та випробування, бо коли дякуємо, по-справжньому відчуваємо цінність ситуації, а з вдячності народжується любов.

Пробачте собі. Кажуть, не пробачиш — ні з ким і поговорити буде. Хай там що, завжди є шанс щось змінити, навіть якщо минулого не повернеш. Важливо пробачити собі, адже момент образи міг бути емоційним рішенням і, напевно,

єдино правильним на той момент. І ситуацію, й образу потрібно прийняти, зрозумівши, як жити далі.

«Пробачити» — також не означає зрозуміти вчинки іншого чи прийняти те, з чим змиритися не можете. Просто відпустіть образу, спробуйте на фізичному, медитативному рівні звільнити місце від негативу, натомість упустити туди спокій, мир і можливість дихати на повні груди з легкістю.

Будьте вищими за образи. Комусь важко сказати «пробач», а дехто думає, що можна вчинити що завгодно, а потім перепросити. Буває, наче пробачив людині, а легше не стало. Прощення — велика праця серця, це мистецтво будувати стосунки. Бо неможливо забути те, що не забувається. Але відпустити біль від образи — справжнє благородство стосовно себе.

Сенс пробачення в тому, щоб дозволити собі почати працювати над стосунками або жити далі, не озираючись на них. Пробачення — спосіб осмислити свої емоції, звільнитися від негативних думок і почуттів, жити далі без прив'язки до нездорового минулого. Пробачення не означає, що людина помилувана, що у вас не залишиться жодного післямаку від того, що сталося, що ваші стосунки тепер у порядку, що ви в принципі захочете продовжувати ці стосунки. Може не статися так, що після чарівного слова «пробач» ви із засмученого стану одразу перейдете до щасливого. Коли пробачення необхідне, варто пам'ятати, що це процес.

Пробачення — не кінцева точка вашої подорожі. Навіть найважчу ситуацію можна перетворити на можливість для власного розвитку. Просто дайте собі час на те, щоб пережити те, що трапилося. Спробуйте знайти позитивні аспекти у тій чи іншій ситуації — все, що нас не вбиває, робить нас сильнішими. Людям властиво помилятися, тож дивіться на того, хто образив, з боку людяності. Але це не означає, що ви повинні взяти провину на себе. Пробачити — не означає забути, пробачення дає більше свободи, контролю над ситуацією та більше варіантів вибору, а це означає, що життя триває(<http://new.boomplus.tv>).

II. Усі ми часом помиляємося. У результаті доводиться просити пробачення. Згадайте, як у дитинстві дорослі казали вам попросити пробачення за щось. Вас хвилювала не так сама неприємна ситуація, як необхідність перепрошувати.

«Пробач» — просте слово, але сказати його найважче.

Ми легко перепрошуємо за дрібниці — коли налетіли на когось у транспорті, перечеписили через візок у супермаркеті, неправильно порахували решту. Але коли йдеться про щось серйозне і про найважливіших для нас людей, перепрошення застряє в горлі. Однак небажання перепрошувати — чи робити це в правильний спосіб — може завдати шкоди стосункам з рідними, друзями чи колегами.

Немає якоїсь «чарівної фрази», щоб попросити пробачення так, аби це гарантовано мало успіх. Люди і ситуації бувають дуже різними. Але ми можемо з'ясувати, чому ніяковіємо, коли потрібно сказати слова, які допоможуть урятувати стосунки.

...«Мені прикро, що тобі здалося...» — таке не-вибачення означає, що людина не визнає за собою жодної провини чи відповідальності, а лише висловлює жаль щодо того, що співрозмовник образився чи розлютився.

«Мені прикро, якщо це спричинило тобі якісь незручності». Слово «якісь» указує на те, що людина навіть не замислюється над тим, якого характеру наслідки

мав її вчинок. Подібні формулювання налаштовують слухача вороже і тільки погіршують становище. Вони знеособлені і звучать як банальна зверхність.

Бувають вибачення, зосереджені радше на тому, хто образив, ніж на тому, кого образили. Таким людям прикро через те, що ви не ставитеся до них погано після того, як їхні дії вам зашкодили, а не через самі ці дії. Ви можете почути щось на кшталт «Мені прикро, що ти на мене сердися», а не «Мені прикро, що я тебе образив».

...Якщо хочете, щоб ваші вибачення сприймали серйозно, намагайтеся зробити їх конкретними. *Покажіть, що ви розумієте, у чому були неправі;*

У багатьох людей здатність перепрошувати ніби заблокована, бо вони вважають, що це ознака слабкості і визнання провини. Насправді ж сміливість поставити себе у становище, яке викликає емоційний дискомфорт через сором

...Отож, *добирайте слова для вибачення ретельно. Промовляючи їх, будьте щирими.* Пам'ятайте: довіра — як порцелянова ваза. Якщо розбити її, можна скласти уламки докупити, але вона вже ніколи не буде такою, як раніше.

Науковці зі Школи бізнесу Квіслендського університету провели дуже цікаве дослідження психологічних передумов виникнення не-вибачень і дійшли такого висновку: «...те, що людина не перепрошує, допомагає їй підвищити самооцінку».

Ну, мабуть, усі ми можемо зрозуміти таку мотивацію. Але яка буде ціна? Гордість і самооцінку захищено, а стосунки, особисті чи ділові, зруйновано.

«Мені прикро, якщо я когось образив...», «Перепрошую, якщо мої дії когось зачепили...», «Мені прикро, якщо, на вашу думку, я погано з цим упорався...» — такі явні «не-вибачення» говорять нам, що насправді людині прикро за те, що її ввіймали чи критикують, а не за сам вчинок. Жалю немає.

Мета такого висловлення — утихомирити співрозмовника і захистити себе.

Щоразу, коли хтось перепрошує через «якщо», ми маємо підстави припускати, що вибачення нещире. Щоразу, коли ви додаєте це слово до свого вибачення, воно перетворюється на «не-вибачення» (*Борг Дж.*).

III. Одного разу мудрий чоловік сказав:

Три речі ніколи не повертаються назад: час, слово, можливість.

Три речі не слід втрачати: спокій, надію, честь.

Три речі в житті найцінніші: любов, переконання, довіра.

Три речі в житті ненадійні: влада, удача, стан.

Три речі визначають людину: праця, чесність, досягнення.

Три речі руйнують людину: вино, гординя, злість.

Три речі найважче сказати: я люблю тебе, *вибач*, *допоможи мені (З Інтернету)*.

IV. *Тексти для завдань:*

1. — Ти не зателефонуєш Джейкобу? — запитав Чарлі. Він оберпсся об стіну у вітальні і спостерігав, як я піднімаю сумки.

— Ні.

Я пішла сходами нагору.

— Так негарно поводитися, Белло, — сказав він. — Помилятися — це людське, прощати — божественне.

— Не пхайся в чужі справи — промовила я собі під носа, щоб він не почув (*С. Маєр*).

2. — Привіт. — Майже пошепки сказав він. Потім продовжив уже голосніше: — Мені дуже шкода. Я зовсім не хотів, щоб усе так вийшло. Вибач.

Його голос подіяв на мене, наче бальзам, від якого я зовсім забула про болючий синець.

— Вибачення прийняті, — усміхнулась я щиро.

— До речі, мене звати Максим, — звернувся він до нас із Лізою

— Я Софія, — тихо сказала я, наче боялась, що мене хтось почує (А. Харламова).

3. — Вибач, що спізнився, — потупивши голову, сказав він. — Ти довго тут стоїш?

— Ні, зовсім ні, — зашарівшись, я відвела погляд (А. Харламова).

4. — Чого ти прийшла, мамо? — спокійно запитує донька, вона ж бо на своїй території. — Ще раз посваритися? Знаю наперед, що ска...

— Ти мене не так зрозуміла, — обриває Аліну на півслові Ірина й ошелешено витріщається на доньку.

Ірина розгублено стоїть біля вікна. Вона знала — важко буде розпочати цю розмову, але не думала, що настільки. Жінка обережно й уважно підбирає слова, знаючи — цю битву вона програла. Та не сьогодні, а коли погодилася на переїзд доньки сюди, в оце Богом забуте місце, з метою виховного моменту. Думала, непутяща донька оговтається, не зможе жити без комфорту, без рідних стін і максимум через тиждень примандрує додому зі сльозами каяття та благання. Минув місяць, а вона не вертала. Ірина знала чоловік тримає з донькою зв'язок. Це добре, мусить бути контроль. Однак не сподівалася, що Василь аж настільки допомагає... Тут насправду жити можна. А вчора, коли вона між іншим завела розмову, чи не час блудній дитині повернутись додому, взагалі сказав, що Алінці без них (тобто рідних батьків) набагато ліпше... І що донечка нарешті стала правдивим художником, почавши дійсно писати картини, а не малювати. Правду кажучи, це найбільше збентежило Ірину. До того ж якийсь дивне передчуття чогось незворотного, що підстерігає її дитину, не давало спокою. Сни з минулого останнім часом приходили дедалі частіше. Цю ніч не спала і вирішила помиритися з донькою. Врешті-решт її Василь — надто м'яка людина і не все бачить таким, яким воно є насправді. Ірина постійно ним крутила, мов циган сонцем, тепер ось дочка вправно продовжує це робити. Яблуко від яблуні... Можливо, вже не такі пропащі справи в її Алінки? А донька з тихенької домашньої бунтарки перетворилася на справжнісіньку революціонерку. Он і метал у голосі задзвенів.

— Ти мене не так зрозуміла, доню, — повторила примирливо Ірина. — Я сумую за тобою. Розумієш, того разу все так по-дурному склалося і ми не поговорили, як дорослі люди. Так, визнаю, винна — погарячувала. Пробач.

Аліна наливає в горнята до заварки окуп, якусь мить здивовано розмірковуючи над почутим. Тоді сідає за кухонний стіл.

— Добре. Поговорімо, як дорослі люди. Вибачення прийнято.

Ірина чемно перетинає кімнату й сідає на краєчок стільця, якийсь невпевнено... Це ж не її територія. Вона відчуває. Стіни кімнати, пофарбовані в жахливий фіолетовий колір, тиснуть зі всіх боків. Стелажі з книгами, половини назв яких вона

ніколи й не чула, хоча і не вважала себе неуком (і це читає дев'ятнадцятирічна дівчина!), на вікнах помаранчеве лахміття, тобто штори, а найжахливіше — навпроти за столом впевнена в собі Аліна.

— Дякую, мамо, що прийшла, — веде Аліна. — Я пару разів пробувала погомоніти з тобою, пригадуєш? Ти вимикала телефон, не бажаючи зі мною розмовляти. Зараз у мене гарна нагода попросити вибачення за зіпсуті штори, за те, що досі не виправдала твоїх сподівань, однак це ще не остаточно. Час покаже. Може, я насправду рухаюсь не в той бік? Я до вас не повернусь. Мені тут добре. Самій. Правда, добре. Пий чай.

Аліна бере з полиці цукерничку, дві чайні ложечки, кладе на стіл.

— Бери цукор. До речі, у мене в холодильнику є «Корона», яку ти любиш, мамо, — і Аліна відчиняє двері холодильника, витягуючи з нього плитку шоколаду, — можна дати до чаю лід. Будеш?

Ірина ствердно киває головою і в горнята з чаєм перекочують маленькі прозорі кубики льоду (*Дара Корній*).

5. — Що ти тут робиш?

— Прийшов просити вибачення.

— Об одинадцятій вечора? — Тіна гмикнула, бо не хотіла, щоб Макс почув несамовито-радісне калатання її серця.

— Не зміг би заснути, знаючи, що ти сердишся. Не хотів образити тебе. Пробач... (*О. Рижко*).

6. — Пробач мені, будь ласка, Джо. Мені дуже-дуже шкода, що я так учинила.

— Ніколи не пробачу! — похмуро буркнула сестра.

До Джо ніхто не звертався. Всі знали, що коли вона сердиться, говорити з нею про щось марно, і залишається лише терпляче чекати, поки вона сама заспокоїться.

Цілюючи Джо перед сном, пані Марч прошепотіла:

— Мила, дозволь променям сонця пробитися крізь хмари твого гніву. Помирися з Емі. Допоможіть один одному.

Джо раптом захотілося кинутися до матері й виплакати своє горе. Але вона вважала, що сльози викрили б її слабкість, і, відчуваючи себе глибоко ображеною, придушила в собі цей порив. Крім того, її все ще души гнів і вона не могла пробачити сестру. Тому, суворо струснувши головою, голосно проказала, щоб Емі почула кожне слово:

— Ні, цього не можна пробачити! (*Олкотт Л.-М.*).

Література: 1. Борг Дж. Мистецтво говорити. Таємниці ефективного спілкування; пер. з англ. Н. Лазаревич. Харків: Ранок; Фабула. 2019. 304 с. *2. Карасик В.И.* Язык социального статуса. М.: ИТДГК «Гнозис». 2002. 333 с. *3. Чинова Л.Н.* Просьба о прощении и принесение извинения / Л.Н. Чинова // Жанры речи: Сборник научных статей. — Саратов: Колледж, 1999. — С. 418-424.

3.4.3. ЖАНР ПРОХАННЯ

Н.Б. Голуб

Прохання — поширене явище у взаєминах людей. Звернене до людини, воно викликає живий відгук, співчуття і готовність допомогти. Усвідомлення того, що ти допоміг людині, викликає моральне задоволення, сприяє прийняттю певної дії. Так формуються між людьми добрі стосунки.

За тлумачним словником, прохання — це «ввічливе звертання до кого-небудь з метою домогтися чогось, спонукати кого-небудь зробити, виконати щось»; «письмове клопотання, заява, складена за офіційно встановленою формою» [2, с. 335].

У побутовому мовленні прохання залежить від статусу й ролі комуніканта, наприклад: з проханням звертається старший до молодшого, чоловік до жінки, керівник до підлеглого тощо.

Комунікативна ситуація прохання формується за законами типової комунікативної ситуації й охоплює всі компоненти її. Виникає вона, на думку дослідників, у результаті неможливості/небажання адресанта виконати певну дію/одержати бажаний об'єкт/уладнати певну проблему (ситуацію) і звертання до адресата, який може, але не зобов'язаний виконати бажану дію. Результат у відповідь на прохання залежить також від ввічливості: очікуєте задоволення прохання — докладіть максимум доброзичливості. Комунікативну особливість жанру визначають такі складники: етикетне попередження (вияв уваги, з'ясування самопочуття, настрою, готовності реагувати на прохання; мотивування прохання (дібрати такі мотиви, щоб людина, до якої звертається, сама захотіла допомогти вам).

В. Карасик виділяє 5 типових структурних компонентів МЖ *прохання*:

- 1) початок розмови;
- 2) звертання;
- 3) прохання про прохання («Можна до вас/тебе звернутися з проханням?»);
- 4) мотивування прохання;
- 5) власне прохання [1, с. 124].

Прохання виражають словами, і велике значення має інтонування слів. У тональності прохання не повинно вчуватися наказу, зверхності, тиску, маніпулювання.

За свідченням дослідників, звертання з проханням до людей, старших за віком, зазвичай передбачає розгорнуте обґрунтування прохання, поважну формулу звертання.

Щоб на ваше прохання відгукнулися, необхідно навчитися пояснювати, чому це так для вас важливо, і наголошувати на значенні у вашому житті людини, до якої ви звернулися з проханням, а також справити гарне враження на неї, сподобатися їй.

Удаючись до цього жанру, важливо не лише досягти бажаного результату, але й не втратити людської гідності й зберегти надалі добрі стосунки з людьми, яким прохання адресоване.

Щоб мати позитивну реакцію на прохання, варто ретельно підготуватися, а саме: сформулювати чітко мотивацію (чому це прохання важливе для вас), а суть самого прохання виписати чітко й лаконічно, відредагувавши й вивчивши його. Важливий іще один момент: реакція за відповідь. Пам'ятаючи про власну гідність,

необхідно бути готовими до позитивної відповіді й до відмови на прохання, продумати, як подякувати за розуміння і що сказати в разі невдачі. Стримана реакція на відмову (Вибачте, що потурбувала/потурбував; Так, я розумію вас; Мені шкода, та я ставлюся з розумінням) характеризує мовця як освічену й культурну людину, з якою варто надалі підтримувати стосунки. І, можливо, в іншій ситуації на ваше прохання відгукнуться. Емоційна реакція (Я так і знав/знала! Ну що ж, іншого від вас годі й чекати! Колись і вам/тобі прийдеться мене про щось попросити! тощо) відштовхує людей і поглиблює кризу в стосунках.

На морфологічному рівні для прохання важливе значення має кличний відмінок іменника (звертання на ім'я чи ім'я й ім'я по батьковій), форма наказового способу дієслова; пошанне *Ви* у звертанні; на синтаксичному рівні — питальні й спонукальні речення, однорідні члени речення (для мотивування, обґрунтування).

 *Додаткові матеріали для вчителя:*

1. Тексти для аналізу.

— Діду, візьміть мене з собою на Княжу гору, я ще ніколи там не був!

— Отуди? — дід Гордій показує рукою. — До неба?

— Еге, візьміть мене аж до неба!

— Е-е, синашу, до Княжої гори треба дорости. Дорости тут, на землі. Ти спершу дорости, а я потім візьму.

— Коли ж я доросту, коли? — кричиш у розпачі до всього світу.

— Скоро доростеш, — каже дід Гордій так, наче то білий світ озивається його вустами. — Поглянь на мене: ось я не встиг оглянутись, як уже виріс. Так і ти не зоглядишся (*Є. Гуцало*).

— Я не поїду без Шерлока, — заявив я батькам, коли вони вже сідали в машину. — Просто хочу, щоб ви знали. Ми повинні взяти його з собою. Він урятував мене, коли я заблукав у лісі. Він допоміг нам із Костем перемогти хуліганів. Він — мій друг.

Батьки перезирнулися. Вони знали, що зазвичай я піддаюся на вмовляння, і раніше, мабуть, ніколи не бачили, щоб я наполягав на чомусь уперто. А я тримав на руках Шерлока і не збирався його відпускати.

Якусь хвилину було тихо, і я дуже боявся, що мені не вдасться переконати батьків... Нарешті мама з татом, ще раз обмінявшись багатозначними поглядами, здалися.

— Гаразд, поїде з нами, — оголосив тато.

— Але сам за ним будеш доглядати, — додала мама. — Вигулювати, прибирати... (*Т. Шило*).

— Пане Марцонь? — Яків угледів незграбну постать фельдшера. — Радий Вас бачити. Ви до мене у справі?

— Так, пане Ровнер, маю до Вас прохання, та не знаю, із чого почати.

— Почніть з початку, Феліксу Матвійовичу. І найважливіше — не нервуйте.

Чоловічок розплився в усмішці та поглянув Якову в очі.

— Зізнаюся, моє прохання мені самому видається зухвалим, та... (*Ю. Даценко*).

— Кузьмо Петровичу, — звернувся, як годиться, у мене до тебе є велике прохання, — сказав одразу.

— Яке ж? — спитав він.

— Скрута в нашій родині, велика скрута. Хліба не лишилося ні граминочки, а в мене ж діти, онуки, — усі голодують — пожалівся чоловік.

— Вірю, Павле Серафимовичу, — зітхнув Щербак. — Усюди таке коїться. Чим же я можу тобі допомогти?

— Хотів був поїхати в Росію, поміняти речі на борошно. Чи правда, що там нема голоду? — стишивши голос, спитав чоловік.

Кузьма Петрович озирнувся.


— То правда, — відповів тихо. — там ліпше становище, ніж у нас...*(С. Талан)*.

— Ваша світлосте, — заявив він, — я прийшов із проханням.


— Що хочете, щоб я для Вас зробив?

— Не можу тут більше жити. Щодня щоразу більша для мене ця мука. Нічого більше мене не вабить. Хай Ваша княжа світлість загадає мені якесь завдання. Я чув, що полки мають на Золотаренка рушати. Я піду з ними *(Г. Сенкевич)*.

Вправи і завдання:

 Прочитайте речення, проаналізуйте, чи дотримано в них порад щодо формулювання прохання. Висловіть свої зауваги.

1. Даю Вам слово, що коли Ви виконаєте моє прохання, я особисто зроблю все, щоб Вас підвищили за Вашою церковною ієрархією *(І. Тихоненко)*.
2. У мене до Вас прохання, дорогий друже. Не ображайтеся, звичайно, що я так Вас називаю. Ви для мене зараз найдорожча людина *(І. Кравченко)*.
3. «Донечко, я ж не прошу тебе її любити, — сказала Кіра. — Я прошу тебе відвідувати її уроки й здобути знання для себе, для того, щоб хоч до технікуму вступити» *(С. Талан)*.
4. Зараз маю до тебе велике прохання. До нас прийшло багато нової підмоги, бо розширюємося ми швидко. Тож думаю собі, а чи могла б ти допомогти мені з новачками?*(Д. Еррепс)*.
5. О царю над царями, я справді прийшла до тебе з проханням. Та перш ніж осмілюся його вимовити, прошу тебе не карати мене, почувши це, бо воно може неабияк тебе здивувати і навіть розгнівати *(В. Нестайко)*.

 Прочитайте речення, у яких висловлено прохання. Відреагуйте схвально на одне з них.

1. «У когось є якась цікава історія? В мене був такий похмурий день, що, мабуть, помру, якщо не почую чогось веселого» — сказала Мег *(Олкотт Л. М.)*.
2. «Можна я подивлюся твій новий телефон?» — запитав молодший брат.
3. «Прочитай ось із свого улюбленого, ну прочитай, не змушуй себе просити» *(А. Хома)*.
4. «Гей, новенький! Ти, кажуть, петраєш у компах? Принеси путящий антивірус», — якось перед уроком звернувся до мене Арсеній Прокопчук *(Бердт В.)*.

Література: 1. Карасик В.И. Язык социального статуса. М.: ИТДГК «Гнозис». 2002. 333 с.
2. Словник української мови: в 11 томах. Том 8. 1977. С. 335.

3.4.4. ЖАНР УТИШАННЯ

Н.Б. Голуб

*Все буває в серці людському —
тихий смуток і гордий гнів,
п'яне щастя і просто втома,
чорний розпач і світлий порив.
І скорбота горя найбільшого,
і гнітючий тягар гіркоти...
Та нема тягара страшнішого
невагомої пустоти..*

Ліна Костенко

*Усе на краще. Віриш?.. Прийде ранок
і буде шлях, і сили, і ключі.
Немає тіла без синців і ранок...
Усе на краще. Тільки не мовчи.*

Ольга Хвостова

Цей життєво важливий МЖ дослідники називають комплексним, бо він близький за комунікативною метою з підбадьорюванням, заспокоєнням, обнадіюванням. За висновками Ф. Бацевича, «утішання найтісніше пов'язане з умовлянням, співчуттям, заспокоєнням, обнадіюванням, проханням, підбадьорюванням, переконуванням, порадою, умовлянням» [1, с. 156].

Мета жанру — змінити психоемоційний стан адресата. Вона вже прочитується в семантиці слів *утішати*, *утішання*, що, за словником, означають :

1. Приносити втіху кому-небудь, робити когось радісним, задоволеним; розважати, веселити.
2. Умовляючи, допомагати кому-небудь позбутися суму, неспокою, хвилювання і т. ін. [3, с. 513].

Дослідники (Бацевич Ф., Вежбіцька А., Федосюк М.) розглядають особливості й доцільність жанру крізь призму ситуації, як-от:

1. До цього жанру вдаються, щоб вивести людину з глибокої психоемоційної кризи, послабити або допомогти позбутися негативного психоемоційного стану, у якому вона перебуває.
2. Адресат перебуває у стані глибоких психоемоційних змін (горя, печалі, глибокого смутку, розчарування тощо) у результаті впливу на нього певних негативних обставин, подій, станів. Адресат вважає себе «жертвою» обставин, очікує допомоги, потребує корекції свого психоемоційного стану, втручання у його внутрішній світ; здатен підкоритися впливу, скерованому на покращення його емоційного стану.
3. Алгоритм дій адресанта: «Вважаю що N перебуває у важкому емоційному стані» — «Хочу, щоб N вийшов із цього стану» — «Для цього я кажу, що зараз усе є кращим, ніж N вважає: а) буває значно гірше; 2) буде все нормально».
4. Зважаючи на внутрішній світ людини, емоційний стан якої відхилився від норми, слова втішання має говорити близька людина, до яку адресат по-

важає й шанує, до думки якого прислухається, або людина, з якою дружні, приятельські безконфліктні стосунки. Загалом для сприйняття втішань важливі такі чинники: упевненість/неупевненість, міра поінформованості про обставини, досвідченість/недосвідченість, ставлення до адресата, розгубленість/володіння собою та н.

5. Утішання не розраховані на миттєву, блискавичну реакцію адресата. Більш дієвим засобом вважають застосування логічної аргументації, обґрунтування доцільності. Не варто сприймати стан адресата як виявлення слабкості. Зазвичай, утішаючи, адресант змальовує позитивну модель майбутнього.
6. На втішання реакція адресата може різною:
 - вдячність за висловлені втішання;
 - згода з аргументами адресанта;
 - незгода, сумніви, заперечення аргументів;
 - обіцянки дотримуватися порад адресанта, не робити більше того, що призвело до негативної події тощо;
 - висловлення думок про те, що потрібно коритися долі;
 - істерика, вередування;
 - висловлення незадоволення фактом утішання, неприйняття втішання;
 - розмова про плани на майбутнє;
 - вибачення та н.

7. Тональність висловлення втішання має бути м'яка, тепла, щира, відверта, довірлива, серйозна, зацікавлена, доброзичлива, душевна [1], [2], [4].

Варто говорити про два види втішань: словом і дією (поведінкою, вчинком). Щоб не розгубися в будь-якій ситуації, варто враховувати окремі деталі й дотримуватися відповідних порад, а саме:

а) *причина — розлука чи сварка:*

- постарайтеся відчутти настрій і проїнятися ним;
- спитайте, як вона почуває себе й чи потребує вашої допомоги;
- не намагайтеся бути набридливим (якщо хочеться поплакати — дайте їй це зробити; якщо дає вам зрозуміти, що допомога не потрібна — відступіть);
- зробіть для неї щось приємне (принесіть чаю/кави, пригостіть тістечком, дайте серветку...);
- дайте їй час, щоб заспокоїтися.

б) *причина — втрата:*

- обніміть її/його;
- підтримайте, якщо він/вона виявить бажання (не змушуйте ні про що говорити; якщо плаче — нехай виплачеться; не приховуйте своїх почуттів: «Я не знаю, що треба говорити в цій ситуації, але хочу, щоб ти знав/знала: мені не все одно»; спитайте, чи можете щось для неї/нього зробити);
- просто посидьте поруч мовчки — це також підтримка;
- проведіть з людиною якомога більше часу разом (скорбота не минає миттєво; станьте поруч на похоронах; сидіть поряд з нею/ним на поминках).

в) *причина — біль, травма:*

- виражайте співчуття дієво (допоможіть обробити рану; перебинтувати; принесіть улюблену річ, іграшку);

- обніміть людину;
- коли заспокоїться — запитайте, чи хоче поговорити;
- висловіть запевнення, що він/вона може завжди на вас розраховувати;
- разом на щось переключіться (пограйте в шахи чи іншу настільну гру, послухайте музику тощо) (З Інтернету).



Структура втішання:

- 1) звертання на ім'я до адресата;
- 2) спонукання до змін його психоемоційного стану;
- 3) висловлення співчуття, повідомлення інформації, що може змінити емоційний стан адресата (аргументація, розповідь про аналогічні випадки зі щасливим кінцем, наголошення на типовості того, що сталося тощо);
- 4) констатація покращення психоемоційного стану.

Однак ситуації й причини можуть бути різними, тому залежно від них корелюємо, визначаючи доцільність елементів структури. Обов'язковим у будь-якому випадкові є звертання на ім'я до адресата.

Як правильно дібрати мовні засоби? Для цього існують різні тактики і засоби втілення їх:

- 1) те, що сталося, — випробування, яке Бог посилає кожній людині. У цій ситуації радять коритися долі: *Бог терпів і нам велів; Молись Богові й сподівайся на його милість. Бог посилає випробування і потрібно їх долати.*
- 2) уже так сталося, нічого не змінити, варто змиритися й жити далі: *Не кори себе, треба й таке пережити. Що сталося — на жаль, не змінити, треба бути сильним і вчитися жити з цим далі.*
- 3) значення події не потрібно перебільшувати, оскільки це типовий випадок; могло бути гірше: *Не варто так перейматися, здоров'я важливіше. Зараз медицина значно просунулася вперед, усе наладиться. Не бачу причин для смутку! Перемелеться — борошно буде! Не смій плакати, радій, що так обійшлося!*
- 4) усе минулося; найстрашніше позаду; потрібно думати про майбутнє: *Заспокойся, усе минулося. Усе налагоджується, ти маєш значно кращий вигляд.*
- 5) із негативного стану можна мати певну користь: *Нічого, поправиш здоров'я, заодно й відпочинеш. Це буде тобі уроком, так що набирайся досвіду.*
- 6) сповнювати впевненості, усяляти надію на майбутнє: *Усе в тебе буде добре, от побачиш! Трохи-потроху й наладиться життя неодмінно!*
- 7) думки, дії, вчинки адресата були правильними: *Не звинувачуй себе, ти все зробив (-ла) правильно! Я вірю, ти не хотіла (-в), щоб так сталося. У тебе і в думках такого не було!*
- 8) у когось справи гірші:

Повір мені! Он у мого сусіда була значно гірша ситуація, але здолав же! Нічого, не таких наші лікарі ставили на ноги! Заспокойся, я знаю твій біль, бо пережив (-ла) страшніше! А кому зараз легко? Бабусі? Сусідці вашій? Кому?

- 9) *чужа позитивна поведінка як приклад для наслідування: Поглянь на Дмитрика, малий ще зовсім, а терпить.*
- 10) *апеляція до почуття власної гідності: Наберись терпіння, ти ж уже дорослий (-а). Потерпи, ти ж сильний (-а).*
- 11) *намагання викликати почуття жалю до рідних, близьких людей: Візьми себе в руки, поглянь, як мама/тато хвилюється! Заради бабусі й сестричок своїх не плач, пожалій їх.*
- 12) *адресат не один, його підтримують інші: Кріпись, одужуй! Увесь клас за тебе вболіває! Заспокойся, ми з тобою, у нас така велика й дружна родина, разом ми все здолаємо.*
- 13) *зустрічні мовленнєві дії: Гаразд, якщо ти хочеш, я поїду, у всьому розберуся.*
- 14) *відволікання адресата від зациклення на проблемі: Знаєш, а в мене для тебе прекрасна новина! А вчора моя колега хвалила тебе, вона просто в захваті від твоєї гри!*
- 15) *переведення ситуації в гумор: От біда велика — підсковзнувся, упав, проснувся — гіпс [1].*

Ці тактики втішання допоможуть у виборі правильних мовних засобів, що відповідають конкретній ситуації й адресатові. Продуктивними для жанру втішання мовознавці вважають такі мовні засоби:

- 1) *пестливі слова й звертання: Надійко, синочку, моя рідна, мамусю, моє серденько, подруженько, хлопчику, дідусю;*
- 2) *у звертанні до дітей — зменшувально-пестливі форми іменників: ніжка, пальчик, носик, оченята;*
- 3) *співчутливе «ми»: Ми ж упораємось із цим? Ми не будемо сумувати?*
- 4) *слова-утішання: то й що, не страшно, нічого, хай собі буде тощо;*
- 5) *кліше-спонукання: не плач, не журися, радій, заспокойся, тримайся, вір, сподівайся та ін.;*
- 6) *слова-підбадьорювання: ти молодчинка, ти сильний, все одно ти чемпіон, я тобою пишаюся, ти така красива та ін.;*
- 7) *риторичні запитання: Хіба це вартує твоїх сліз? Чого тобі боятися? [1, с.171-172].*

 *Додаткові матеріали для вчителя:*

І. *10 популярних фраз, які не варто говорити людині в біді.*

Якими словами не потрібно втішати? Багато фраз зі списку стали автоматичними. Ми вживаємо їх не замислюючись і цим ризикуємо не допомогти людині, а тільки погіршити ситуацію.

1. *«Я ж казав/казала».* Тут важливий контекст. Якщо ви підбадьорювали людину й у неї в результаті все склалося добре, то нічого страшного в цій фразі

немає. Але частіше її промовляють, коли щось пішло не так. І це спосіб зроби-ти співрозмовнику ще гірше.

Сенс цієї фрази — «не хочу тебе слухати», «сам/сама винен/винна у своїх про-блемах». Сюди ж домішується легке відчуття триумфу і суперництва: мовляв, я знаю, як треба, а ти знову потрапив у халепу.

2. *«Я ж тобі добра бажаю».* Це улюблена фраза батьків, які виправдовують-ся за грубе вторгнення в життя своїх уже дорослих дітей. Спочатку ці слова здаються безневинними і навіть примирювальними, однак насправді дуже підступні. Вони забороняють злитися на іншу людину, що б вона не зробила. Адже вона для тебе старається! Здається, що залишається тільки змиритися з порушенням меж і забути про власні бажання. Примітивна маніпуляція, до якої краще не вдаватися.
3. *«Та я б на твоєму місці...».* От пощастило: ви на своєму місці і можете під-нятися на тлі того, хто потрапив у скрутну ситуацію. По-перше, навіть якщо ваша порада хороша, людина вже вчинила якимось інакше. Подальше копир-сання в ситуації нагадує зривання кірки з рани — так вона ніколи не заживе. По-друге, ви не були в тих умовах і не можете знати напевно, як би вчинили.
4. *«Просто займися ділом, і все як рукою зніме».* Причина поганого настрою, занепаду сил зазвичай криється не в нудьзі і ліні. Причини можуть бути різ-номанітні. Здається, що таким чином ви підтримуєте співрозмовника. Але душевний стан людини не завжди залежить від фізичного.

Поради «просто взяти і зробити щось» можуть погіршувати ситуацію, адже до-дають до туги почуття провини за те, що не можеш «просто» зайнятися чимось, радіти й веселитися. Швидше людина замкнеться в собі й не буде ділитися своїми проблемами, тому що ваш позитив тільки додає болю і страждань.

5. *«Ну ти влип!».* Здається, що це просто констатація факту. Однак фраза може загострити почуття безсилля і відчаю в людини у важкій ситуації. Особливо якщо її промовляє хтось із близького оточення.
6. *«Можеш мене не слухати, звичайно, але я все-таки скажу».* На перший погляд, людина просто висловлює власну думку і дає вибір — прислухатися до неї чи ні. Насправді жодного вибору співрозмовник не має. Його вважа-ють нерозумним щенням, яке вчинить по-своєму (погано) або зробить так, як йому велять. Це лише один зі способів зламати чийсь кордони. Зазвичай людина, яка це говорить, перевантажена емоціями злості, заздрості, обра-зи. Вона не може стримуватися й виливає свій гнів на вас.
7. *«Та подумаєш, проблема!»* Вигуки такого змісту не завжди підбадьорюють. Якщо людина дуже страждає, значить, у неї на те є причини. Ви ж даєте зро-зуміти, що вона недостатньо важлива, і страждає теж недостатньо, щоб її сприймали всерйоз.

Якщо хочете допомогти, то працюйте з тим, що є, навіть якщо вам здається, що проблема нічого не варта.

8. *«Напевно, це не випадково відбулося».* Ця фраза означає, що неприємності нібито виникли не просто так, а за чимсь вищим задумом. Карма, історії про розплату за гріхи — атрибути міфу про справедливий світ, у якому кожен


отримує заслужено. Віра в нього допомагає миритися з дійсністю і думати, що з тими, хто грає за правилами, нічого поганого не станеться. Зрозуміло, це не завжди так. Жакливі речі трапляються просто так з різними людьми. Отже, якщо з людиною сталося щось погане, не варто намагатися вгамувати свою тривогу за рахунок пошуку її вини у події. У такій реакції звучить опосередковане звинувачення, а воно може викликати в людини ще більше пригнічення й посилить почуття провини.


II. Що сказати людині, яка потрапила в біду

Зверніть увагу: всі недоречні фрази, пов'язані не з адресатом, а з тим, хто їх говорить. Неважливо, висловлює він свої сумніви чи намагається переконати себе, що з ним чогось подібного не станеться, співрозмовник виступає лише статистом у цій виставі.

Якщо ви дійсно хочете добра людині, що потрапила в біду, зосередьтеся на її відчуттях. Вона страждає, відчуває справжній біль, навіть якщо вам проблема не здається значною. Найкраще, що ви можете зробити, — вислухати, якщо вона, звичайно, хоче ділитися своїми почуттями. Продемонструйте своє розуміння того, про що вона говорить, що не засуджуєте її, співпереживаєте. Для цього не треба евфемізмів, називайте все своїми іменами. Наприклад, ви можете сказати: «Це жахлива ситуація», «Я розумію, як тобі погано», «Я на твоєму боці, можеш на мене розраховувати», «Ти ні в чому не винен/винна, це могло трапитися з кожним», «Мабуть, це дуже боляче». Прислухайтесь до потреб людини і якщо хочете запропонувати допомогу, просто запитайте, що ви можете зробити. Нерідко вже самого запитання досить, щоб настало відчуття, що можна на когось покластися. Іноді навіть говорити нічого не потрібно. Просто будьте поруч (*Джерело: vsviti.com.ua*).

Завдання і вправи:


 Пригадайте ситуацію з твору, де герой/героїня потребує втішання. Напишіть текст втішання й обґрунтуйте добір формул.

 Розгляньте ситуації. Визначте тактики й формули втішання. Вибір обґрунтуйте.


I. Твоя сестра плаче, зачинившись у кімнаті.

II. Я нікчема, вигнанка, парія. Немає сенсу видивлятися моїх колишніх друзів... Хлопці й дівчата з-позаду сміються так голосно, що я розумію: кпинять вони з мене. Не можу це витримати... (*Лорі Голс Андерсон*).

III. «Чому так складно знайти друзів? У своїй школі я могла пробитися до мюзиклу, працювати над газетою, керувати шкільною авто мийкою. Тут ж ніхто навіть не знає про моє існування. Тут мене затискають в коридорі, я не ходжу до жодного клубу, і всім байдуже. А ще й від тебе жодної допомоги. Ти до всього ставишся негативно й не хочеш нічого навіть спробувати. Похмуро тиняєшся і вдаєш, що тобі немає ніякого діла до того, що говорять у тебе за спиною». — Вона плюхається на лівко й заходиться сльозами. До гучних схлипувань додається ще й пронизливе верещання. Я не знаю, що мені робити...(*Лорі Голс Андерсон*).

 Змодельуйте ситуації, у яких доцільні такі формули втішання:

1. Не переймайся. Урешті все владнається. Так завжди буває. Поплач, дозволь собі. Ти хороша/хороший, ми любимо тебе. Сьогодні тобі погано, вірю, та це минеться, повір. Одного ранку ти проснешся — і все буде добре!

 Прочитайте текст. Сформулюйте проблему, про яку йдеться в ньому. Доберіть слова втішання і вмотивуйте свій вибір.

Одного сонячного осіннього дня Оленка запізнилася на перший урок, розбила в їдальні горнятко й забула ключі від квартири. Під час уроків вона сиділа ледь стримуючи сльози. А відразу після п'ятого уроку, підпросившись у класної керівнички та нічого не сказавши подругам, побігла додому.

Майя не знала, як ставитися до похмурого настрою подружки, і тому весь шкільний день провела із Зойкою. Дівчина не звикла до поганого настрою в своєму оточенні, тому не знала, як розпочати розмову з Оленкою. Уже по дорозі додому Зойка розповіла подрузі, що Оленка закохалася в їхнього однокласника, Сашка, високого худорлявого хлопця з рудими кучерями та зеленими очима. А ревіла вона тому, що цей Сашко навіть не дивився в її бік.

Весь вечір Майка збиралася зателефонувати подрузі, та якось підтримати її. Але натомість сіла за піаніно й почала розбирати нову сонату Бетховена (*В. Михайлова*).

 Прочитайте, висловіть свою думку щодо поради автора.

Коли не маєш слів втішання, а їх чекають, коли не можеш допомогти дією, а її потребують, коли не можеш запалити надією, а на неї сподіваються, — бодай торкнувся лагідною рукою волосся занепамого ближнього. І це вже якась зарада (*М. Дочинець*).

Література: 1. Бацевич Ф. С. Лінгвістична генологія: проблеми і перспективи Львів: ПАІС. 2005. 264 с. 2. Вежбицка А. Речевые жанры. Пер. В. В. Дементьева. *Жанры речи: сб. науч. ст.* Саратов: Колледж, 1997. С. 99-112. 3. *Словник української мови.* Електронна версія. Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/utishaty>. 4. Федосюк М. Ю. Комплексные жанры разговорной речи: «утешение», «убеждение» и «уговоры». Русская разговорная речь как явление городской культуры. Екатеринбург, 1996. С. 73-94.

3.4.5. ЖАНР ПОДЯКА

Н. Б. Голуб

Тільки вдячна людина по-справжньому щаслива.

Тому так важливо вчитися бути вдячним...

А. Баумейстер

Вдячність — це могутній вітамін росту нації.

Л. Івшина

Жанр *подяка* — один зі зразків етикетної комунікативної взаємодії, у якій мовці використовують ритуальні мовні формули. Появі його передують конкретний вчинок адресата або подія, що вплинула на його поведінку.

Про те, що вдячність — одна з найвищих чеснот, свідчать висловлення древніх філософів. Так, про подяку писав ще Сенека (IV ст. до н. е.) у «Моральних листах до

Луцилія», наголошуючи, що «дякувати» — означає відповідати тим же на отримане в дар благо. Філософ дійшов висновку, що для мудрої людини подяка є більшою радістю, ніж приймання дарів. Цицерон, говорив, що жодної риси він би не хотів мати настільки сильно, як уміння бути вдячним, адже подяка — мати всіх чеснот.

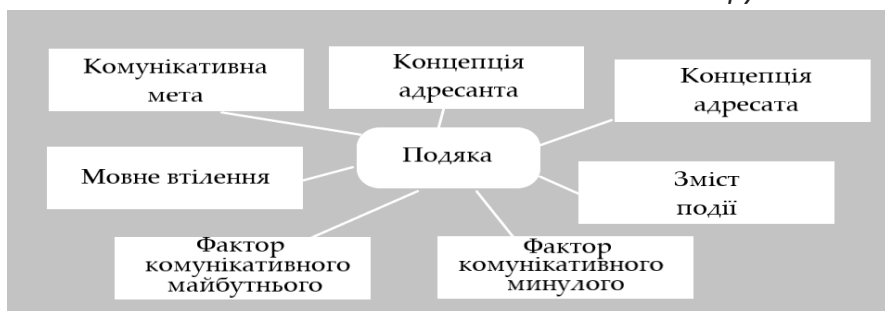
I. Кант визначав два види подяки: *просту* (звичайна вдячність — подяка словом) і *діяльну* (підкріплену діями, подяка справою) і водночас розглядав подяку як моральний обов'язок кожного перед самим собою.

Відповідно до християнського вчення, невдячний не має морального права називатися гідною людиною, навіть якщо він присвятив своє життя благодійності.

Засобом «вираження подяки в українській мові є слово дякую» [3, с. 192], для посилення комунікативного наміру вживають також слова *дуже, щиро, безмежно, сердечно, щиросердно, від усього серця, від глибини душі*.

Більш глибокому й свідомому ознайомленню з будь-яким МЖ сприяє подання його у вигляді моделі. Так, Т. Шмельова пропонує таку модель:

Схема 3.5.5.1. Модель жанру «подяка»



Сім складників моделі дослідниця називає «конститутивними ознаками» [3, с. 83]. Розшифруємо складники (компоненти моделі). *Комунікативною метою* (наміром) є прагнення мовця засобами мови відреагувати на позитивну дію.

Адресант у цій ситуації — людина, якій надали певну допомогу, послугу, підтримку, заради неї виконали певну дію, спрямовану на добро. Реагувати на добро — означає заохочувати його, утверджувати в суспільстві. Тому вдячність потрібно всіляко заохочувати.

Адресат — це людина, що є виконавцем певних дій, спрямованих на добро, гуманність. Не кожна людина, що вчинила добро, очікує вдячність, для багатьох це є звичкою, внутрішньою потребою, життєвим принципом, частиною єства. Але кожній людині приємно, коли їй дякують. Мати щодня піклується про дітей, членів родини з любові до них, а не задля подяки, однак їй приємно, коли діти зростають вдячними, уміють помічати добро й адекватно реагувати на нього. Адресатом подяки може бути одна людина, група конкретних людей і широка аудиторія (батьки/учителі/український народ/воїни тощо).

Фактор комунікативного минулого означає, що подяка є реактивним МЖ, тобто є реакцією людини на певну подію, що відбулася в минулому. *Фактор комунікативного майбутнього* означає, що в результаті висловленої подяки в майбут-

ньому поліпшаться/збережуться/розвинуться добрі стосунки. Подяку розглядають як зерно добра й любові, заронене в душу людини.


Для мовного оформлення жанру використовують такі мовні засоби:

- 1) лексичного рівня (слова, що уточнюють компонент «за що»);
- 2) морфологічного рівня (дієслово «дякую/дякуємо»; прикметник «вдячний (-а)»; іменник «подяка»; прислівник, що його посилюють, доповнюють, увиразнюють, — щиро, сердечно, уклінно тощо; займенник «Ви» у пошанному значенні);
- 3) синтаксичного рівня (усталені етикетні формули «дякую Вам», «дякую за...»; означено-особові речення: *Уклінно дякую Вам за підтримку*; складнопідрядні речення: *Мені бракує слів, щоб передати всю глибину моєї вдячності. Я настільки вдячна Вам за тепло й людяність, що хочу розповісти про це всім присутнім*; звертання (Дорогий друже! Вельмишановний Василю Захаровичу! Дорога моєму серцю людино!)).


МЖ *подяка* за емоційним і моральним оформленням може бути щирим і викликати позитивні емоції, однак може бути й формальним (як елемент певного ритуалу).

Вивчення МЖ *подяка* має важливий соціальний ефект: у результаті в учнів формується здатність бути вдячною людиною. У народі високо цінується ця характеристика.


Додаткові матеріали для вчителя:

 Прочитайте афоризми. Узагальніть зміст їх і сформулюйте поради, з якими звертаються до нас відомі люди. До чого закликають і від чого застерігають нас автори?

1. Вимагати *подяки* за кожну зі своїх добрих справ — означає торгувати ними (А. Декурсель). 2. Не можна вважати доброю справою те, про що розповідають усім і кожному (Дж. К. Мукерджі). 3. Про послугу нехай розповідає не той, хто її зробив, а той, хто отримав (Сенека). 4. Наша *вдячність* іноді буває такою великою, що, розплачуючись із друзями за зроблене добро, ми ще залишаємо їх у себе в боргу (Ф. Ларошфуко). 5. *Подяка* — не право того, кому дякують, а борг того, хто дякує. Вимагати *подяки* — дурість, не бути *вдячним* — ницість (В. Ключевський). 6. Озирніть навколо: там стільки всього, за що можна бути *вдячним* (Л. Паррія). 7. Хто вміє *вдячити*, отримує ще більше (Публій Сір). 8. *Вдячність* — ознака благородства душі (Езол).

 Прочитайте українські прислів'я. Про що в них ідеться. У яких ситуаціях їх використовують. Чого навчають нас ці перлини народної мудрості?

1. Добре слово — що дощ у посуху. 2. Добре слово й кішці приємне. 3. Добре слово — ключ до серця. 4. Зроби добро і кинь його у воду.

 Прочитайте уривок обрядової української пісні. Під час якого обряду її виконували? Про що свідчить ця пісня?

Де б я не ходила, де б я не була
Всюди тобі, мамо, дякувала!
Дякую тобі, мамо, що будила мене рано,
Більше не будеш, не будеш...

Де б я не ходила, де б я не була,
Щиро тобі, тату, дякувала!
Дякую тобі, тату, за твою щасливу хату,
Більше не буду не буду!

Де б я не ходила, де б я не була
Всюди тобі, сестро, дякувала!
Дякую тобі, сестро, що навчила косу плести,
Більше не будеш, не будеш!

 Тексти для аналізу.

1. Без того, щоб знати, кому маємо бути вдячними, ми свою «систему координат» не виправимо. Тож почніть із того, що скажіть «дякую» саме тому, кому належить сказати. Не витрачайте свою вдячність без розбору — це дуже дорогоцінний дар. Навіть якщо цих людей немає з нами, скажіть: «Валеріє Новодворська, дякуємо Вам за те, що Ви казали: «Бережіть Україну, вона — надія людства!» (Л. Івшина).
2. Для мене прикладом вдячності є моя мама. На кожен порух добра від людей вона прагнула відповісти незмірно більшим добром. Завжди. Вона нікого не залишала без віддяки. Як на мене уміти бути вдячним — це прокладати рятівну стежку між Сциллами і Харибдами в нашому житті, щоб вийти з того стану, коли ти відчуваєш, що твориш радість і можеш бути щасливим (Л. Івшина).
3. Лише той, хто вміє дякувати, внутрішньо спокійний. У його душі панує мир. Він радіє талантові іншого, приймає слова і вчинки іншого як незаслужений дар. Такими ж дарами для нього є дерева і квіти, хмари в небі, кіт, що гріється на сонці, шерех листя, запах скошеної трави і багато іншого, що пропонує нам світ щоденно і щомиті. Безцінним даром для нього є любов іншої людини. Як великий дар він приймає життя... Тільки вдячна людина по-справжньому щаслива. Тому так важливо вчитися бути вдячним... (А. Баумейстер).
4. Що є історія «Кайдашевої сім'ї»? Це історія вегетативного існування, де немає місця для розмов про вищі цінності, де порушена система координат, ієрархія, де діти не визнають авторитету батьків, де вони зайняті тільки тим, що намагаються розділити надбане, де не передаються у спадок цінності. Нічого не бачать окрім скринь і землі, яку треба поділити. Повністю зруйновані людські стосунки — тому що не закріплюються животворні людські цінності, вдячність насамперед (Л. Івшина).
5. Щоб здійснити духовний трансфер для переходу зі стану, коли чекають усього від усіх інших, а допомогу сприймають як належне, нам потрібно усвідомити: невдячність — це найгірша рабська риса. Як застерігав апостол Павло: «Люди стали невдячні — отже, надійшли останні часи» (Л. Івшина).

-
6. Слово «дякую» — це лише необхідний мінімум. Але ще більш цінною є вдячність як дія. Кожен має запитати себе: «Що я можу зробити, щоб виявити свою вдячність?» Придумали? І зробіть це — не приховуйте свої найкращі риси (*Л. Івшина*).
 7. А пам'ять і вдячність дуже тісно пов'язані, вони одна без одної не існують. Без пам'яті немає вдячності, а без вдячності немає історичної пам'яті (*Л. Івшина*).
 8. Мені рідко трапляються люди, які вміють дякувати. Дякувати щиро, відкрито, по-справжньому, вкладаючи в подяку властиво вдячність. Дякувати не словом, а ділом: не просто говорити: «дякую», а чинити дяку. Дякують часто формально. На бігу. Поміж іншим. Похапцем. Ледь чутно. А ще є така словоформа на Західній Україні «подякував». Вона мене збиває з пантелику. Тобто тобі за щось кажуть: «Подякували». І виникає логічне запитання: а коли? Констатація факту, якого не відбулося. Як на мене, це чудернацький спосіб уникнути обов'язку комусь подякувати. Ніби, дякуючи, ти щось винний і треба швиденько втекти, забути, «зам'яти», а то незчуєшся, як тобі виставлять рахунок за вдячність: «дякую» не булькає.

Сучасна прагматика вдячності вбиває благу її сутність. Урочисто вручені пакети «з дарами» — яко вдячність. Красномовно запахані купюри до чийось кишень — як подяка. Гроші в конверті. Чайові — як вияв вдячності клієнта. Усе це монетизує подяку, конвертує її у щось більш реальне, намацуване, вимірювальне, надаючи самому слову якийсь ніби пустопорожній звук... а тому «дякую» більше і не булькає, і не дзеленчить пляшками, і не шарудить купюрами.

Така подяка стає повинністю, відплатою, естафетою «пакетів». Тому ми починаємо очікувати вдячності, наче чека за виконану послугу. Якщо чека немає — ми засмучуємось, обурюємося, робимо висновки і більше послуг «таким-сяким не вдячним» не робимо — нема дурних! І в такий спосіб дискредитуємо подяку. Ми вбиваємо її сакральну природу, бо, насправді, подяка — це вияв любові. Це побажання «спасибі» — «спаси, Боже!». Це «благо дарування», причому благо не матеріальне, а благо словесне (як благословення) — і за щось, і за ніщо, просто так.

Як часто ми дякуємо просто так? Якщо взагалі так дякуємо. Не за щось конкретно — а так просто, як вияв стану душі, як «добридень»...

У вірменській мові є чудове прислів'я: «Зроби добро і кинь його у воду», — тобто зроби і забудь, відпусти. Не чекай на подяку. Роби, бо можеш, бо хтось потребує. Тоді подяка розійдеться колами, стане справжнім благодарінням, а не актом у відповідь й очікуваним чеком за отримані послуги (*М. Титаренко*).

Література: 1. *Винокур Т.Г.* Говорящий и слушающий. Варианты речевого поведения. М.: Наука. 1993. 172 с. 2. *Радевич-Винницький Я.* Етикет і культура спілкування. К.: Т-во «Знання», КОО. 2008. 291 с. 3. *Шмелева Т.В.* Модель речевого жанра/*Антология речевых жанров: повседневная коммуникация.* М.: Лабиринт, 2007. С.81-89.

Тексти дібрано з таких книг: 1. День вдячності / За ред. Лариси Івшиної. Вид. перше. К.: ТОВ «Українська прес-група». 2019. С. 568. 2. Титаренко М. Комунікація від нуля. Есеї для Мані.: есеї. Львів: Вид-во Старого Лева. 2019. 232 с.

ДОДАТКИ

Перелік жанрів, що є об'єктом наукових досліджень:		
Анекдот	Натяк	Представлення
ІСQ	Невдоволення	Презентація
Афоризм	Інтерв'ю	Привітання
Бесіда (ділова, дружня, світська)	Іронія	Приниження
Благання	Каяття	Прискіпування
Блог	Клятва	Прислів'я
Брехня	Книга відгуків і пропозицій	Притча
Буклет	Кодекс	Пробачення
Вередування	Команда (військова, лікарська)	Програма (свята, конференції)
Вибачення (особисте, публічне)	Коментар у соцмережах	Прокляття
Виверт	Комікс	Промова (вітальна, ювілейна, інавгураційна)
Вивідування інформації	Ком'юніке	Проповідь
Виправдання	Комплімент	Пророцтво
Виступ	Консультація	Прохання
Відгук (читачів, глядачів, відвідувачів, слухачів)	Конфлікт	Прощення
Відмова	Красива/художня неправда	Пустослів'я
Відповідь на уроці	Критика	Реаліті-шоу
Віщування	Лекція	Резюме
Втішання (утішання)	Лестоці	Рекомендація
Гасло	Лист (приватний, офіційний, відкритий)	Репортаж
Глузування	Листівка	Рецензія
Гороскоп	Лібрето	Рецепт (лікарський, кулінарний)
Демагогія	Лозунг	Ридання
Дефініція	Маніпулювання	Розв'язання проблеми
Дискусія (у пресі)	Мемуари	Розмова (телефонна)
Дисонанс	Містифікація	Розповідь
	Мовчання	
	Молитва	
	Наведення прикладу	
	Нарада	

Діалог («кондуктор — пасажир», «покупець — продавець») Дозвіл Докір Донос Допит Епітафія Зустріч Залицяння Запрошення Застереження Звернення (інавгураційне, новорічне) Звинування Згода Зізнання (у коханні, вчинках) Знайомство Знуцання Інвектива Інструкція Наратив Незгода	Обговорення Обіцянка Образ Оголошення (про вакансії, шлюбне, рекламне, про знайомство, жартівливе тощо) Операція (хірургічна) Осуд Парі Підтримка (моральна) Передбачення Переконання Перемовини Плакат Плітки Побоювання Повідомлення Повчання Погрожування (погроза) Подяка Порада Посвята (у першокурсники, в учителі, військова) Послання (духовне, поетичне) Похвала Похваляння (похвальба) Пояснення Пояснювальна записка	Рухомий рядок Самооцінювання Сарказм Сварка Сентенція Скандал Скарга Словник Слово (вступне, у відповідь) Співчуття Сповідь Спонування Спростування Стаття (наукова, публіцистична) Схвалення Тлумачення Тост Тріумфування Удавання Умовляння Унісон Урок Флірт Форум Характеристика Чат Чутки Щоденник Ябедництво
---	--	--

ВИРОБНИЧО – ПРАКТИЧНЕ ВИДАННЯ

Голуб Ніна Борисівна
Новосьолова Валентина Іванівна
Галаєвська Людмила Вікторівна

Мовленнєві жанри на уроках української мови в ліцеї (рівень стандарту)

Практичний посібник

Обкладинка - Лук'яненко Л.
Верстка – Коломієць А.

Підписано до друку 22.10.2020 р. Формат 60x90 1/16
Гарнітура Calibri. Друк офсетний.
Папір офсетний Ум. друк. арк. 8,0.
Наклад 300 пр.

Віддруковано у ТОВ «КОНВІ ПРІНТ».
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 6115, від 29.03.2018 р.
03680, м. Київ, вул. Антона Цедіка, 12,
тел. +38 044 332-84-73.